

รวมบทความที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับภาคใต้
และ
ความรู้เกี่ยวกับงานจดหมายเหตุ
จาก
นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๑ - ๖
พุทธศักราช ๒๕ ๔๖

รวบรวมโดย

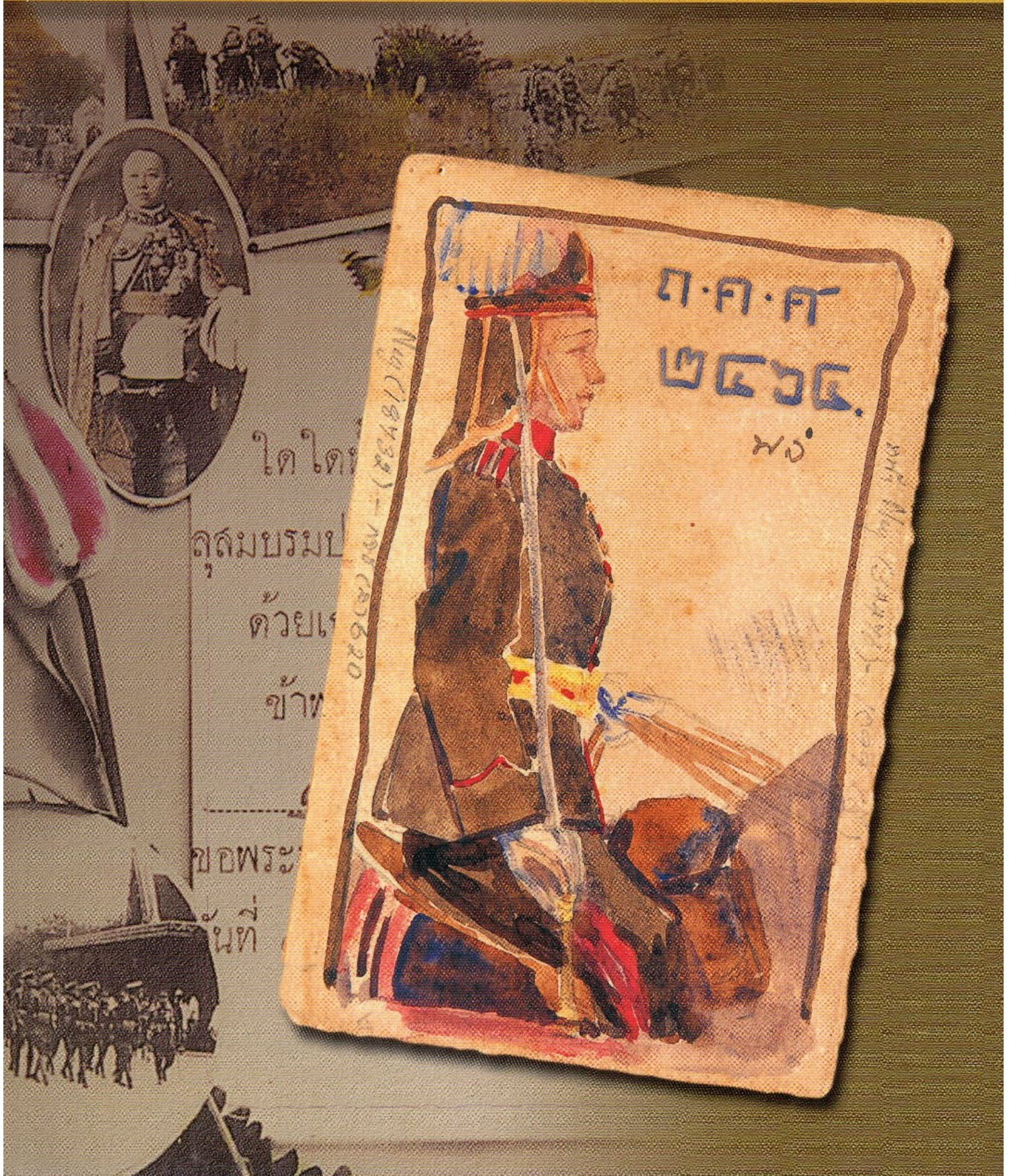
หอจดหมายเหตุแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ
สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ สงขลา
กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม

ศิลปากร

นิตยสารรายสองเดือน กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๑ ม.ค. - ก.พ. ๒๕๔๖
SILPAKORN JOURNAL Vol. 46 No.1 January - February 2003 ISSN 0125 - 0531

- ๕ จารีตประเพณีการถ่ายทอดท่ารำน้าพาทย์เพลงองค์พระพิราพ
- ประเมษฐ์ บุญยะชัย
The Custom and Rite of Succeeding Na Phat Phra Phirap
Dancing Posture
- Pramate Boonyachai
- ๓๘ ระสังว้งหน้า ที่วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม
- ณัฏฐภัทร จันทร์วิเศษ
Rakang of Wang Na at Wat Benchamabophit Dusitwanaram
- Natthapatra Chandavij
- ๔๖ พระแท่นจีน
- เด่นดาว ศิลปานนท์
A Chinese-Styled Throne of the Second King
- Dendao Silpanon
- ๖๐ ปีนัดบตรสิงห์อัญเชิญมงกุฎ ในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
- ศิริรัชนี วงศ์พานิช
Pun Tap with a sculputre “Lion bearing the Crown” In Bangkok
National Museum
- Sirirath Wangspa
- ๗๖ เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดาร
ฉบับกาญจนานิกเชก เล่ม ๒ : พระราชพงศาวดารกรุงสยาม
จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม กรุงลอนดอน
- อรวรรณ ทวีพย์พลอย
Micellaneous Knowledge from the Revision of Collection
of Thai Chronicles, Kanchanaphisek Edition : Royal Chronicle
of Siam From the manuscript of British Museum, London.
- Orawan Sapploy
- ๘๒ ภาพเก่า- เล่าอดีต : สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ :
พระกรณียกิจด้านการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น
- จุฑาทิพย์ อังศุสิงห์
His Royal Highness Prince Damrong Rajanupab’s
Significant Act on Administrative Reform At Local
Government level
- Juthatip Angsusing
- ๘๘ ศิลปิน...ศิลปากร : “เรณู จินเจริญ” ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย
- วันทนีย์ ม่วงบุญ
ศิลปิน...ศิลปากร : “เรณู จินเจริญ” ผู้เชี่ยวชาญด้านนาฏศิลป์ไทย
- วันทนีย์ ม่วงบุญ
- ๙๘ ถามมา - ตอบไป
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์
- ๑๐๔ ของชิ้นเอก : หลวงพ่อนาก พระพุทธรูปพระเจ้ายุธิษฐิระ
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์
A Masterpiece in the National Museum : Luang Por Nak
- Pises Jiajanpong
- ๑๑๕ บันทึกข้าว...ศิลปากร
- ปาลีดา เอมขันบุตร

His Royal Highness Prince Damrong Rajanupab's Significant Act on Administrative Reform At Local Government level

With the gracious and close confidence of King Chulalongkorn, Rama V. His Royal Highness Prince Damrong Rajanupab was appointed to be the first Minister of the Ministry of Interior. During 23 years of this period. His Royal-Highness Prince Damrong showed great ability to implement the King's policies by initiating and reforming many aspects of interior Administration and also formalizing the regulations governing the Ministry of Interior. The Implementation of a new local government structure known as "Thesaphibal" system was successful. A number of activities were organized to strengthen the system. The "Thesaphibal Annual Conference" were held to acknowledge policies and exchange ideas. He also inspected the cities and established standards and procedures for government officials to follow. The setting up of "Sukhaphibal" health control area at Tambon Thachalom Changwat Samutsakorn was another significant act of modernization at local government level and is regarded as highly important to democratic administration today.

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ : พระกรณียกิจด้านการปฏิรูป การปกครองส่วนท้องถิ่น

จุฑาทิพย์ อังศุสิงห์*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงไว้วางพระราชหฤทัยให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ด้วยทรงเห็นว่า พระองค์มีความรู้ความสามารถ ชยัน อดทน ซื่อสัตย์ เหมาะสมที่จะดูแลหน่วยงานที่มีความสำคัญยิ่งของประเทศ

นับตั้งแต่ทรงเริ่มรับราชการเป็นต้นมา สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงประกอบพระกรณียกิจที่สำคัญต่อประเทศชาติเป็นอเนกประการ แม้ในระยะแรกจะปรากฏว่าทรงสนพระทัยด้านการศึกษาเป็นพิเศษ นับตั้งแต่ริเริ่มจัดการศึกษาแก่นายทหารมหาดเล็กที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ และทรงพัฒนางานการศึกษา

ของชาติอย่างมากมาขณะทรงดำรงตำแหน่งอธิบดีกรมธรรมการ จนได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้เสด็จไปเจริญพระราชไมตรียังประเทศรัสเซีย เพื่อตอบแทนการเสด็จเยือนประเทศไทยของแกรนด์ดุ๊ก-ซาเววิชและเสด็จทอดพระเนตรงานด้านการศึกษาของประเทศต่างๆ ในยุโรปในคราวเดียวกัน แต่หลังจากเสด็จกลับจากยุโรป

* นักจดหมายเหตุ ๒ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ ได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดเกล้าฯ ให้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทย เป็นพระองค์แรกและต่อเนื่องเป็นเวลานานถึง ๒๓ ปี ทรงสร้างผลงานด้านการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นตามพระบรมราโชบายของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้มากมาย และทรงคุณค่าไม่น้อยไปกว่าพระกรณียกิจในด้านอื่น

สภาพการปกครองส่วนท้องถิ่น ก่อนที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพจะทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยนั้น หัวเมืองต่างๆ อยู่ในการปกครองของหน่วยงานที่แตกต่างกัน คือ หัวเมืองฝ่ายเหนืออยู่ในปกครองของกรมมหาดไทย หัวเมืองฝ่าย

หมู่ข้าราชการมหาดไทยฝ่ายเหนือ ถ่าย ณ ศาลว่าการกระทรวงมหาดไทย ในพระบรมมหาราชวัง

ได้อยู่ในปกครองของสมุหกลาโหมและกรมท่า และยังมีหัวเมืองอีกบางส่วนที่ปกครองตนเองในฐานะประเทศราช ในขณะเดียวกันประเทศเพื่อนบ้านรอบพระราชอาณาเขตทั้งหมดได้ตกเป็นเมืองขึ้นของอังกฤษและฝรั่งเศส มหาอำนาจทั้งสองนี้ นอกจากจะมีแสนยานุภาพ

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงปฏิรูปจัดระเบียบการปกครอง และการบริหารทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค พระรูปฉายเมื่อประชุมเทศาภิบาลกระทรวงมหาดไทยเป็นครั้งแรก พุทธศักราช ๒๔๓๘

เสด็จตรวจราชการมณฑลพายัพที่เมืองน่าน พุทธศักราช ๒๔๔๑ แถวนี้ ๑.เจ้าอุปราชเก่า ๒.สมเด็จพระยา-
ดำรงราชานุภาพ ๓.หม่อมเจ้าทรงวุฒิมิภาว
ดิศกุล ๔.เจ้าหลวงน่าน ๕.พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นปราจีนกิติบดี ๖.พระยาสุนทรานุรักษ์
แถวนี้ ๑.เจ้าราชวงศ์ ๒.เจ้าอุปราช

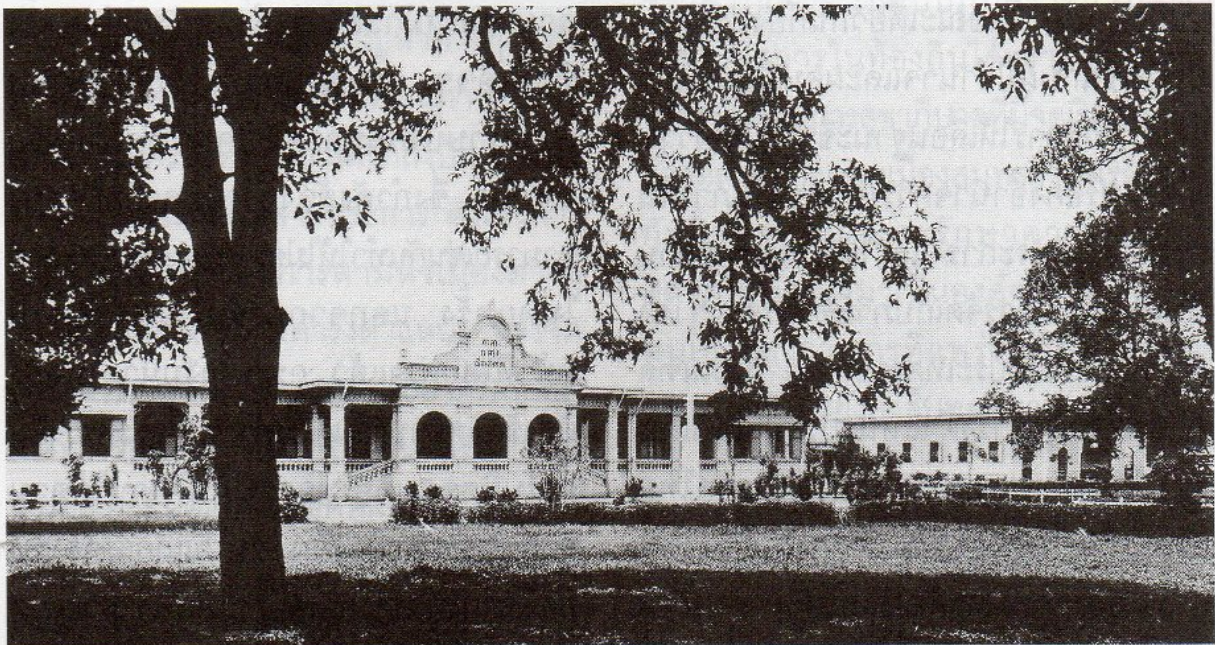
ที่เข้มแข็งพอที่จะคุกคามประเทศได้โดยตรง
แล้วยังมีคนในบังคับชาติตะวันตกอีกเป็น
จำนวนมาก กระจัดกระจายอยู่ภายในพระ-
ราชอาณาเขต สร้างปัญหาทั้งทางสังคมและ
การต่างประเทศอยู่เสมอ การปกครองประเทศ
ที่ไม่เป็นเอกภาพในระบบเดิมจึงเริ่มล่าหลัง
ไม่ทันต่อสถานการณ์ที่กำลังดำเนินอยู่ การ
ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ทรงตัดสินพระทัยให้สมเด็จพระยา-
ดำรงราชานุภาพ มาดำรงตำแหน่งเสนาบดี
กระทรวงมหาดไทย อาจเป็นเพราะทรงเห็น
ว่าเป็นผู้ใกล้ชิดที่มีความสามารถเป็นที่ไว้
วางพระราชหฤทัยและสมเด็จพระยา-
ดำรงราชานุภาพก็ได้ทรงแสดงพระปรีชา
สามารถสมกับที่ได้รับควมไว้วางพระราช-
หฤทัยดังกล่าว

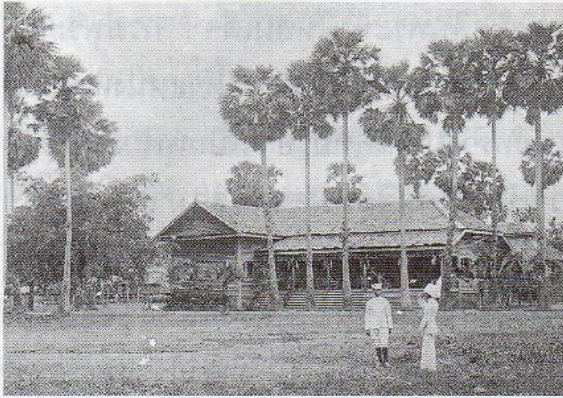
งานอันดับแรกที่สมเด็จพระยา-
ดำรงราชานุภาพทรงกระทำคือ การจัดการ
ปกครองหัวเมืองต่างๆ ให้อยู่ในระเบียบ
เดียวกัน คือได้ทรงรวบรวมหัวเมืองที่อยู่
ใกล้เคียงกันเข้ามาอยู่ในการปกครอง

บ้านพักข้าหลวงเทศาภิบาลมณฑลนครราชสีมา

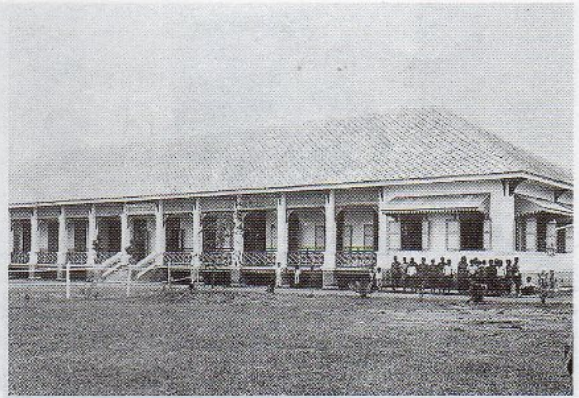

ศาลากลางเมืองอ่างทอง

ศาลาว่าการเมืองสุราษฎร์ธานี

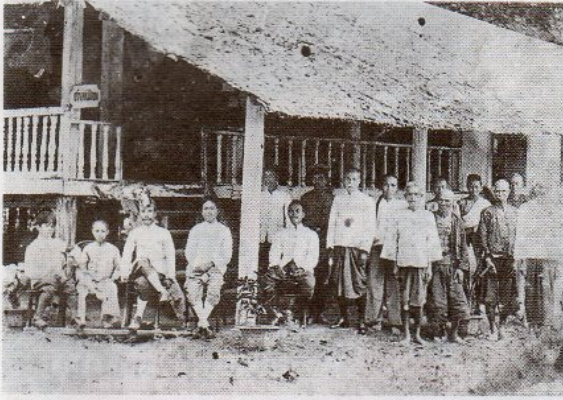
เดียวกัน เรียกว่า มณฑลเทศาภิบาล แบ่งการปกครองออกเป็น เมือง อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน ตามลำดับ โดยอาจจะมีการรวมเมืองบางเมืองเข้าเป็นบริเวณ หรือแบ่งเขตเมืองย่อยลงเป็นแขวงตามสภาพท้องถิ่นพร้อมกันนั้นได้ขอพระราชทานโอนหัวเมืองต่างๆ ที่เคยอยู่ในปกครองของสมุหกลาโหมและกรมท่า ให้เข้ามาอยู่ในการปกครองของกระทรวงมหาดไทยทั้งหมด ในการจัดการปกครองระบบเทศาภิบาลนี้ พระองค์ได้ให้อำนาจแก่ข้าราชการที่ได้รับแต่งตั้งจากส่วนกลางในการปกครองตั้งแต่ระดับมณฑลลงไปจนถึงอำเภอ ในขณะที่เดียวกันก็ยังประสานประโยชน์กับผู้ที่มีอำนาจและผลประโยชน์มาแต่เดิมด้วยการให้เลื่อนฐานะขึ้นเป็นจางวางเมือง หรือคงอำนาจการบริหารงานภายในหัวเมืองบางประการ และให้รับพระราชทานเงินเดือนแทนการจัดเก็บภาษีอากรต่างๆ เอง ดังกรณีเจ้านครประเทศราชต่างๆ ในมณฑลพายัพที่ยังคงดำรงตำแหน่งประมุขเช่นเดิมแต่มีข้าหลวงใหญ่จากกระทรวงมหาดไทยเป็นผู้บริหารงานต่างๆ แทน นอกจากนี้การปกครองในระดับตำบลและหมู่บ้านยังได้เปิดโอกาสให้ราษฎรได้มีส่วนร่วม

ศาลากลางจังหวัดเพชรบุรี

ในการคัดเลือกกำนันและผู้ใหญ่บ้านขึ้นเป็นผู้ปกครองชุมชนด้วย จึงเห็นได้ว่า แม้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพจะได้พยายามโอนอำนาจจากปกครองเข้าสู่ส่วนกลางก็ไม่ได้ทรงละเลยการประสานประโยชน์กับกลุ่มผู้ที่มีอำนาจมาแต่เดิมและราษฎรในท้องถิ่น อันเป็นการช่วยลดความขัดแย้งในสังคมไปได้มาก

เมื่อได้จัดตั้งมณฑลเทศาภิบาลขึ้นแล้วการบริหารงานต่างๆ ก็ยังเป็นไปด้วยความยากลำบาก เนื่องจากอุปสรรคนานัปการ ตั้งแต่การสรรหาตัวบุคคลที่มีความรู้ความสามารถเหมาะสมกับตำแหน่ง บ่อยครั้งที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพต้องกราบบังคมทูลขอข้าราชการจากหน่วยงานอื่น ซึ่งกำลังต้องการผู้มีความรู้ความสามารถเช่นกันทำให้ไม่อาจได้สมพระประสงค์ในทุกครั้ง นอกจากการบริหารงานตามหน้าที่โดยตรงแล้ว กระทรวงมหาดไทยยังต้องรับผิดชอบงานด้านต่างๆ ที่กระทรวงอื่นซึ่งรับผิดชอบอยู่ไม่อาจปฏิบัติงานได้ตามลำพังในแต่ละท้องถิ่น อันได้แก่การจัดเก็บภาษีอากรต่างๆ การจัดการศึกษา การศาลหัวเมือง และการโยธา ขณะเดียวกันการ

ที่ทำการศาลเมืองพังงา

ดำเนินงานของกระทรวงมหาดไทย ก็มักจะพบกับอุปสรรคเนื่องจากบุคคลส่วนน้อยที่อ้างตัวเป็นคนในบังคับต่างชาติ ไม่ให้ความร่วมมือในการชำระภาษีอากร การเข้ารับการเกณฑ์แรงงาน และอื่นๆ ตลอดจนชาติมหาอำนาจที่มีอำณานิคมติดกับพระราชอาณาจักรก็ยังมี การกระทบกระทั่งกับข้าราชการตามหัวเมืองชายแดนเป็นระยะๆ แม้ว่าจะต้องพบอุปสรรคและปัญหามากมายดังกล่าว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงใช้พระวิริยะอุตสาหะและพระปรีชาสามารถ แก้ไขให้ลุล่วงไปได้ด้วยดี

นอกจากการแก้ไข้ปัญหาต่างๆ แล้ว สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพยังทรงเป็นนักปกครองที่พยายามเข้าถึงปัญหาและมีความคิดริเริ่มที่ดีหลายประการ ดังเช่นการเสด็จออกตรวจราชการตามหัวเมืองต่างๆ ทุกปีตลอดเวลาที่ทรงดำรงตำแหน่ง ทรงจัดส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น พระยาศรีสุทเทพ (เส็ง วิริยศิริ - ต่อมาได้เป็นพระยามหาอำมาตยาธิบดี) ราชปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย พระยาवासเทพ (ยี่ เซา - ชาวเดนมาร์ก) เจ้ากรมพระตำรวจภูธร ออกไปตรวจราชการตามหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง และทรง

ออกกฎข้อบังคับให้ข้าราชการในท้องที่ตั้งแต่ระดับอำเภอขึ้นไปหมั่นออกตรวจราชการในท้องที่ของตนเสมอๆ กล่าวคือ นอกจากจะมีพระประสงค์ที่จะรับรู้และให้คำปรึกษาแนะนำปัญหาต่างๆ ในแต่ละท้องที่ด้วยพระองค์แล้ว ยังทรงสนับสนุนให้ข้าราชการกระทรวงมหาดไทยปฏิบัติเช่นเดียวกัน ซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆ มากมาย เช่นการปรับปรุงเขตแดนแต่ละหัวเมืองให้สะดวกแก่การปกครองและปราบปรามโจรผู้ร้าย การปรับปรุงภาษีอากรให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่ของราษฎร เป็นต้น นอกจากนี้สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพยังได้ทรงจัดให้มีการประชุมเทศาภิบาลขึ้นทุกๆ ปี เพื่อให้ข้าหลวงเทศาภิบาลทุกมณฑลได้มาประชุมรับทราบนโยบายของกระทรวงมหาดไทยและกระทรวงอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างข้าหลวงเทศาภิบาลด้วยกัน ทรงริเริ่มการออกหนังสือเทศาภิบาลเพื่อแจ้งข่าวสารและระเบียบปฏิบัติราชการต่างๆ ให้ข้าราชการในท้องที่นั้นได้ทราบ อีกทั้งยังทรงสนับสนุนการสุขาภิบาลที่มีจุดเริ่มต้นเพียงชาวตลาดท่าฉลอมเมืองสมุทรสาครเรียไรเงินกันซื้ออิฐปูนและรักษาความสะอาดตลาดให้พัฒนามาเป็นองค์การปกครองตนเองของราษฎรที่แพร่หลายไปทั่วราชอาณาจักรและยังคงสืบทอดมาจนทุกวันนี้

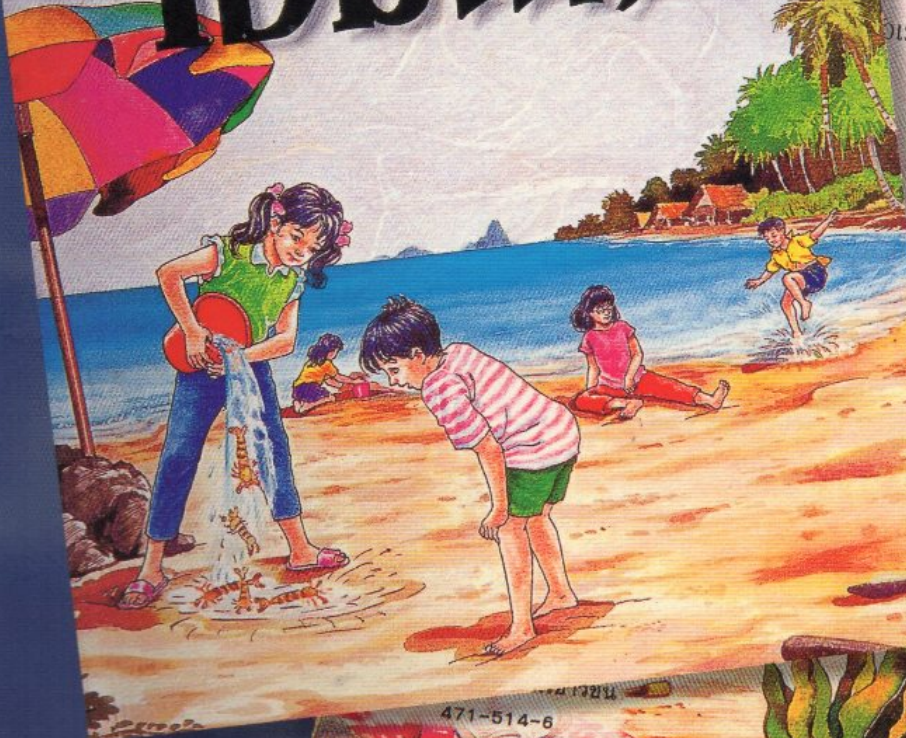

ศิลปากร

นิตยสารรายสองเดือน กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๒ มี.ค.- เม.ย. ๒๕๔๖
SILPAKORN JOURNAL Vol. 46 No.2 March - April 2003 ISSN 0125 - 0531

ไฉนแก้ว

พ่อจอมแก่น

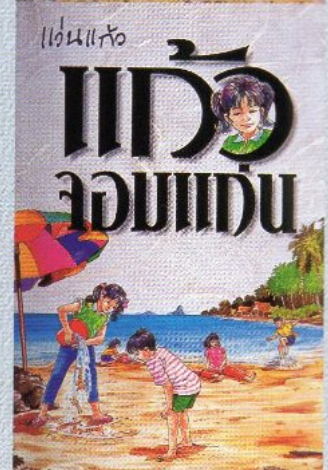
“เรื่องแก้วจอมแก่น เขียน
เรียนปริญญาโทที่จุฬาฯ กำลัง
พยายามพนธ์ พอเมื่อๆ ก็เขียน
จอมแก่นฟุ้งซ่าน เป็นคนฟุ้งซ่าน
คนโน้นคิดนี่ ก็เลย...เออ...
คิดเฉยๆ เขียนเป็นเรื่อง
จะได้ทำอะไรที่สร้างสรรค์
อะไร?”

ไฉนแก้ว

471-514-6

ISBN 974-471-514-6
9 789744 715142
ราคา 150 บาท

- ๔ บทร้อยกรองอาศิรวาท
- ดาวรัตน์ ชูทรัพย์
- ๖ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ กิ่งงานวรรณกรรมเยาวชน
- ดาวรัตน์ ชูทรัพย์
Her Royal Highness Princess Maha Chakri Sirindhorn
and children literature
- Daorat choosap
- ๒๖ พระปรีชาญาณด้านศาสนาของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์
The Talented Prince Narissaranuwattiwongse
- Kongkaew Weeraprajak
- ๓๘ โบราณคดีถ้ำ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
- สว่าง เลิศฤทธิ์
Cave Archaeology in Southeast Asia
- Sawang Lertrit
- ๖๒ เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดาร
ฉบับกาญจนภิเษก เล่ม ๓ : จารึกสมัยสุโขทัยและอยุธยา
- นายเทิม มีเต็ม และ นางนุชนารถ กิจงาม
Miscellaneous Knowledge from Rereading the Kanchanapisek
Chronicle Vol.3: Sukhothai and Ayudhdhaya Inscriptions.
- Therm Meetem , Nujchanard Kijngam
- ๗๔ ภาพเก่า - เล่าอดีต : พระที่นั่งวิมานเมฆ
- นัยนา แยมสาขา
Vimanmek Mansion
- Naiyana Yamsaka
- ๘๒ ศิลปิน...ศิลปินกร : เทิม มีเต็ม
พหุस्तทางด้านจารึก และภาษาตะวันออก
- จตุพร ศิริสัมพันธ์
- ๙๘ ถ้ามมา - ตอบไป : ปราสาทสด๊กก๊อกธม
- พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
- ๑๐๔ ของชิ้นเอก : พระพุทธสิหิงค์ของกรุงเทพฯ
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์
A Masterpiece in the National Museum :
Phra Buddhasihing of Bangkok
- Pises Jiajanpong
- ๑๑๓ บันทึกข่าว...ศิลปินกร
- ปาลิดา เอ็มชู้บุตร

Vimanmek

Vimanmek Mansion is the first permanent building in Suan Dusit Palace the King Rama V had it relocated and reconstructed from the previous "Mundhatrattanaroj Mansion" situated on Sichang island.

After is reconstruction, the mansion was renamed "Vimanmek" and the king together with the queens, all principle consorts, and daughters moved in and lived there. The mansion was designed by Prince Narissaranuwattiwongse.

After 1932, the mansion was abandoned and used as royal storage for 50 years up to 1982 when Queen Sirikit asked for the King's permission to renovate the place. The mansion was first reopened as a private museum of Her Majesty in October 19th, 1982 during the Bangkok Bicentennial. The museum is now opened for public view.

พระที่นั่งวิมานเมฆ

นัยนา แยมสาขา*

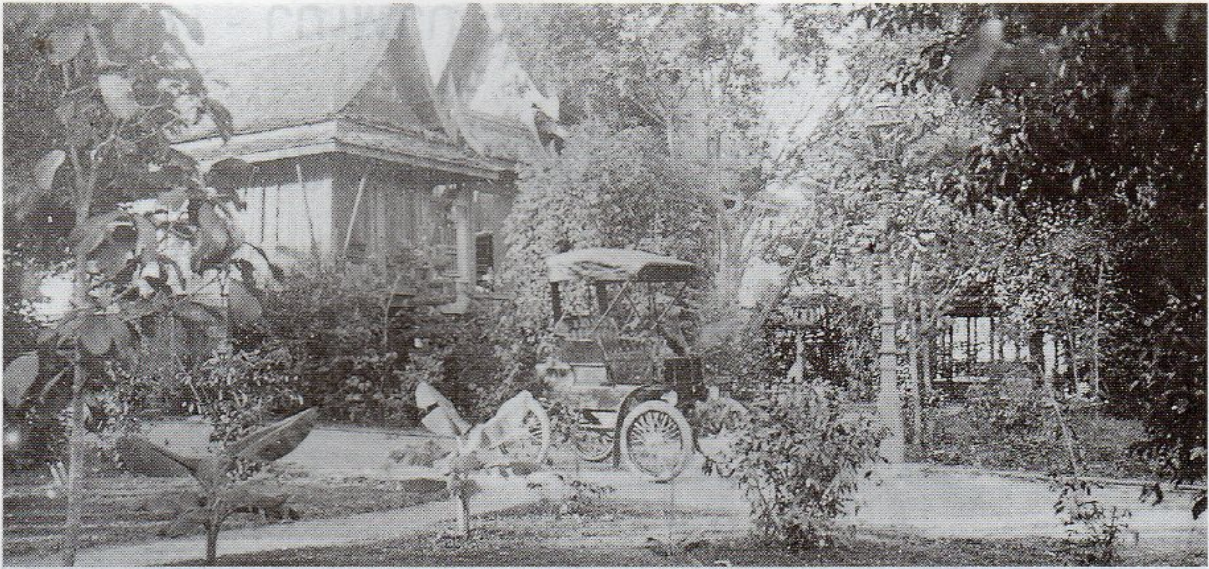
พระที่นั่งวิมานเมฆ

จากพระที่นั่งอนันตสมาคมเข้าไปทางประตูสำนักนิเวศพล ซึ่งเป็นประตูทางเข้ากองรักษาการรักษาราชวัง ตรงเข้าไปแล้วเลี้ยวขวาไปทางพระที่นั่งอภิเศกดุสิตพอสุดพระที่นั่งอภิเศกดุสิตเดินไปตามทางเดินที่ปูด้วยหินทอดข้ามคลองเล็ก ๆ ชื่อคลองร่องไม้หอม ตรงไปจะพบพระที่นั่งไม้สักทององค์ใหญ่ตั้งตระหง่านแลเห็นเด่นเป็นสง่าอยู่ท่ามกลางหมู่แมกไม้เก่าแก่ที่ปลูกประดับมาแต่ครั้งรัชกาลที่ ๕ พระที่นั่งซึ่งดูคล้ายตั้งอยู่กลางเกาะเพราะล้อมรอบ

ด้วยผืนน้ำของคลองร่องไม้หอมทางด้านทิศตะวันออก คลองคาบแผ่นกระจกทางทิศเหนือ คลองรางเงินทางทิศตะวันตก และผืนน้ำทั้งหมดในคลองทั้งสามไหลไปบรรจบกันที่อ่างหยกทางทิศใต้ พระที่นั่งองค์นั้นก็คือ “พระที่นั่งวิมานเมฆ” ที่ประทับถาวรองค์แรกที่สร้างขึ้น ณ “วังสวนดุสิต”

“วังสวนดุสิต” นี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จนิวัติพระนครหลังการเสด็จพระราชดำเนินเยือนยุโรปครั้งแรก พุทธศักราช ๒๔๔๐ ทรงพระราชดำริว่า

* นักจดหมายเหตุ ๘ ว. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

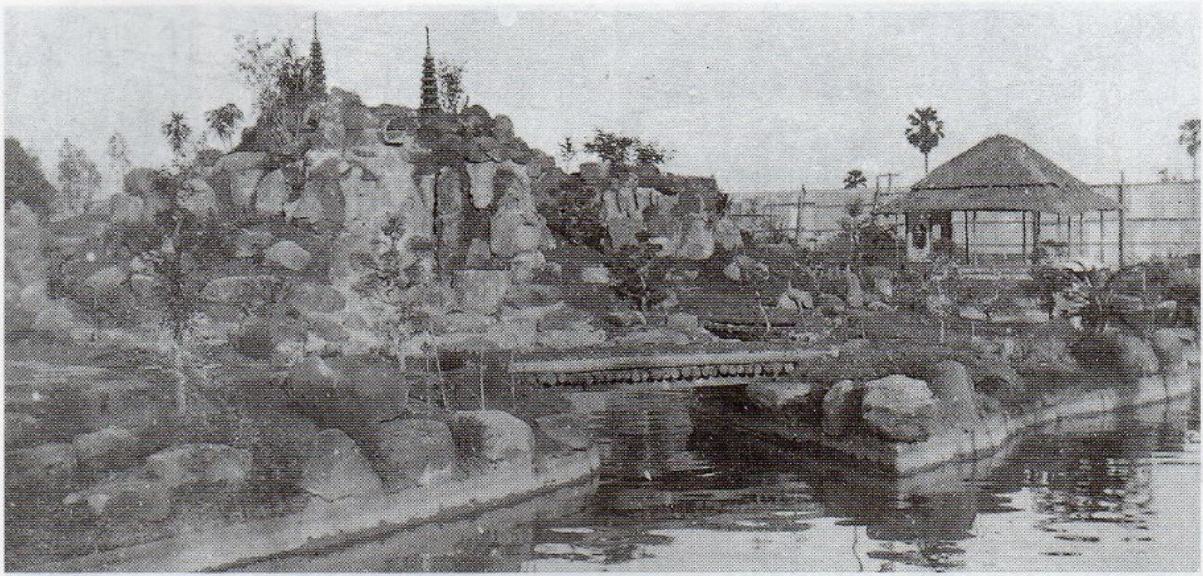
ภายในบริเวณสวนดุสิต

ในฤดูร้อนพระบรมมหาราชวังร้อนจัด เพราะมีตึกบังอยู่โดยรอบ ทำให้ลมพัดผ่านไม่สะดวก อีกทั้งพระองค์โปรดการทรงพระดำเนินด้วยพระบาทในระยะทางที่พอสมควรแก่พระกำลังจะทรงสบาย แต่ถ้าประทับอยู่เฉพะะบนพระที่นั่งไม่ได้ทรงพระดำเนินบ้างก็จะไม่ใคร่ทรงสบาย ทำให้ต้องเสด็จประพาสหัวเมืองเพื่อให้ทรงสำราญพระราชอิริยาบถอยู่เสมอ จึงมีพระราชดำริจะให้มีสถานที่สร้างเป็นราชอุทยานตามแบบพระราชวังในยุโรป เพื่อประทับพักร้อนและทรงพระดำเนินด้วยพระบาทในพระนคร ในเดือนกุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๔๑ เมื่อเสด็จทอดพระเนตรบริเวณระหว่างคลองสามเสนกับคลองผดุงกรุงเกษมแล้วทรงพิจารณาเห็นว่า เป็นสถานที่มีอากาศดีเพราะเป็นทุ่งนาและสวน เหมาะที่จะสร้างเป็นราชอุทยานตามพระราช

ประสงค์ จึงทรงจัดซื้อที่ดินบริเวณดังกล่าว ด้วยเงินพระคลังข้างที่ซึ่งเป็นพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์สร้างเป็นพระราชอุทยาน ใช้ประทับแรมสำราญพระราชอิริยาบถ พระราชทานนามว่า “สวนดุสิต” โดยเริ่มลงมือตัดไม้ปรับพื้นที่เป็นปฐมฤกษ์ในวันที่ ๑๖ กุมภาพันธ์ พุทธศักราช ๒๔๔๑ แล้วขุดคลอง ทำสะพาน สร้างพลับพลาที่ประทับตลอดจนอาคาร สถานที่ต่าง ๆ^๑ เมื่อการก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ แล้วเสร็จพอที่จะเสด็จประทับแรมได้แล้ว โปรดให้มีการเกลึงพลับพลา เมื่อวันที่ ๑ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๔๒ เป็นเวลา ๕ วัน ๕ คืน

เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ที่ประทับแห่งใหม่นี้เป็นรมณีสถานอย่างแท้จริง จึงโปรดให้ปล่อยที่ดินให้เป็นที่โล่งกว้าง บางครั้งจะทรงพระดำเนินพร้อมข้าราชการบริพารฝ่ายใน และทรงถีบจักรยานรอบ ๆ สวนดุสิต

^๑ โปรดให้เรียกที่ประทับว่า “สวนดุสิต” ซึ่งในพุทธศักราช ๒๔๕๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศยกวงสวนดุสิตขึ้นเป็น “พระราชวังสวนดุสิต” ต่อมาพุทธศักราช ๒๔๕๙ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนนามพระราชวังสวนดุสิตเป็น “พระราชวังดุสิต”

ภายในบริเวณสวนดุสิต

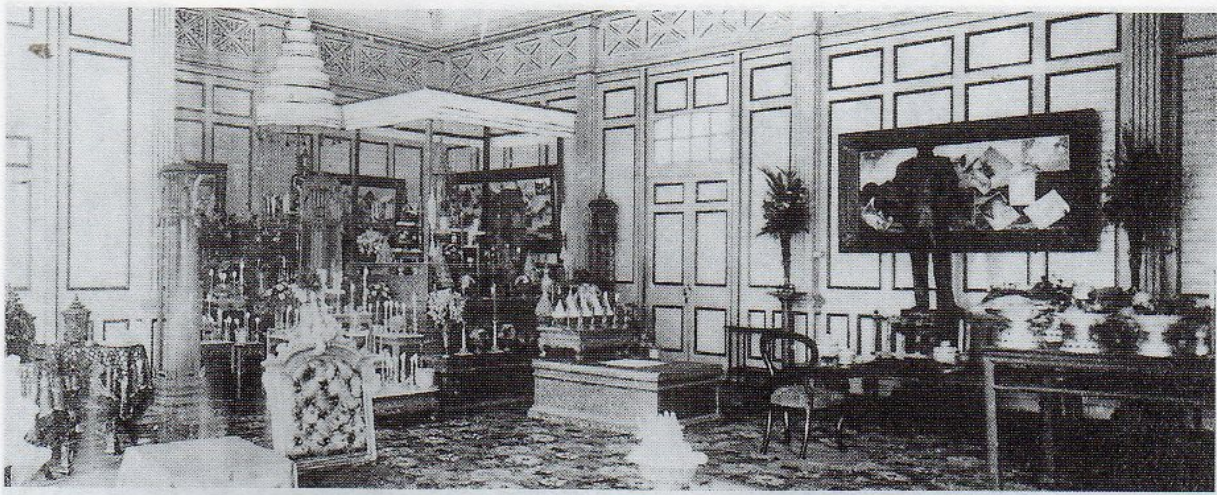
การสร้างสวนดุสิตเป็นการขยายพระนครออกไปด้วย เพราะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตัดถนนมาตรฐานขนาดใหญ่แบบที่สร้างกันในเมืองใหญ่ของยุโรปในขณะนั้น คือตัดถนนสามเสนจรดบางกระบือ ถนนราชดำเนินใน ถนนราชดำเนินนอก แล้วปลูกต้นไม้ตามแนวถนนให้เป็นทางที่ร่มรื่นสง่างาม

เมื่อพื้นที่สวนดุสิตสามารถติดต่อกับบริเวณภายในพระนครได้สะดวก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จไปประทับแรม ณ วังสวนดุสิตอยู่เสมอ ๆ จึงโปรดให้สร้างที่ประทับถาวรขึ้นเป็นองค์แรกคือ พระที่นั่งวิมานเมฆ

พระที่นั่งวิมานเมฆนี้ เมื่อวันที่ ๑๙ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๔๓ ขณะที่

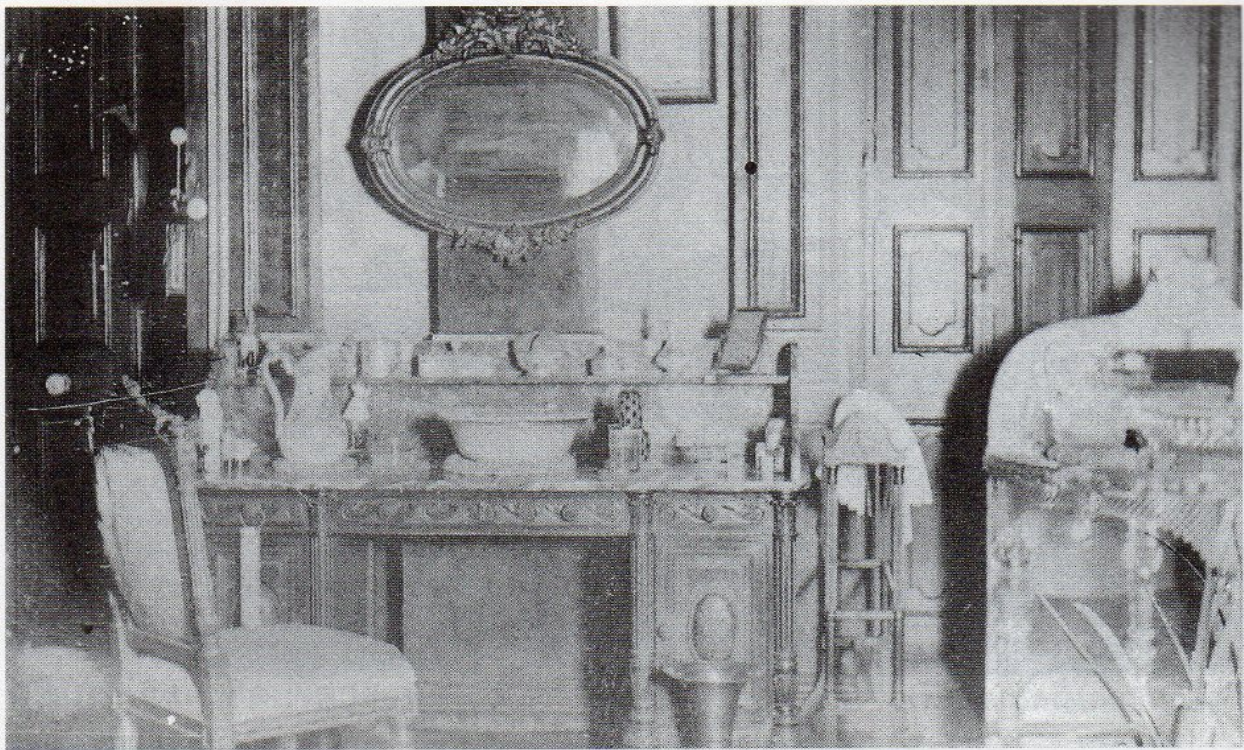
พระที่นั่งวิมานเมฆ

ภายในพระที่นั่งวิมานเมฆ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออก ได้เสด็จประทับแรม ณ จุฑาทุราชฐาน เกาะสีชัง ทอดพระเนตรเห็นพระที่นั่ง มันทาตุรัตนโรจน์ ซึ่งโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พุทธศักราช ๒๔๓๕ แต่ยังไม่ทันเสร็จ สมบูรณ์เกิดมี “วิกฤตการณ์ ร.ศ. ๑๑๒” การก่อสร้างจึงชะงักไป และพระองค์มิได้ เสด็จประพาสเมืองชายทะเลแถบนั้นอีก จนถึงครั้งนั้น จึงมีพระราชดำริว่าเกาะสีชัง ในเวลานั้นไม่ได้เป็นที่ประพาสเนื่องๆ เหมือนแต่ก่อน สมควรจะรื้อพระที่นั่งนี้ไป ปลุกที่สวนดุสิต จะได้เป็นที่ประทับแรมได้ โดยสะดวกตามพระราชประสงค์ทุกเมื่อ จึง มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระ- ราชโยธาเทพ (กร หงสกุล) เป็นนายงาน จัดการรื้อพระที่นั่ง “มันทาตุรัตนโรจน์” จากเกาะสีชังย้ายมาสร้างในสวนดุสิต ได้ เสด็จพระราชดำเนินทรงวางศิลาฤกษ์เมื่อ วันที่ ๓๑ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๔๓ พระราชทานนามใหม่ว่า “พระที่นั่งวิมานเมฆ” นับเป็นพระที่นั่งองค์แรกที่สร้างขึ้นเป็นการ ถาวรในบริเวณสวนดุสิต

พระที่นั่งวิมานเมฆนี้ สมเด็จพระ- พระยานวิศรานุวัตติวงศ์ทรงออกแบบ สร้าง ด้วยไม้สักทองทั้งหลัง เป็นอาคารยาวสอง ปีกตั้งฉากกัน ด้านหนึ่งขนานกับอ่างหยก (ทิศใต้) อีกด้านหนึ่งขนานกับคลองร่องไม้ หอม (ทิศตะวันออก) แต่ละด้านยาว ๖๐ เมตร เป็นอาคาร ๒ ชั้น เว้นแต่ตอนที่ประทับ ซึ่งเป็นบริเวณที่เรียกว่า “แปดเหลี่ยม” สร้างเป็น อาคาร ๓ ชั้น ใต้ถุนสูง ชั้นที่อยู่ติดดินก่ออิฐ ถือปูน ส่วนที่อยู่เหนือขึ้นไปจากนั้นเป็นเรือน ไม้อยู่ในชายคาเดียวกัน ชายคาประดับไม้ ฉลุลายลวดลายขนมปังขิง ฝาเพ็ชรม เส้าปูน ลักษณะเป็น “ห้องชุด” แต่ละห้องมีฉลิมจันทร์ ขึ้นลงระหว่างชั้นไม่ปะปนกัน แต่มีประตู ติดต่อกัน กัน บันไดเวียนขนาดใหญ่ ห้อง ทั้งหมดมี ๓๑ ห้อง ไม่รวมระเบียง ส่วน กว้างที่สุดวัดได้ ๓๕ เมตร ส่วนกว้างทั่วไป ๑๕ เมตร ส่วนสูงวัดถึงเพดานชั้น ๓ สูง ๒๐ เมตร วัดถึงยอดปลายแหลมของหลังคาได้ ๒๕ เมตร ตรงปลายสุดด้านทิศตะวันตกบริเวณ แปดเหลี่ยมมีโรงเฟิร์นขนาดใหญ่เป็นเรือน ตันไม้ สำหรับพระราชวังสวนดุสิต ภายใน โรงเฟิร์นมีน้ำพุ พระที่นั่งวิมานเมฆนี้ใช้เวลา

ภายในพระที่นั่งวิมานเมฆ

การสร้างเพียงปีเดียวก็แล้วเสร็จ โปรดให้มีการเฉลิมพระที่นั่งเมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๔๔ โดยทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระสงฆ์ ๒๕ รูป มาเจริญพระพุทธรูป รุ่งขึ้นพระสงฆ์คณะนี้เข้ามารับพระราชทานฉันแล้ว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินนำพระสงฆ์เที่ยวชมพระที่นั่งวิมานเมฆจนทั่วด้วยพระองค์เอง

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เสด็จมาประทับที่พระที่นั่งวิมานเมฆนี้พร้อมด้วยพระมเหสี พระสนมเอก และพระราชธิดาหลายพระองค์

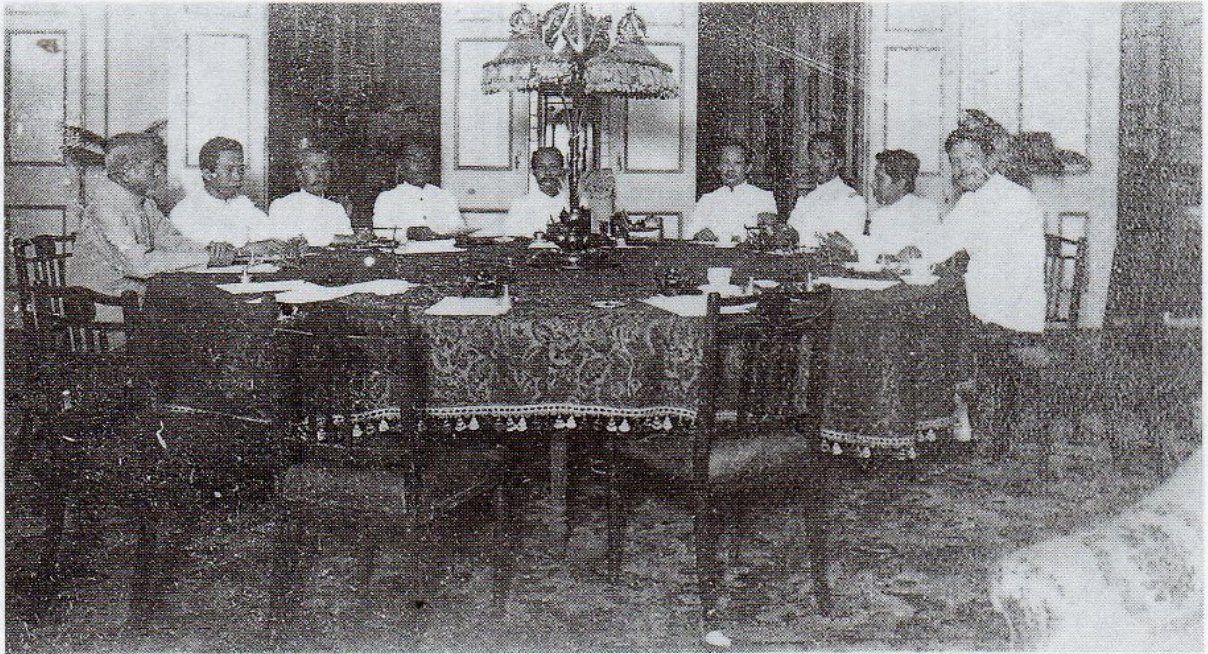
พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นพ ไกรฤกษ์) เรียบเรียงพระราชานุกิจในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไว้ว่า

“.....เมื่อสร้างพระราชมณฑลขึ้นที่สวนดุสิตแล้ว ทรงย้ายมาประทับแรม ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ วันจันทร์เป็นวันประชุม

เสนาบดีที่พระที่นั่งวิมานเมฆ ก่อนเวลาประชุมบางทีก็มีการออกขุนนางที่พระที่นั่งอภิเศกดุสิต ทรงพระราชดำเนินทักทายปฏิสันถารทั่วกันเมื่อสร้างพระที่นั่งอัมพรสถานแล้ว ก็ย้ายมาประทับที่พระที่นั่งอัมพรสถาน ที่ประชุมเสนาบดีก็ย้ายตามมาประชุมที่พระที่นั่งด้วยจนตลอดรัชกาล”

พระที่นั่งวิมานเมฆเป็นที่กำเนิดพระราชนิพนธ์เรื่องหนึ่งคือ “เงาะป่า” บทละครโศกนาฏกรรม ซึ่งเป็นนิยายรักของพวกเงาะชาวป่าในภาคใต้ที่เคยเสด็จทอดพระเนตรความเป็นอยู่และทรงนำเงาะชื่อคนึง มาเลี้ยงเป็นมหาดเล็ก พระบาทสมเด็จพระจุลเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงใช้ช่วงเวลาประทับพักฟื้นหลังจากประชวรพระโรคไข้จับสั่นในการทรงพระราชนิพนธ์เรื่องเงาะป่าเพียง ๔ วัน

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคต พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สมเด็จพระ

การประชุมเสนาบดีสภาที่พระที่นั่งวิมานเมฆ

พระนางเจ้าอินทรศักดิศจี พระวรราชชายา มาประทับ ณ พระที่นั่งวิมานเมฆ ราวพุทธศักราช ๒๔๖๘

เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตแล้ว สมเด็จพระนางเจ้าอินทรศักดิศจีทรงย้ายไปประทับที่ตำหนักในสวนหงส์ นับแต่นั้นเป็นต้นมาพระที่นั่งวิมานเมฆก็ได้ใช้เป็นที่พักของเจ้านายพระองค์ใดอีก นอกจากบรรดาข้าหลวงที่ยังเหลืออยู่ ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พุทธศักราช ๒๔๗๕ พระที่นั่งองค์นี้ได้แต่ปิดร้าง ใช้เป็นที่เก็บรักษาพัสดุของสำนักพระราชวัง

พระที่นั่งวิมานเมฆมิได้ใช้งานเป็นเวลานานกว่า ๕๐ ปี จนกระทั่งพุทธศักราช ๒๕๒๕ ในมหามงคลสมัยสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์และพระบรมราชจักรีวงศ์ ๒๐๐ ปี สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ทรงสำรวจพบว่าพระที่นั่งวิมานเมฆเป็นพระที่นั่งสร้างด้วยไม้สักทองทั้งหลัง ยังคง

อยู่ในสภาพดี มีสิ่งของแต่งพระที่นั่งดั้งเดิมพร้อมทั้งรูปปั้น รูปสลัก ศิลปวัตถุต่าง ๆ ตลอดจนภาพถ่ายฝีพระหัตถ์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่มีคำบรรยายใต้ภาพว่าทรงถ่ายจากการเสด็จเยี่ยมราษฎรที่ใดบ้างอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทรงขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตจากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบูรณะซ่อมแซมเพื่อจัดเป็นพิพิธภัณฑ์ส่วนพระองค์เฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเป็นสมบัติของชาติสืบไป สำนักพระราชวังได้รับสนองพระราชเสาวนีย์ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ ในการดำเนินการและประสานงานการบูรณะซ่อมแซมพระที่นั่งวิมานเมฆให้คงสภาพเดิมเหมือนเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับจนเสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์ พระที่นั่งวิมานเมฆได้รับการซ่อมสี ขัดพื้น ทำความสะอาด ตกแต่งประดับประดาใหม่ และใช้เป็นสถานที่จัดงาน

“สองร้อยปีแห่งสายสัมพันธ์” ที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดขึ้นในวันที่ ๑๙ ตุลาคม พุทธศักราช ๒๕๒๕ ซึ่งต่อมาได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศและประชาชนทั่วไปเข้าชมพระที่นั่งแห่งนี้ได้ทุกวัน โดยพระที่นั่งวิมานเมฆในวันนี้ได้รับขนานนามว่าเป็น “พระที่นั่งไม้สักทองที่ใหญ่ที่สุดในโลก” และเปิดให้เข้าชมห้องต่างๆ ในพระที่นั่ง ซึ่งจำลองบรรยากาศเดิมเมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวประทับพร้อมจัดแสดงศิลปวัตถุส่วนพระองค์อันล้ำค่าที่มีคุณค่ายิ่งทางจิตใจ

พระที่นั่งวิมานเมฆเป็นอนุสรณ์สถานแห่งความทรงจำรำลึกถึง “พระปิยมหาราช” พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นที่รักของปวงชนชาวไทย ที่จะยังคงตั้งตระหง่านเด่นเป็นสง่า

ภายในพระที่นั่งวิมานเมฆ

ยังยืนตลอดไปในพระราชวังดุสิต และเป็นสถานที่ที่ครั้งหนึ่งในชีวิตเราควรจะได้หาโอกาสไปเยี่ยมชมเพื่อสัมผัสถึงความวิจิตรงดงามของศิลปวัตถุอันทรงคุณค่าที่มีอายุกว่า ๑๐๐ ปี และรำลึกถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วยความสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อประเทศชาตินานัปการ

บรรณานุกรม

คณิตา เลขะกุล, คุณหญิง. **ร่มรื่นในรั้ววัง**. กรุงเทพฯ : บริษัทภัคฉรรส จำกัด, ๒๕๔๓.

ศิลปากร, กรม. กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. **จดหมายเหตุการณ์อนุรักษ์กรุงรัตนโกสินทร์**.

กรุงเทพฯ : สหประชาพานิชย์, ๒๕๒๕.

เอกลักษณ์ของชาติ, คณะกรรมการ. **สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์**. กรุงเทพฯ :

ด้านสุทธาการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๓๙.

_____ . “พระที่นั่งวิมานเมฆเพชรอันสูงค่าของแผ่นดิน.” **วิมานเมฆ**. (ตุลาคม - พฤศจิกายน ๒๕๔๕) หน้า ๔๘ - ๕๑.

_____ . “หมู่ห้องโถงสลูกลูกพีชที่ประทับส่วนพระองค์” “ความงามอันทรงคุณค่าในอดีตจวบจนปัจจุบัน.” **วิมานเมฆ**. (กุมภาพันธ์ - มีนาคม ๒๕๔๖) หน้า ๖๔ - ๖๙.

เว็บไซต์

[http : //leisure.mweb.co.th/map_piyamaharaj/wimanmake.html](http://leisure.mweb.co.th/map_piyamaharaj/wimanmake.html)

[http : //www.palaces.thai.net](http://www.palaces.thai.net)

ศิลปากร

นิตยสารรายสองเดือน กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. - มิ.ย. ๒๕๔๖
SILPAKORN JOURNAL Vol. 46 No.3 May - June 2003 ISSN 0125 - 0531

คุณลักษณะเยี่ยมหาญมี แกร่งรียว เรรวททวททกกล้า ฮาแกลวททททมร

หกม้า

กเขษม

◦งามดี
คุณลักษณะ
◦อัสสัม
โดยน

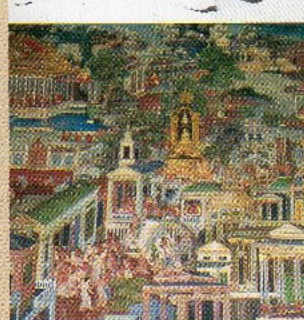
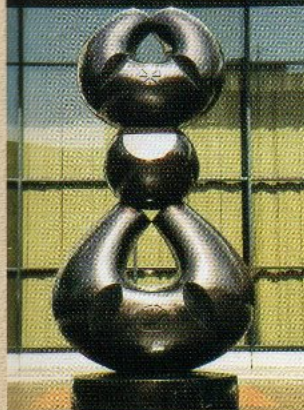

◦ศรีเทพทายาทกษ ทยตถด แรียงเทเสมมต เมลกล้าย
ดรรทกคิมกถ ดรรทง โลมทวทททททท ทอนคกมคททวระ
◦ทรรณมกทททเพ าททท โดยนียมคกท กถททไ
ทททททททททททท ทททททท ทททททททททททท ทททททททททททท

โดยนียมมรเพ ปรุทททท

◦ทรรณมกทททเพ าททท โดยนียมคกท กถททไ

สารบัญ CONTENTS

- ๔ วัดโปรดเกศเชษฐาราม :
ชมศิลปะผสมผสานไทยจีนยุโรปที่ล้ำค่า
- ณัฐภักดิ์ จันทร์วิฑู
Wat Prodketchettharam
- Natthapatra Chandavij
- ๑๔ หนังสือสอนพระพุทธศาสนาสำหรับเด็ก
- ลำดวน เทียนธนิกุล
Children Book on Buddhism
- Lamduan Thiankanithikul
- ๒๖ เรือนสวนนอกในสวนดุสิต
- นัยนา แย้มสาขา
Reuan Suan Nok in the Dusit Palace
- Naiyana Yamsaka
- ๔๐ ปืนมหาลילהที่สูญหายไปกับการสืบค้นข้อมูลผ่านทางอินเทอร์เน็ต
- ศิริรัตน์ วงศ์พานิช
"Mahalela," the Lost Cannon and Browsing through the Internet
- Sirirath Wangspa
- ๕๔ สถาบันจดหมายเหตุ
- บุศยารัตน์ คูเทียม
Archive Institute
- Buthsarat Kootiem
- ๖๖ จารึกฐานพระพุทธรูป วัดจักรวรรดิราชาวาส
- กองแก้ว วีระประจักษ์
Inscription on the base of Buddha image at Wat Jakrawatrajavas
- Kongkaew Weeraprajak
- ๗๐ เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดาร
ฉบับกาญจนาภิเษก เล่ม ๓ :
พระรามเสวย พระราชโอรสสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
- นายธีระ แก้วประจักษ์
Miscellaneous Knowledge from Rereading the Kanchanapisek
Chronicle Vol.3: Phra Ramesuan : The Son of Phra Mahajakrapad
- Dhira Kaewprachan
- ๗๖ ภาพเก่า - เล่าอดีต : ย้อนอดีต.....วัดราชาธิวาส
- บุศยารัตน์ คูเทียม
Wat Rajathivas.. Revisited
- Buthsarat Kootiem
- ๘๒ ศิลปิน...ศิลปินกร : บุญส่ง นุชน้อมบุญ
"ผู้สร้างสรรค์ ประติมากรรมและเป็นมากกว่าประติมากร"
- ภูริพันธ์ศรี คงโกคานันท์
Artists... Artists : Bunsong Nuchnomบุญ
"The Creator of Sculpture and More than a Sculptor"
- Phurirattana Sri Kongkornant
- ๙๓ ถ้ามมา - ตอบไป : จิตรกรรมฝาผนัง ในพระอุโบสถวัดบวรสถานสุทธารวาส
- กองแก้ว วีระประจักษ์
If I Come - Answer Me : Mural Painting in the Uthayasan Monastery
- Kongkaew Weeraprajak
- ๙๗ ศิลปินในหน้าประวัติศาสตร์ตำนานไขนหลวง
หลวงงเยียงครุ (จิว รามันญ) ศิลปินชั้นครูในล้านเกล้าฯ รัชกาลที่ ๖
- ธวัชชัย รามันญ
Artists in the History of the Legend of Luang
Luang Yiangkru (Jiw Ramany) Master Artist in the
Lan Kao Era, King Rama VI
- Thawatchai Ramany
- ๑๐๖ ของชิ้นเอก : พระพุทธรูปปางปรินิพพานกับพระพุทธไสยาสน์
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์
The "Parinivana" Buddha and the "Sleeping" Buddha
- Pises Jiajanpong
- ๑๑๕ บันทึกข่าว...ศิลปินกร
- ปาลิตา เอมชัยบุตร
News Record... Artists
- Palita Aemchaiบุตร

“Mahalela,” the Lost Cannon and Browsing through the Internet

Bangkok Chronicles records the existence of two cannons presented to King Rama I by the Prince Brother, Borvornsurasingshanart, in 1886. The first one called “Phraya Tani” is now on display in front of the Ministry of Interior. The other one was not yet identified.

Study from other historical documents found the cannon title which varied by the nature of local pronunciation such as “Mahalela,” “Mahalalor,” and “Malela.” Browsing through the internet, the author found meaning of the term “Lela” in an online Malay-English dictionary as a type of cannon, accompanied by a photograph of a sample.

The photo reminds the author of the cannons found in the south of Thailand. Many are on display in front of the Governor of Trang’s residence and the National Museum at Songkla.

The same dictionary also gives the meaning of the term “Maha” as greatness or grandness. Therefore, “Mahalela” should refer to an important great cannon which is distinguish from the others. This cannon should also be in Bangkok.

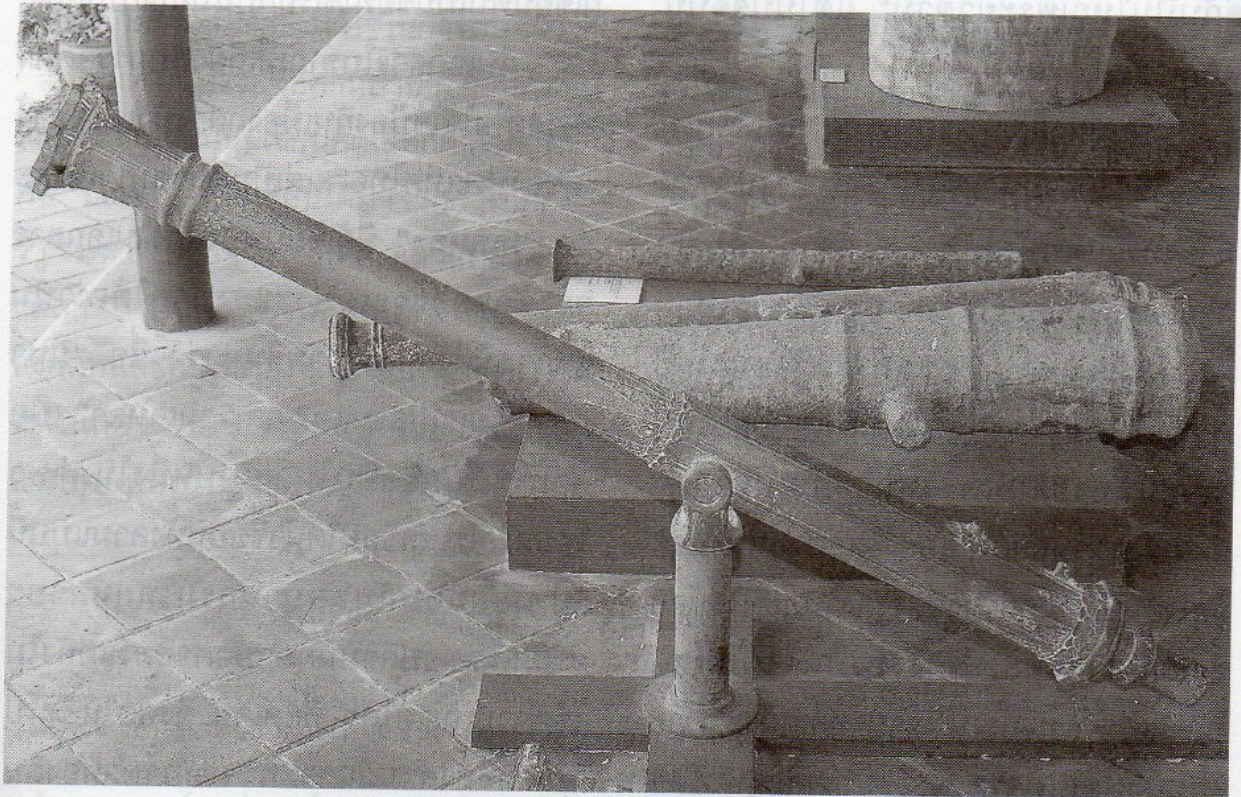
From the photographic records of ancient cannons in Bangkok (no. 211), the author identified two cannons that could be the Mahalela. However, the inscription from one of the two tells no relationship with the story of the Mahalela.

Study of the second cannon, however, found the inscription bearing the original name of the cannon and the size of bullet. All these evidences led us to believe that this cannon, now displayed in front of the State Capitol is the lost cannon we are looking for.

*Abstracted by Sirirath Wangspa
Translated by Anucha Thirakanont*

ปืนมหาลีลาที่สูญหายไป กับการสืบค้นข้อมูล ผ่านทางอินเทอร์เน็ต

ศิริรัชนี วังศพาร์ท^๑

ปืนใหญ่สำริดแบบลีลาปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา

การค้นคว้าเรื่องราวและรูปลักษณะของปืนใหญ่แบบต่างๆ ที่ในปัจจุบันพบเพียงชื่อหรือเรื่องทีกล่าวไว้สั้นๆ ในเอกสารโบราณสามารถกระทำได้หลายๆ วิธีมาประกอบกัน

เช่น การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นหรือขอคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง^๒ การศึกษาจากตำราปืนใหญ่โบราณ^๓ การชมภาพยนตร์สงครามโบราณ หรือวิธีการใหม่ๆ

^๑ นักวิชาการอิสระศึกษาเฉพาะอาวุธโบราณจำพวกปืนเล็กยาวและปืนใหญ่

^๒ ในการศึกษาปืนโบราณแต่ละครั้ง ผู้เขียนอาศัยคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญสาขาต่างๆ เช่น นักภาษาศาสตร์ช่วยให้คำอธิบายเกี่ยวกับจารึกต่างๆ ที่พบบนตัวปืน เช่น จารึกชื่อปืนที่เป็นภาษาไทยโบราณ ในส่วนนักประวัติศาสตร์ศิลป์ช่วยให้คำแนะนำเกี่ยวกับตระกูลและประมาณอายุของลวดลายแบบต่างๆ ที่พบบนตัวปืน ฯลฯ

^๓ ตำราปืนใหญ่ฉบับแรกของเมืองไทยนั้นพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นถือได้ว่าเป็นตำราปืนใหญ่ที่มีความสมบูรณ์ใช้เป็นแบบแผนวิธีปฏิบัติของกองทหารปืนใหญ่ของไทยในอดีต

คือ การสืบค้นข้อมูลในเว็บไซต์ที่อยู่ใน อินเทอร์เน็ต^๔ ซึ่งกำลังเป็นที่นิยมอย่างแพร่ หลายในปัจจุบันและจากการที่ผู้เขียนเลือก ที่จะค้นคว้าด้วยวิธีนี้ทำให้ได้ข้อมูลในแง่มุม ต่างๆ ที่เป็นประโยชน์เกี่ยวกับปืนใหญ่โบราณ แบบหนึ่งที่มีชื่อว่า “ลีลา” จนสามารถนำไปสู่การค้นพบปืนมหาลีลาปืนกระบอกที่เป็น คู่กับปืนใหญ่พระยาตานี^๕ แต่ในปัจจุบัน สูญหายไป

ปืนมหาลีลา ตามประวัติ สมเด็จพระมหาราชวงษ์บรมมหาสุรสิงหนาท ทรงนำกลับ มายังพระนครพร้อมปืนพระยาตานี และ ปืน ศรีนครา^๖ เมื่อคราวทรงกรีธาทัพปราบปราม ทางหัวเมืองมลายูและทรงได้รับชัยชนะในปี พ.ศ. ๒๓๒๙ จากข้อมูลที่มีอยู่เบื้องต้นนี้ ผู้เขียนพอจะสันนิษฐานได้ว่าปืนมหาลีลา น่าจะมีความสำคัญอย่างใดอย่างหนึ่งหรือ ต้องเป็นปืนที่มีความวิจิตรงดงามอยู่มิใช่น้อย ทั้งลวดลายและรูปร่างของปืนจึงเป็นเหตุ ให้พระองค์ท่าน ทรงนำเข้ามาทูลเกล้าฯ ถวาย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก พร้อมกับปืนอีกสองกระบอก รูปร่างของปืน มหาลีลาจะเป็นเช่นใดและเต็มไปด้วยเรื่อง รวที่น่าสนใจมากเพียงไหนเป็นเรื่องทำทาย

ให้ผู้เขียนเริ่มต้นสืบค้นปืนมหาลีลากระบอกนี้

การศึกษาในเบื้องต้นเริ่มที่จุดที่น่า สนใจคือชื่อ “มหาลีลา” เพราะผู้เขียนพบ ชื่อปืนอีกสองชื่อที่มีความคล้ายกับชื่อนี้ คือ “มหาล่าหลอ” และ “มเลหลา” ชื่อ “มหาล่าหลอ” พบเป็นชื่อหนึ่งใช้เรียก “มหาลีลา”^๗ และในส่วนของชื่อ “มเลหลา” ผู้เขียนพบเป็นชื่อที่ใช้เรียกปืนใหญ่แบบหนึ่ง

ในเอกสารโบราณที่เกี่ยวกับการจัดหา อาวุธเพื่อไว้ใช้ป้องกันเมืองกลางหัวเมืองทาง ใต้ของประเทศไทย^๘ แต่เป็นที่น่าสนใจเพราะ ชื่อ “มเลหลา” นี้ผู้เขียนพบเพียงในเอกสาร การจัดซื้ออาวุธเฉพาะทางภาคใต้เท่านั้น จากจุดนี้จึงเกิดคำถามขึ้นมาว่า ชื่อ “มหา ลีลา” “มหาล่าหลอ” และ “มเลหลา” เป็น คำที่ใช้เรียกชื่อปืนใหญ่แบบหนึ่งในภาษา ไทยหรือไม่ ผู้เขียนได้นำชื่อปืนทั้งสามแบบนี้ ไปตรวจสอบกับพจนานุกรมไทยหลายๆ ฉบับและสอบถามนักภาษาศาสตร์แต่ยังไม่ ได้ความหมายใดๆ ที่ชัดเจน จึงพอให้คิดไป ได้ว่าชื่อทั้งสามนี้น่าจะมาจากภาษาท้องถิ่น ทางภาคใต้เหมือนอย่างคำว่า “ชาด สุตัน” ที่ คนไทยในอดีตนำมาใช้เรียกปืนชนิดที่มี ลำกล้องกลมเรียวยาว^๙ หรืออาจจะเป็นภาษาต่าง

^๔ ฐานข้อมูลต่างๆ ที่อยู่ในเว็บไซต์ (website) ที่มีปรากฏในอินเทอร์เน็ต (internet) ได้มาจากการที่นักวิชาการหลายแขนงๆ หรือ ผู้สนใจในศาสตร์ต่างๆ นำเสนอผลงานผ่านทางสื่อซึ่งเปรียบได้กับห้องสมุดขนาดใหญ่ที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสารมากมาย ทันต่อเหตุการณ์ บางข้อมูลอาจถูกบังปิดบังจึงต้องอาศัยการตรวจสอบที่ใช้ความละเอียดถี่ถ้วนก่อนที่จะนำมาใช้เป็น ข้อมูลอ้างอิง

^๕ ปัจจุบันตั้งแสดงบริเวณสนามหน้าศาลาว่าการกระทรวงกลาโหม

^๖ หรือ “ศรีนครี” ตามบันทึก กล่าวว่าจะมน้ำไปขณะขนย้ายมายังกรุงเทพฯ

^๗ Seymour Sewell. Note on Some Old Siamese Guns. The Journal of the Siam Society Vol. XV Bangkok 1922,pg 16

^๘ ดู จดหมายเหตุรัชกาลที่ ๒ จ.ศ. ๑๑๗๑ - ๑๑๗๓ มุฉินธิพระบรมราชานุสรณ์พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยใน พระบรมราชูปถัมภ์จัดพิมพ์ในวันพระบรมราชสมภพครบ ๒๐๒ ปี ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓ หน้า ๒๓

^๙ คำว่า “ชาดสุตัน” “ชาด” หมายถึง ชนิด ส่วนคำว่า “สุตัน” หมายถึง รูปลักษณะกลมเรียวยาว ปืนคาบศิลา ชาดสุตัน หมายถึง ปืนคาบศิลาลำกล้องกลมเรียวยาว ดู สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้เล่ม ๑๐ ปาลีโยกต์ วัด - พระพุทธนาราชพิตร มุฉินธิ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์ พิมพ์ครั้งที่ ๑ ๒๕๔๕ หน้า ๔๖๑๐ - ๔๖๑๗

ชาติที่คนไทยหยิบยืมมาใช้เรียกชื่อปืนใหญ่เหมือนอย่างชื่อ “มาเรียม” ที่ผันมาจากคำในภาษาฝรั่งว่า “Maria”^{๑๑} และเพื่อความแน่ชัดจึงได้ตรวจสอบกับพจนานุกรม ภาษามลายู - ไทย^{๑๒} แต่ไม่พบความหมายใดๆ เช่นกัน ทำให้ผู้เขียนนึกถึงการค้นข้อมูลทางอินเทอร์เน็ตที่น่าจะให้คำตอบบางประการได้ แต่อุปสรรคที่สำคัญอย่างหนึ่งคือการคัดเลือกคำที่เหมาะสมไว้ใช้ในการค้นคว้า^{๑๓}

ผู้เขียนมีรายชื่อคำหลายๆ คำที่คิดขึ้นและในจำนวนนั้นผู้เขียนคัดเลือกคำไว้คำหนึ่งคือ “Lela” คำนี้ผู้เขียนได้มาจากการแยกคำว่า “มหา” ออกจาก “ลีลา” แล้วแปลงคำว่า “ลีลา” เป็นคำที่อ่านออกเสียงเป็นภาษาอังกฤษและเหตุที่ต้องทำเช่นนี้เพราะเว็บไซต์ที่พบเกี่ยวกับปืนใหญ่มักถูกเขียนในภาษาอังกฤษเสียเป็นส่วนใหญ่และการใช้คำค้น

เป็นภาษาอังกฤษจะช่วยให้ได้ข้อมูลที่กว้างขึ้น ผู้เขียนเริ่มต้นค้นความหมายของคำว่า “Lela” ในอินเทอร์เน็ต^{๑๓} แต่ผลลัพธ์ที่ได้นั้นดูออกจะกว้างเกินไปเพราะพบทั้งที่เป็นชื่อของคน สิ่งของ โครงการต่างๆ คำว่า “Lela cannon” ได้นำมาใช้ค้นเช่นกันแต่ผลลัพธ์ก็ยังคงเป็นเช่นเดิม และเพื่อที่จะทำให้ผลของการค้นคว้าแคบลงตัดทอนผลอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องปืนใหญ่ออกไป ผู้เขียนได้แก้ไขคำค้นเสียใหม่จากเดิมที่ใช้คำว่า “Lela cannon” ให้เป็นคำค้นที่ใช้ในการค้นคว้าที่เฉพาะเจาะจงเกี่ยวกับปืนใหญ่แบบหนึ่งคือ คำว่า “Lela swivel cannon”^{๑๔} และ “Lela Malay cannon”^{๑๕} และจากการที่ใช้คำค้นทั้งสองคำนี้ทำให้ผู้เขียนพบข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับคำว่า “ลีลา” หรือ “Lela” ในสองเว็บไซต์^{๑๖} ที่เกี่ยวข้อง

^{๑๑} “.....เหตุที่จะเรียกว่า มาเรียม ว่ามาจากเรื่องชาวโปรตุเกสรบกับพวกอาหรับ ทหารโปรตุเกสออกพระนามแม่พระว่า อเวมาเรียม ในขณะที่ยิงปืนใหญ่เป็นทำนองขอให้ทรงช่วยเหลือ พวกอาหรับได้ยินคำว่า มาเรียม สำคัญผิดว่าเป็นชื่อปืน จึงนำคำว่ามาเรียม ไปใช้เรียกชื่อปืนใหญ่ ในภาษายิวและอาหรับ เรียกว่า มีเรียม หรือ มาเรียม และคงเป็นเพราะชาวอาหรับนำปืนใหญ่ชนิดนั้นเข้ามาทางตะวันออก คำว่า มาเรียม จึงติดมาด้วยกลายเป็นชื่อเรียกปืนใหญ่ไป...” ดูสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ บันทึกเรื่องความรู้ต่างๆ เล่ม ๒ สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสยาม สังกศสมสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ๒๕๐๖ หน้า ๒๖๘

^{๑๒} ฉบับราชบัณฑิตยสถานจัดพิมพ์

^{๑๓} วิธีการเช่นนี้คล้ายกับเวลาที่จะค้นคว้าเรื่องหนึ่งเรื่องใดที่สนใจว่ามีบทความตีพิมพ์อยู่ในวารสารฉบับใดหรือหนังสือเล่มใดในห้องสมุดผ่านทางคอมพิวเตอร์ อย่างเช่นที่ หอสมุดแห่งชาติที่เปิดบริการในปัจจุบัน ผู้ค้นคว้าต้องพิมพ์คำค้น หรือ subject word แล้ว คอมพิวเตอร์จะบอกให้ทราบถึง เลข หมู่หนังสือ ชั้นที่เก็บ ฯลฯ

^{๑๔} ใน <http://www.yahoo.com>

^{๑๕} “swivel cannon” เป็นชื่อปืนใหญ่แบบหนึ่งมีขนาดที่ไม่ใหญ่เท่าใดนัก น้ำหนักเบา และมีลักษณะโดยทั่วไปคือจะมีเหล็กรูปตัว Y คล้องไว้ที่เพลาช้ายและขวาวของตัวปืนทำหน้าที่เหมือนหลักปักไว้บนขาหยั่ง เช่น ปืนหามแล่น และปืนขานกยาง บางทีพบปักบนแคมเรือจึงรวมเรียกว่า ปืนรายแคม หรือ ปืนหลัก เหล็กรูปตัว Y จะทำหน้าที่เหมือนหลักปักไว้ทำให้พลยิงสามารถส่ายปืนไปทางซ้ายหรือขวาหรือระดกปืนขึ้นลงโดยจับด้ามไม้ที่เสียบไว้ด้านท้ายของตัวปืน ดู ศิริวัจน วังศพาหุ ปืนในรัชกาลที่ ๓ สารานุกรมพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๓ เล่มที่ ๑ มูลนิธิพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในพระอุปกัมภสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ จัดพิมพ์เป็นอนุสรณ์ น้อมเกล้าฯ ถวายเนื่องในโอกาสพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จสวรรคตล่วงแล้ว ๑๕๐ ปี พุทธศักราช ๒๕๔๕ หน้า ๑๒๑

^{๑๖} คำว่า “Malay” หมายถึงประเทศมาเลเซีย ผู้เขียนเลือกใช้คำค้น “Lela Malay cannon” จากสมมติฐานเดิมที่ผู้เขียนมีความเชื่อว่าคำว่า “ลีลา” น่าจะเป็นคำในภาษาถิ่นเช่น ภาษายาวี หรือภาษาต่างประเทศ ประเทศมาเลเซียเป็นประเทศที่อยู่ติดประเทศไทยน่าจะมีอิทธิพลทางด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรมทางด้านภาษาได้มากที่สุด

^{๑๗} ทั้งสอง website เป็นภาษาอังกฤษ

ในเว็บไซต์แรก^{๑๗} ได้อธิบายถึงความหมายของคำว่า “Lela” คือ ปืนใหญ่หลัก (swivel cannon) แบบหนึ่งที่หล่อมาจากสำริด ส่วนปืนใหญ่หลักที่หล่อมาจากเหล็กมีขนาดเล็กกว่ามีชื่อเรียกว่า “Rentaka” ปืนหลักทั้งสองแบบนี้เป็นปืนหลักที่หล่อขึ้นในประเทศมาเลเซียในอดีตและได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับรูปแบบและการหล่อมาจากทางประเทศโปรตุเกสที่ได้เข้ามามีบทบาทในช่องแคบมะละกาในราวปี พ.ศ. ๒๐๕๔ และเพื่อตรวจสอบคำอธิบายของปืนลีลาที่ได้นั้น ผู้เขียนได้นำไปตรวจสอบกับพจนานุกรมภาษา Malay - English ในอินเทอร์เน็ต^{๑๘} ซึ่งผลที่ได้นั้นสามารถยืนยันความถูกต้องของรูปลักษณะปืนใหญ่แบบลีลาที่ได้มีคำอธิบายไว้แล้วข้างต้น^{๑๙}

ส่วนเว็บไซต์ที่สอง^{๒๐} เกี่ยวกับการแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ในประเทศมาเลเซียโดยมีคำบรรยายพร้อมภาพแสดง

ซึ่งนับเป็นครั้งแรกที่ผู้เขียนได้มีโอกาสเห็นรูปลักษณะของปืนใหญ่แบบลีลาที่ตั้งแสดงอยู่ที่อนุสาวรีย์แห่งหนึ่งที่มีชื่อว่า “Lela Rentaka monument” ปัจจุบันอยู่ที่ Pasir Salak Historical Complex รัฐเปรัก

เมื่อได้ทราบถึงรูปลักษณะของปืนใหญ่แบบลีลาทั้งจากคำอธิบายและรูปภาพทำให้ผู้เขียนนึกถึงปืนใหญ่โบราณที่มีลักษณะเช่นเดียวกันนี้ที่พบเป็นจำนวนมากทางภาคใต้ของประเทศไทย เช่น ที่จวนผู้ว่าราชการจังหวัดตรัง และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา ซึ่งผู้เขียนพบปืนใหญ่สำริดแบบลีลาจัดแสดงอยู่หลายๆ กระบอก ภายในอาคาร (ดูภาพที่ ๑) ส่วนภายนอกอาคารบริเวณลานด้านหน้ามีปืนใหญ่เหล็กแบบลีลาที่มีชื่อว่า “rentaka”^{๒๑} (ดูภาพที่ ๒)

ปืนใหญ่แบบลีลาจากการสำรวจพบว่า เป็นปืนใหญ่ชนิดลูกโดด^{๒๒} ลำกล้องเรียบ^{๒๓}

^{๑๗} ใน [http://members.tripod.com/...](http://members.tripod.com/)

^{๑๘} ในการค้นหาพจนานุกรมดังกล่าวในอินเทอร์เน็ต ผู้เขียนใช้คำค้นว่า “Malay-English dictionary” และค้นคำๆ นี้ใน search Engine: <http://www.yahoo.com> พจนานุกรมแบบนี้เป็นที่รู้จักกันในหมู่นักเล่นอินเทอร์เน็ตในชื่อ cyber dictionary

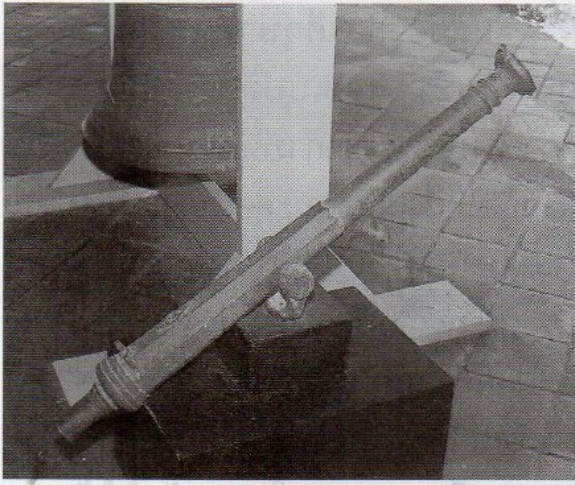
^{๑๙} ผู้เขียนได้คัดเลือกพจนานุกรมสองฉบับเพื่อใช้ในการตรวจสอบ พจนานุกรมฉบับแรกอยู่ใน [http://sangenjaya.arc.net.my/...](http://sangenjaya.arc.net.my/) ได้อธิบายคำว่า “Lela” ไว้ว่า “Lela” ที่เป็นคำคุณศัพท์หมายถึง smart หรือเก่ง และ “Lela” ที่ทำหน้าที่เป็นคำนามนั้นหมายถึง ปืนหลัก (swivel cannon) พจนานุกรมฉบับที่สอง อยู่ใน [http://search.com.my/...](http://search.com.my/) ได้อธิบายไว้เช่นเดียวกับพจนานุกรมฉบับแรก

^{๒๐} ใน [http://www.fascinatingmalaysia.com/...](http://www.fascinatingmalaysia.com/)

^{๒๑} แต่เป็นที่น่าสนใจเพราะคำว่า “Rentaka” เมื่อแปลงเป็นภาษาไทยแล้วผู้เขียนไม่พบชื่อแบบนี้ในเอกสารโบราณฉบับใดๆ เลย ผู้เขียนจึงมีความเห็นว่าปืนลีลาสำหรับคนไทยแล้วนั้นน่าจะมีความหมายรวมไปทั้งปืนใหญ่แบบที่หล่อมาจากสำริดและเหล็ก นอกจากนี้ผู้เขียนได้ค้นคว้าเพิ่มเติมเกี่ยวกับคำว่า “Rentaka” พบว่าคำนี้เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อปืนใหญ่แบบลีลาทั้งที่เป็นสำริดและเหล็กของชาวอินโดนีเซียและชาวฟิลิปปินส์ ในอดีตและพบการมีคำสะกดที่แตกต่างกันออกไป เช่น “Lantaka”, “Lantaca” ดูเพิ่มเติมใน ๑) [http://www.nyz.com/...](http://www.nyz.com/) ๒) [http://www.wisma.com.au/...](http://www.wisma.com.au/) ๓) [http://www.bakbakan.com/...](http://www.bakbakan.com/)

^{๒๒} ปืนใหญ่แบบนี้เมื่อยิงกระสุนจะเดินทางสู่เป้าหมายในแนวราบขนานกับพื้นดินต่างจากปืนใหญ่ลูกปรายหรือปืนใหญ่เหาะวิทเซอร์ (howitzer) ที่เวลายิงกระสุนจะโค้งเข้าหาเป้าหมาย ลูกโดดเป็นลูกกระสุนกลมนตันที่หล่อมาจากเหล็ก คีลาหรือกลิ้งมาจากไม้ ลูกกระสุนทำลายเป้าหมายโดยอาศัยแรงปะทะที่เกิดมาจากน้ำหนักของกระสุนและความเร็วต้นเป็นสำคัญ ดู ศิริวัจน์ วังศพาน์ ปืนจ้าวรค์รักษาพระศาสนา ศิลปากร ปีที่ ๔๕ ฉบับที่ ๖ พ.ย. - ธ.ค. ๒๕๔๕ หน้า ๘๗

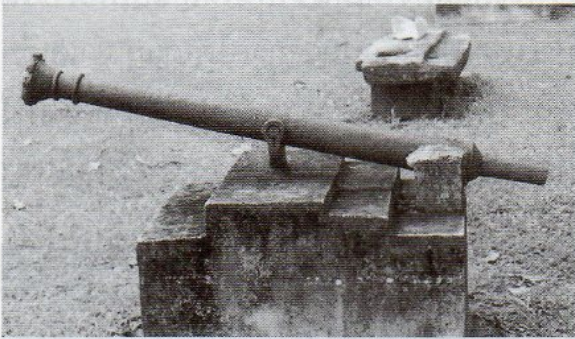
^{๒๓} ศัพท์ทางทหารบางครั้งพบเรียก ลำกล้องเกลี้ยง เช่นกัน ซึ่งหมายถึง ปืนชนิดที่ไม่มีเกลียว (rifling) ภายในลำกล้อง ดู บัญชีศัพท์ปืนใหญ่ พ.ศ. ๒๔๙๒ โรงพิมพ์อุทกศาสตร์ กองทัพอากาศ หน้า ๑๑

ภาพที่ ๑

ปืนใหญ่ลำริดแบบสลีลาปัจจุบันจัดแสดง ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา

ปืนใหญ่ลำริดแบบสลีลามีลักษณะของการทำงานที่คล้ายกับปืนหลักหามแล่นแตกต่างเฉพาะที่รูปทรงและลวดลายที่ประดับไว้

ภาพที่ ๒

ปืนใหญ่เหล็กแบบสลีลา หรือ Rentaka คล้ายกับปืนใหญ่แบบสลีลา Rentaka ที่จัดแสดงภายนอกอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา

แบบบรรจุกระสุนทางปากลำกล้อง (smooth bore muzzle loading cannon) พบทั้งที่หล่อมาจากลำริดและเหล็กและจัดอยู่ในประเภทปืนหลัก (swivel cannon) ที่มีหลักหรือเดือยแหลมปักไว้ทำให้ตัวปืนสามารถใช้ส่ายไปมาทางซ้าย หรือ ขวาและกระดกลำกล้องขึ้นลงได้^{๒๔} (ดูภาพที่ ๓) ปืนใหญ่แบบสลีลาพบทางภาคใต้ของประเทศไทย

ภาพที่ ๓

ลักษณะอย่างหนึ่งของปืนใหญ่แบบสลีลาคือตัวปืนที่พบมีหลัก (เหล็กรูปตัว Y) หูของหลักคล้องไว้ที่เพลาซ้ายและขวาบริเวณกลางลำตัวปืน หลักของปืนใช้ปักไว้บนแท่นยิงหรือแคมเรือได้ซึ่งช่วยให้พลยิงส่ายลำกล้องซ้ายขวาหรือกระดกลำกล้องขึ้นลงเวลาทำการยิงได้

ภาพที่ ๔

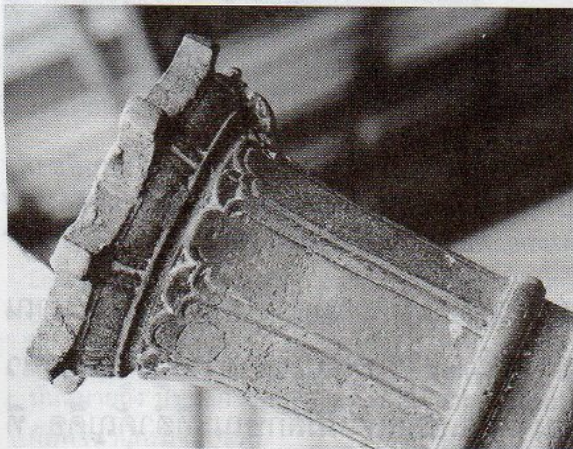
ลักษณะอีกประการหนึ่งของปืนใหญ่แบบสลีลาคือปากลำกล้องตัดตรงเป็นรูปจอบและปืนใหญ่แบบสลีลาบางกระบอกพบมีศูนย์เล็งที่ปากลำกล้อง

ส่วนใหญ่จะมีความยาวโดยเฉลี่ยประมาณ ๑ - ๒ เมตร ใช้กระสุนขนาดในราว ๑ - ๒ นิ้ว ปืนใหญ่แบบสลีลามีลักษณะที่สำคัญคือ ที่บริเวณปากลำกล้องจะตัดตรงลงคล้ายกับรูปจอบ (ดูภาพที่ ๔) ปืนบางกระบอกมีศูนย์เล็งที่บริเวณปากลำกล้องและลักษณะลำกล้องของปืนใหญ่แบบสลีลาที่พบส่วนใหญ่จะบานออกเพียงบริเวณปากลำกล้อง^{๒๕}

^{๒๔} ดูความหมายเพิ่มเติมของคำว่า “swivel cannon” ได้ที่ อ้างเลขที่ ๑๔

^{๒๕} ที่กล่าวว่าลำกล้องจะบานออกเฉพาะที่ปากลำกล้องนั้นมิได้มีผลต่อขนาดของลำกล้องปืน (bore diameter) แต่อย่างใด การที่หล่อเพื่อให้ปากลำกล้องปืนบานออกนั้นเพียงเป็นรูปแบบของลำกล้องของปืนแบบนี้โดยเฉพาะ

เท่านั้นและจากจุดนี้ลำกล้องมีรูปทรงกระบอก (ดูภาพที่ ๕) เรื่อยไปจนถึงส่วนกลางของ ตัวปืนหรือที่บริเวณเพลลาและรูปลักษณะ ลำกล้องจะเริ่มเปลี่ยนเป็นเหลี่ยมสั้นไป จนถึงรังเพลิงและบางที่พบมีการประดับ ลวดลายเป็นรูปดอกไม้หรือลวดรูปคล้าย ตราอาร์มไว้เพื่อใช้จารึกคำต่างๆเหนือรังเพลิง (ดูภาพที่ ๖) และส่วนท้ายของตัวปืนมีช่องไว้ เสียบด้ามไม้ (ดูภาพที่ ๗) ตามบันทึก ปืนใหญ่ แบบลีลา หรือ “Rentaka” เป็นปืนใหญ่แบบ หนึ่งที่ใช้ตั้งบนป้อมและนำไปติดตั้งบนเรือ และใช้ยิงต่อสู้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๖๖} นอกจากนี้ในเอกสารบางฉบับมีการเรียกชื่อ ปืนที่มีลักษณะแบบนี้และถูกนำไปใช้บน เรือรบในภาษาอังกฤษว่า “rail gun” หรือ “deck cannon”^{๖๗} เช่นกัน

ภาพที่ ๕ ลักษณะลำกล้องของปืนใหญ่แบบลีลา ที่พบส่วนใหญ่จากบริเวณปากลำกล้องมีรูปทรงกระบอกและเปลี่ยนเป็นเหลี่ยม

สั้นที่บริเวณกลางลำตัวปืน

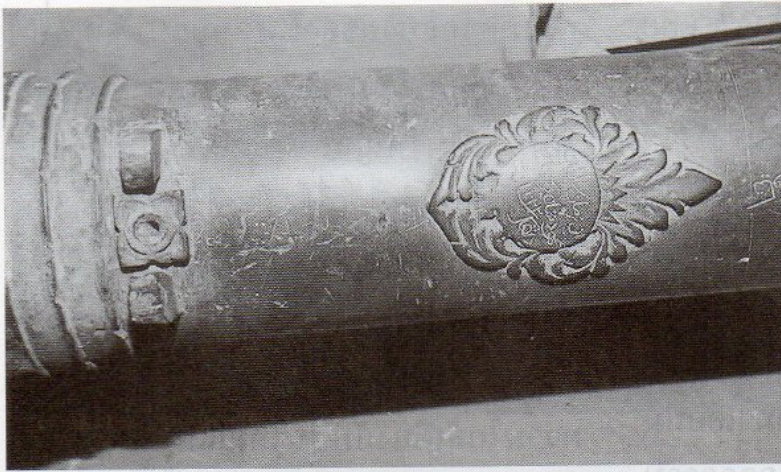

ลักษณะลำกล้องของปืนใหญ่แบบลีลา ที่พบส่วนใหญ่จากบริเวณปากลำกล้องมีรูปทรงกระบอกและเปลี่ยนเป็นเหลี่ยมสั้นที่บริเวณกลางลำตัวปืน

^{๖๖} ตามบันทึก พวกโจรสลัดชาวโมโร (Moro pirates) ได้นำปืนแบบ ลีลา หรือ “Lantaka” ติดตั้งบนป้อมปราการ และในเรือรบ เพื่อใช้ต่อสู้กับสเปน กับต้น Thomas Forrest เล่นเรือที่มีชื่อว่า Sapit, Tartary Galley ไปยังฟิลิปปินส์ ในปี พ.ศ. ๒๓๒๗ ได้ บรรยายเกี่ยวกับเรือของพวกโจรสลัดลำหนึ่งที่พบในอ่าว Cagayan ว่าเรือมีระวางขับน้ำราว ๔ ตัน ในลำนั้นมีปืนใหญ่แบบ Lantaka ติดตั้งอยู่ ๔ กระบอก ปืนแต่ละกระบอกนั้นใช้ลูกกระสุนที่มีขนาดน้ำหนักในราว ๑/๔ ปอนด์ (หรือมีขนาดเส้นผ่า ศูนย์กลาง ๑ นิ้วกึ่ง) ดู <http://www.bakbakan.com/...>

^{๖๗} ดูเพิ่มเติมใน <http://www.trocadero.com/...>

^{๖๘} ดูคำอธิบายที่ footnote เลขที่ ๔

ภาพที่ ๖

บริเวณเหนือรังเพลิงของปืนใหญ่แบบลีลา มักจะมีการหล่อเป็นรูปตราอาร์มหรือดอกไม้ประดับอยู่ ปืนใหญ่แบบลีลา บางกระบอกพบมีจารึกภาษาขเวหรือมลายูในตราอาร์ม

ภาพที่ ๗

ด้านท้ายของปืนใหญ่แบบลีลา มีช่องไว้เสียบด้ามไม้ เวลาทำการยิงพลยิงจับด้ามไม้เพื่อขยับตัวปืนไปในทิศทางที่ต้องการได้ ลักษณะแบบนี้พบบนปืนหลักหามแล่นเช่นกัน

ลีลาเป็นปืนใหญ่หลักแบบหนึ่งในอดีตและเป็นที่ยอมรับมากในประเทศแถบแหลมมลายูที่มีพื้นที่ติดกับทะเลซึ่งรวมถึงจังหวัดในทางตอนล่างของประเทศไทย เนื่องจากที่ปืนใหญ่แบบนี้ถือกำเนิดขึ้นในประเทศมาเลเซียซึ่งมีดินแดนที่ติดกับประเทศไทย ความนิยมของปืนใหญ่แบบนี้จึงแพร่หลายเข้ามาในประเทศไทยและคนไทยได้หยิบยืมชื่อ “ลีลา” มาใช้เรียกชื่อปืนใหญ่แบบนี้เช่นกัน

เมื่อได้ทราบถึงเรื่องราวในแง่มุมต่างๆ และที่สำคัญที่สุดคือรูปลักษณะของปืนใหญ่แบบลีลาจากภาพและข้อมูลที่ปรากฏในอินเทอร์เน็ต การสืบค้นปืนมหาลีลาที่สูญหายไปก็ดูจะมีใช้เรื่องยากเท่าใดนัก ถ้ายังพอจำกันได้ว่าในตอนแรกนั้นผู้เขียนได้แยกคำว่า “มหา” ออกจาก “ลีลา” เพื่อค้นหาความหมายของคำว่า “ลีลา” ซึ่งได้พบแล้วว่าคำนี้เป็นคำนาม หมายถึง ปืนใหญ่หลักแบบหนึ่งดังนั้นคำว่า “มหา” ย่อมต้องทำหน้าที่

เป็นคำคุณศัพท์ขยาย คำว่า “ลีลา” และ
เนื่องจากคำว่า “ลีลา” เป็นคำในภาษามาลายี
ดังนั้นคำว่า “มหา” ได้ถูกนำไปค้นหาความ
หมายในภาษามาลายีจากทางอินเทอร์เน็ต
เช่นกัน ผู้เขียนแปลงคำว่า “มหา” เป็นคำใน
ภาษาอังกฤษ “Maha” เพื่อใช้เป็นคำค้นใน
อินเทอร์เน็ต ผลของการค้นจากสามเว็บไซต์^{๑๔}
ทำให้ทราบว่า “Maha” ในภาษามาลายีนี้ม
ีความหมายในภาษาอังกฤษซึ่งสอดคล้องความ
เป็นภาษาไทยได้ว่า “ยิ่งใหญ่ อลังการ” ซึ่ง
ก็ตรงกับความหมายของคำว่า “มหา” ใน
ภาษาไทยเช่นกัน เมื่อทราบเช่นนี้แล้วก็พอที่
จะช่วยให้อินเตอร์เน็ตเข้าถึงภาพของปิ่นมหา
ลีลากระบอกที่สูญหายไปกระบอกนี้ได้ว่า
คงจะต้องเป็นปิ่นใหญ่แบบลีลาที่มีความ
ยิ่งใหญ่เป็นพิเศษทั้งเรื่องราวความเป็นมา
และรูปทรงที่มีความงดงามพร้อมด้วย
ศิลปะและลวดลายที่ประดับไว้บนตัวปิ่น
แตกต่างจากปิ่นใหญ่แบบลีลากระบอกอื่นๆ
อย่างแน่นอน

ในเบื้องต้นนั้นเป็นที่ทราบกันแล้วว่า
ปิ่นมหาลีลาได้ถูกนำกลับมายังพระนคร
ดังนั้นปิ่นมหาลีลานั้นจะยังคงถูกเก็บไว้ที่ใด
ที่หนึ่งในกรุงเทพและจากสมมติฐานข้อนี้
ผู้เขียนได้นำข้อมูลต่างๆ อาทิเช่น รูปภาพ

พร้อมคำอธิบายของปิ่นใหญ่แบบลีลาที่ได้
จากการสืบค้นผ่านทางอินเทอร์เน็ตและ
รูปภาพปิ่นใหญ่แบบลีลาจำนวนหลาย
ภาพที่ได้บันทึกไว้เมื่อคราวที่ผู้เขียนเดินทาง
ไปศึกษาปิ่นใหญ่โบราณทางภาคใต้มาใช้
เป็นข้อมูลเบื้องต้นในการค้นหารูปภาพของ
ปิ่นใหญ่ที่มีรูปทรงและลักษณะต่างๆ ที่มี
ความใกล้เคียงกับปิ่นใหญ่แบบลีลาและที่
สำคัญคือปิ่นใหญ่กระบอกนี้ต้องอยู่ใน
กรุงเทพด้วย ผลของการนำเอาข้อมูลและ
ภาพที่มีอยู่มาใช้เปรียบเทียบภาพจากแฟ้ม
ภาพปิ่นใหญ่โบราณแบบต่างๆ^{๑๕} ผู้เขียนพบ
ปิ่นใหญ่แบบลีลาจำนวน ๒ กระบอกที่
ปัจจุบันถูกเก็บรักษาไว้ในกรุงเทพมหานคร

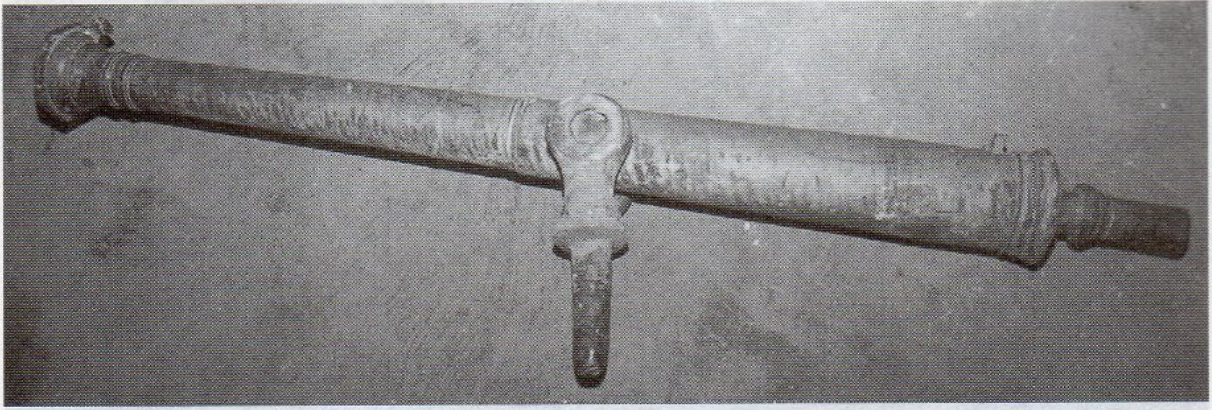
ปิ่นใหญ่กระบอกแรก^{๑๖} (ดูภาพที่ ๘)
ลักษณะของปากลำกล้องตัดตรงเป็นรูปจอบ
มีหลักซึ่งหูของหลักคล้องไว้ที่เพลาช้าย
และขวบริเวณกลางลำตัวของปิ่นที่ด้านท้าย
ของตัวปิ่นมีที่ไว้ใช้เสียบไม้เพื่อใช้สำหรับ
ยกเคลื่อนย้ายและเปลี่ยนตำแหน่งของ
ลำกล้อง ตำแหน่งที่น่าสนใจที่พบบนปิ่น
กระบอกนี้คือจารึกภาษายาวีที่พบเหนือ
รังเพลิงในตรารูปอาร์ม (ดูภาพที่ ๙) ซึ่งพอที่
จะถอดความหมายเป็นภาษาไทยได้ว่า^{๑๗}

^{๑๔} ผู้เขียนค้นความหมายของคำว่า “Maha” ซึ่งเป็นคำคุณศัพท์ในภาษามาลายี ในพจนานุกรม “Malay-English Dictionary” ที่มี
อยู่ในสามเว็บไซต์ อันได้แก่ ๑) <http://search.cari.com.my/dictionary/...> ๒) <http://sangenjaya.arc.net.my/...>
๓) <http://dictionary.bhanot.net/...> พบความหมายของคำๆ นี้ในภาษาอังกฤษ very, most, great, extremely ซึ่งพอจะ
แปลเป็นคำในภาษาไทยได้ว่า “สิ่งที่ยิ่งใหญ่” ตรงกับความหมายของคำว่า “มหา” ในภาษาไทยเช่นกัน

^{๑๕} แฟ้มภาพของปิ่นใหญ่โบราณที่ปัจจุบันอยู่ในพระนครและตามภาคต่างๆ ของประเทศไทย ผู้เขียนและ ศ.จ.นพ. สároญ
วงศ์พานิช ผู้เป็นบิดาได้ร่วมกันจัดทำไว้เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการค้นหาและรวบรวมปิ่นใหญ่โบราณแบบต่างๆ ทั้งปิ่นใหญ่
โบราณลำริดและเหล็กที่มีชื่อทั้ง ๒๑๑ กระบอก ปิ่นใหญ่เหล่านี้ครั้งหนึ่งมีชื่อปรากฏอยู่ในเอกสารจดหมายเหตุ จ.ศ.๑๑๘๗
ที่ได้บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับรายชื่อปิ่นใหญ่โบราณที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าพระราชทานไว้ทั้งปิ่น
ใหญ่เก่าที่ตกมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลก่อนๆ และปิ่นใหญ่ที่หล่อขึ้นมาใหม่ปัจจุบันปิ่นใหญ่โบราณบางส่วนยังมีพบว่ายู่ ณ ที่ใด

^{๑๖} ปิ่นใหญ่ลำริดแบบลีลากระบอกนี้ ผู้เขียนพบในคลังของกระทรวงการต่างประเทศเดิมซึ่งอยู่ในบริเวณวังสราญรมย์

^{๑๗} ถอดความหมายเป็นภาษาไทยโดยนายสมัย วงศ์เสงี่ยม ผู้ชำนาญการด้านภาษาอาหรับและมลายู

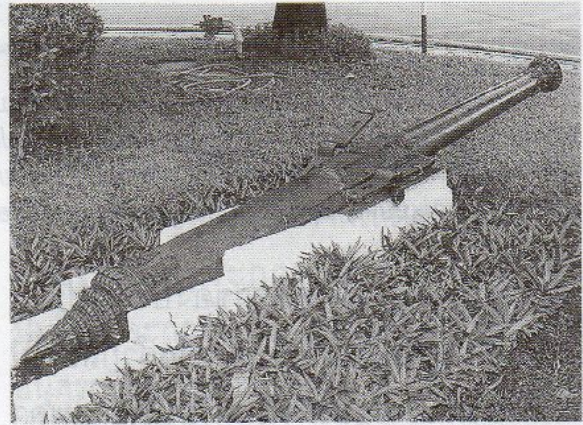

ภาพที่ ๘

ปืนใหญ่ลำริดแบบลีลา พบในคลังของกระทรวงการต่างประเทศ วังสราญรมย์

“นี่คือสมัยของสุลต่านมะห์มูด ชาห์ ขึ้นครองราชย์ปีฮิจเราะห์ศักราช ๑๒๒๒” เมื่อพิจารณาถึงคำจารึกบนตัวปืนโดยเฉพาะศักราชที่จารึกไว้เมื่อนำไปเทียบพบเป็นในราวปีพุทธศักราช ๒๓๔๔ ซึ่งดูเหมือนจะยังไม่สามารถที่จะชี้ชัดลงไปได้ว่าเป็นปืนมหาลีลากระบอกที่สูญหายไปนอกเสียว่าจะเป็นเพียงปืนใหญ่แบบลีลากระบอกหนึ่งเท่านั้น

ปืนใหญ่กระบอกที่สอง (ดูภาพที่ ๑๐) บริเวณปากลำกล้องตัดตรงเป็นรูปจอบ

ภาพที่ ๑๐

ปืนใหญ่ลำริดแบบลีลา ชื่อ “ตะนิ” ปัจจุบันตั้งแสดงบริเวณสนามหญ้าหน้าตึกไทยคู่ฟ้า ทำเนียบรัฐบาล

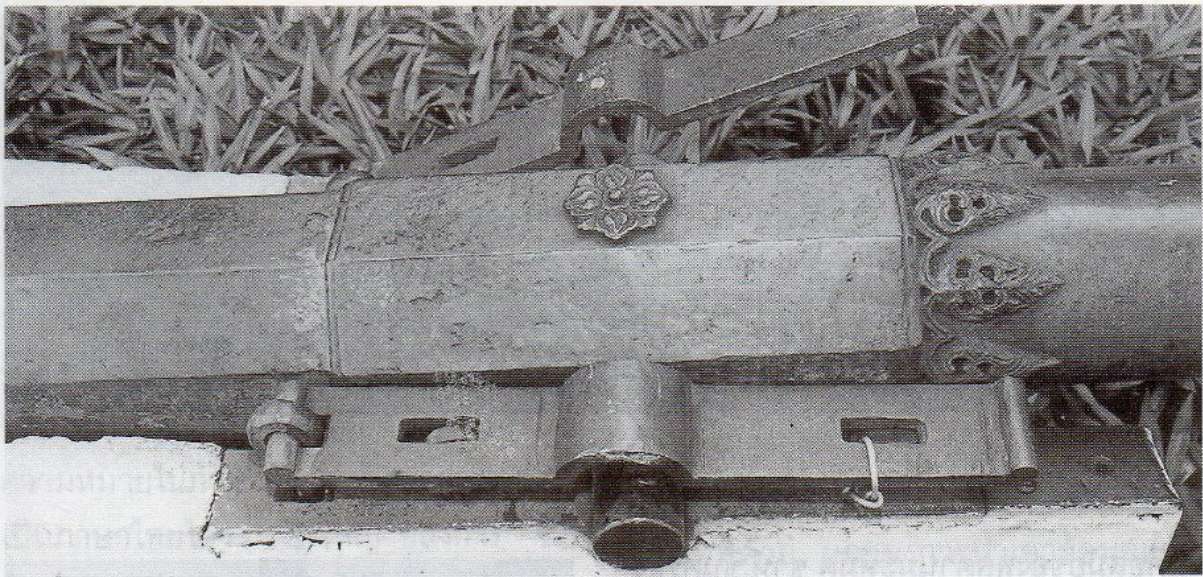
ภาพที่ ๙

จารึกภาษายาวีหรือมลายู พบในตราอาร์มของปืนใหญ่ลำริดแบบลีลากระบอกนี้

ภาพที่ ๑๑

บริเวณปากลำกล้องของปืนใหญ่ “ตะนิ” ตัดตรงเป็นรูปจอบ มีลวดลายประดับไว้งดงามมาก ศาสตราจารย์สันติ เล็กสุขุม ได้กรุณาอธิบายเกี่ยวกับลวดลายที่พบบริเวณปากลำกล้องว่า คือ ลายที่ปรับปรุงจากรูปอมระกะ (ลายรูปเม็ดมะยม) โดยมีรูปกลีบบัว (หรือบัวบาน) รองรับและลายรูปสามเหลี่ยมเรียงต่อเนื่องประดับเหลี่ยม (หากประดับส่วนล่างผนังเรียกलयกรวยเชิงและหากประดับยอดผนังเรียกलयเฟืองอุษะ) ในที่นี้มีการดัดแปลง

ภาพที่ ๑๒

สังเกตได้ว่าจากบริเวณปากล้ากั๋งที่ตัดตรงเป็นรูปจอบนั้น ล้ากั๋งจะมีรูปทรงกระบอกและเริ่มเปลี่ยนเป็นเหลี่ยมด้านที่บริเวณกลางลำตัวป็น หรือบริเวณเพลลาและเหนือเพลลาจะมีรูปดอกไม้ประดับไว้ คุณสมบัติต่างๆ ที่กล่าวมาในช่วงต้นนี้ถือเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของปืนใหญ่แบบลีลาที่สามารถจะช่วยให้ผู้ศึกษาปืนโบราณนำไปใช้เป็นข้อมูลในการจำแนกประเภทระหว่างปืนใหญ่แบบลีลาและปืนใหญ่หลักแบบหามแดนได้อย่างถูกต้อง

(ดูภาพที่ ๑๑) ล้ากั๋งของปืนมีรูปทรงกระบอกโดยเริ่มจากบริเวณปากล้ากั๋งไปจนถึงส่วนกลางของตัวป็นหรือบริเวณเพลลา แล้วจากนั้นล้ากั๋งจึงเปลี่ยนเป็นรูปเหลี่ยมด้านและมีรูปดอกไม้ประดับไว้ (ดูภาพที่ ๑๒) บนตัวป็นใหญ่กระบอกนี้พบมีการประดับลวดลายไว้ตามตำแหน่งต่างๆ บนตัวป็น ศาสตราจารย์ สันติ เล็กสุขุม^{๓๓} ได้กรุณาอธิบายลวดลายต่างๆ ที่พบไว้อย่างน่าสนใจ (ดูภาพที่ ๑๑, ๑๒ และ ๑๓ ประกอบพร้อมคำอธิบาย) นอกจากลักษณะต่างๆ ซึ่งประกอบไปด้วยตัวป็นที่มีขนาดใหญ่และยังมีรูปลักษณะและลวดลายที่มีความวิจิตรบรรจงน่าจะเป็นเหตุผลเพียงพอที่จะทำให้คิดได้ว่าปืนใหญ่แบบลีลากระบอกนี้คงไม่เป็นเพียงปืนใหญ่แบบลีลาธรรมดาๆ กระบอก

หนึ่งแต่น่าจะมีเรื่องราวที่น่าสนใจชวนให้ศึกษาเพิ่มเติม ดังนั้นผู้เขียนจึงเริ่มสำรวจจุดอื่นๆ บนตัวป็นและในที่สุดจึงพบหลักฐานชิ้นหนึ่งที่ถือเป็นกุญแจสำคัญช่วยไขไปสู่ประวัติความเป็นมาของปืนใหญ่แบบลีลากระบอกนี้ได้และหลักฐานชิ้นนั้นก็คือจารึกครำเงินซื้อป็นที่เป็นภาษาไทยโบราณ

ภาพที่ ๑๓

บริเวณส่วนท้ายป็นใหญ่ “ตะนิ” มีลายรูปตามเหลี่ยมเรียงต่อเนื่องประดับเหลี่ยมและลายทำนองหัวเม็ดประกอบจากชั้นเม็ดมะยมลดหลั่นโดยต่อปลายแหลม

^{๓๓} ศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ศิลป์ คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร และภาคีสมาชิก สำนักศิลปกรรมราชบัณฑิตยสถาน

๑ ตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดิน ๑๐ ๑๑๐๗

คำอ่าน = ตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดิน ๑๐ ๑

ภาพที่ ๑๔

จารึกคร่ำเงินชื่อของป็น “ตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดิน ๑ ซึ่ง ๑๐ ตำลึง” อาจารย์ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ได้กรุณาอ่านจารึกไว้

พบบริเวณเหนือรังเพลิงอาจารย์ก่องแก้ว วีระประจักษ์^{๑๔} ได้ช่วยกรุณาอ่านจารึกชื่อไว้ ความว่า “ตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดิน ๑ ซึ่ง ๑๐ ตำลึง” (ดูภาพที่ ๑๔)

เมื่อแรกทีผู้เขียนได้ทราบถึงชื่อของ ป็นคือ “ตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดิน” ทำให้คิดไปในทันทีถึงเรื่องราว การรบครั้งสำคัญที่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีที่เมืองปัตตานีเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๒๙ เหตุปัจจัยที่ทำให้ผู้เขียนคิดไปได้เช่นนั้น ก็เป็นเพราะจากประสบการณ์ที่ได้ศึกษา

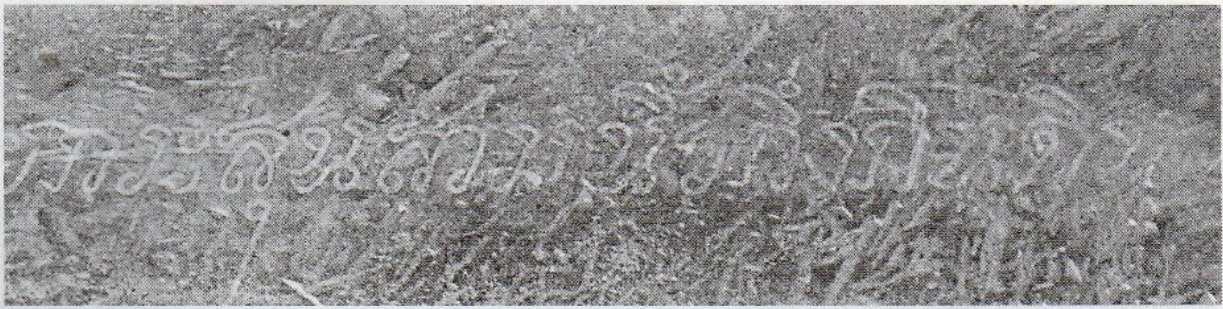
ป็นใหญ่โบราณมาระยะหนึ่งพบว่าชื่อป็นใหญ่ โบราณมักจะถูกตั้งขึ้นจากเหตุผลต่างๆ กัน และเหตุผลประการหนึ่งที่สำคัญคือชื่อ ป็นใหญ่จะถูกตั้งขึ้นเพื่อเป็นเกียรติหรือเป็นอนุสรณ์ในสงครามครั้งนั้น ๆ เช่น ป็นใหญ่ ชนะหงสา^{๑๕} ป็นพระยาตานี^{๑๖} ฯลฯ และการตั้งชื่อ “ตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดิน” ก็น่าจะมาจากเหตุผลเดียวกันกับการตั้งชื่อป็นใหญ่ทั้งสองกระบอก^{๑๗} ดังนั้นป็นใหญ่ที่มีชื่อตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดิน ย่อมต้อง จะมีความเกี่ยวข้องกับการรบที่เมืองปัตตานี และประกอบกับการที่ป็นใหญ่ตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดินเป็น

^{๑๔} ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านภาษาโบราณ กรมศิลปากร

^{๑๕} ป็นชนะหงสา ในตำรากล่าวไว้ว่า ชื่อป็นกระบอกนี้น่าจะได้มาจากการที่กองทัพสยามมีชัยในสงครามเก้าทัพเมื่อครั้ง รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ดูเพิ่มเติม Seymour, Sewell. Ibid, pg ๑๖

^{๑๖} ตามประวัติกล่าวไว้ว่า เมื่อเสร็จศึกที่เมืองปัตตานีปี พ.ศ. ๒๓๒๙ แล้วนั้น สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรงกระทำยุทธหัตถีที่เมืองปัตตานี และเข้าเฝ้าสมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่เมืองปัตตานี กราบทูลถวายป็นใหญ่ ๒ กระบอก ป็นใหญ่กระบอกหนึ่งยาว ๓ วา ๑ ศอก ๑ คืบ ๒ นิ้วกึ่ง ๑ นิ้ว ๑๑ นิ้ว ป็นใหญ่กระบอกที่สองยาว ๕ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว ๑ นิ้วกึ่ง ป็นใหญ่ กระบอกแรกนั้นมีบันทึกว่าพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อ “พระยาตานี” ส่วนป็น ใหญ่กระบอกที่สองนั้นกล่าวไว้แต่เพียงความยาวและขนาดของกระสุนที่ใช้เท่านั้น (ผู้เขียนได้ค้นคว้าเพิ่มเติมจากเอกสาร ทางประวัติศาสตร์ฉบับอื่นๆ จึงพบว่าป็นใหญ่กระบอกนี้มีชื่อว่า มหาล้า หรือ มหาล้าหลอ ดูเพิ่มเติม ศิลปากร, กรม พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) สมเด็จพระเจ้า- บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนิพนธ์อธิบาย กรุงเทพฯ พิมพ์ครั้งที่ ๗ ๒๕๔๕ หน้า ๔๓

^{๑๗} เป็นที่น่าสนใจเพราะผู้เขียนพบว่า ในอดีตเมืองปัตตานีถูกบันทึกไว้ในพระราชพงศาวดารฯ แต่เพียงว่าเมืองตานีเท่านั้นและ อาจารย์ ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ได้กรุณาให้คำอธิบายเพิ่มเติมไว้ความว่า “ถึงแม้คำว่า ตานีหรือตะเน็กรัษฏะสามนิ้วกึ่งกินดิน มีการสะกดที่แตกต่างกัน แต่ความหมายก็มีได้มีความแตกต่างกัน”

ภาพที่ ๑๕

(ภาพถ่าย) จารึกคร่ำเงินในส่วนของขนาดกระสุน “สามนิ้วกึ่ง” ของปืนใหญ่ “ตะนิ” และเมื่อนำไปเปรียบเทียบกับขนาดกระสุนของปืนใหญ่กระบอกที่ ๒ ที่ทูลเกล้าฯ ถวายจากในพระราชพงศาวดารฯ ปรากฏผลว่ามีขนาดเท่ากัน

ปืนใหญ่แบบลีลาจึงพอให้คิดไปได้ว่าปืนใหญ่ตะนิกระบอกนี้อาจจะเป็นปืนมหาลีลาที่สูญหายไปก็เป็นได้

หลักฐานสองชิ้นอันได้แก่ ชื่อของปืนคือ “ตะนิ” และรูปลักษณะอันโดดเด่นของปืนใหญ่แบบลีลากระบอกนี้ก็ยังคงไม่เพียงพอที่จะสรุปได้ว่าปืนใหญ่ตะนิกระบอกนี้เป็นปืนมหาลีลาที่สูญหายไปและเพื่อที่จะตรวจสอบประวัติความเป็นมาของปืนใหญ่ตะนิให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้นเพื่อที่จะช่วยในการพิสูจน์สมมติฐานที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้เขียนจึงได้ค้นหาหลักฐานอื่นๆ เพิ่มเติมมาประกอบโดยพิจารณาหลักฐานที่ได้มีการบันทึกไว้ทั้งหมดเกี่ยวกับปืนใหญ่ตะนิกระบอกนี้อย่างถี่ถ้วนอีกครั้งหนึ่ง และผลของการนำเอาข้อมูลขนาดของกระสุนที่ใช้ของปืนตะนิกระบอกนี้ซึ่งพบในจารึกคร่ำเงินพร้อมกับชื่อ (ดูภาพที่ ๑๕) ของปืนไปเปรียบเทียบกับข้อมูลในเอกสารจดหมายเหตุโบราณที่บรรยายเกี่ยวกับขนาดกระสุนของปืนใหญ่กระบอกที่นำกลับมายังพระนครพร้อมกับปืนใหญ่พระยาตานีปรากฏผลว่าปืนใหญ่ตะนิและปืนใหญ่ที่บันทึกไว้ในเอกสารโบราณใช้

กระสุนขนาดเดียวกันคือสามนิ้วกึ่ง^{๓๔} และเป็นที่น่าสนใจเพราะในเอกสารจดหมายเหตุฉบับเดียวกันนี้ได้บรรยายเกี่ยวกับขนาดความยาวของลำกล้องปืนใหญ่กระบอกที่น่ากลับมายังพระนครคือ “๕ ศอก ๑ คืบ ๙ นิ้ว”^{๓๕} ผู้เขียนได้นำข้อมูลที่ได้ไปวัดสำรวจเปรียบเทียบกับปืนใหญ่ตะนิปรากฏผลว่าความยาวลำกล้องของปืนใหญ่กระบอกที่ได้นำกลับมายังพระนครซึ่งได้บันทึกมีความใกล้เคียงกับขนาดความยาวลำกล้องของปืนใหญ่ตะนิที่วัดได้เช่นกัน

เมื่อพิจารณาจากหลักฐานที่สำคัญต่างๆ ซึ่งได้แก่ **ประการที่ ๑** รูปร่างของปืนใหญ่แบบลีลา “ตะนิ” กระบอกนี้มีขนาดใหญ่และมีความมุงดงามเป็นพิเศษต่างจากปืนใหญ่แบบลีลากระบอกอื่นๆ ที่เคยพบ **ประการที่ ๒** ชื่อ “ตะนิ” ที่พบจารึกคร่ำเงินไว้บนตัวปืนช่วยทำให้ทราบได้ว่าปืนใหญ่กระบอกนี้น่าจะเคยมีประวัติความเป็นมาที่พอจะเชื่อมโยงถึงจังหวัดปัตตานีได้ **ประการที่ ๓** ขนาดของกระสุนที่พบจารึกคร่ำเงินไว้บนตัวปืนใหญ่แบบลีลา “ตะนิ” มีขนาดเดียวกันกับขนาดของกระสุนที่ได้มี

^{๓๔} ศิลปากร, กรม เรื่องเดียวกัน หน้า ๔๓

^{๓๕} ศิลปากร, กรม เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน

การบันทึกไว้ของปืนกระบอกที่ ๒ ที่ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก **ประการที่ ๔** ความยาวของปืนใหญ่แบบลีลา “ตะนี” กระบอกนี้มีความใกล้เคียงกับขนาดของปืนใหญ่กระบอกที่ ๒ ที่ได้มีการบันทึกไว้เช่นกันจากเหตุผลดังกล่าวข้างต้นพอที่จะกล่าวสรุปได้ว่าปืนใหญ่แบบลีลา “ตะนี” กระบอกนี้น่าจะเป็นปืนมหาลีลาหรือปืนใหญ่กระบอกที่ ๒ ที่สมเด็จพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ณ พระนคร แต่เป็นที่น่าแปลกใจว่าเหตุใดจึงไม่มีผู้ใดหรือเอกสารฉบับใดๆ กล่าวเกี่ยวกับปืนใหญ่กระบอกนี้อีก ปัจจุบันปืนมหาลีลา “ตะนี” ตั้งแสดงบริเวณลานสนามหญ้าหน้าตึกไทยคู่ฟ้าทำเนียบรัฐบาล

ปืนใหญ่หลักแบบลีลา มีรูปร่างและลักษณะที่มีความโดดเด่นถือเป็นเอกลักษณ์ของปืนใหญ่หลักของประเทศในแถบแหลมมลายูซึ่งรวมไปถึงทางภาคใต้ของประเทศไทยด้วย ในที่นี้พอจะเปรียบได้กับเรือประมง “กอแหละ” ที่ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์ของเรือประมงที่เป็นนิยมและพบเห็นมีใช้แต่

เพียงจังหวัดต่างๆ ในทางภาคใต้ตอนล่างของประเทศไทยเท่านั้น ปืนมหาลีลาที่พบมีรูปร่างและลวดลายที่มีความเป็นพิเศษแตกต่างจากปืนใหญ่แบบลีลาทั่วไปซึ่งน่าจะเป็นเหตุให้สมเด็จพระราชวังบรมสถานมงคล นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก การค้นคว้าข้อมูลผ่านทางอินเทอร์เน็ต การได้รับคำแนะนำจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านภาษาโบราณและประวัติศาสตร์ศิลป์ การตั้งสมมติฐานเบื้องต้นเกี่ยวกับรูปลักษณะของปืนมหาลีลาและการตรวจสอบที่ต้องอาศัยความละเอียดถี่ถ้วนเป็นพิเศษ สิ่งต่างๆ เหล่านี้ผู้เขียนได้นำเข้ามาประกอบกันเพื่อใช้ในการสืบค้นจนนำไปสู่การค้นพบปืนมหาลีลาที่สูญหายไป การศึกษาในครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ผู้เขียนต้องขอขอบพระคุณนาวาอากาศเอก อารุช เงินชุกฉลิน อดีตอธิบดีกรมศิลปากร อาจารย์ก่องแก้ว วีระประจักษ์ ศาสตราจารย์ สันติ เล็กสุขุม ศาสตราจารย์ นายแพทย์สำราญ วงศ์พำ และผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ จังหวัดสงขลา มา ณ ที่นี้ด้วย

บรรณานุกรม

- ศิริวัจน์ วงศ์พำห์ ปืนตระกูลต่างๆ ที่พบในประเทศไทย ตอน ปืนหามแล่น **จุลสารวิมานเมฆ** ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๑๓ มิถุนายน - กรกฎาคม ๒๕๔๒ หน้า ๓๓-๓๗.
- สำราญ วงศ์พำห์ ศจ.นพ. **ปืนใหญ่ที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๑.** ราชบัณฑิตยสถาน, กรุงเทพฯ : ๒๕๒๖.
- สำราญ วงศ์พำห์ ศจ.นพ. **ปืนพญาตานิ เมืองโบราณ** ปีที่ ๕ ฉบับที่ ๕, ๒๕๒๒.
- Depuy R.E., Depuy T.R. **The Encyclopedia of Military History** Macdonald and James : London 1976
- Hogg, Ian V. **The Illustrated Encyclopedia of Artillery** Quarto Publishing Plc. : Hong Kong 1987
- Segrelles, Vincent. **Weapons of the Past** Frederick Warne (publishers) : London 1980

Archive Institute

The Archive Institute is responsible for collecting, keeping, maintaining, and preserving chronicles to last as long as possible. The institute serves both government and private sectors in terms of research in every discipline. It is important for the institute to be equipped with efficient tools and methods as well as ample space for its responsibilities.

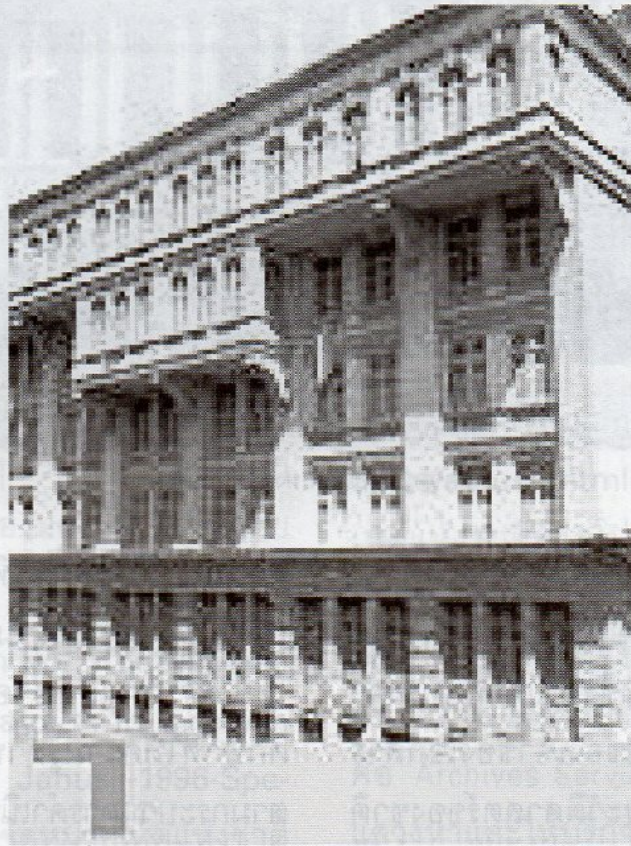
Documents and chronicles in the institute are records of development of the country from the past to present. They are considered the national heritage that deserves good maintenance and care.

Many countries have established their national archive in various kinds of size and forms as well as levels located in various states and cities. They could be national archive, state archive, city archive, town archive, church archive, university archive, and even personal archive. These archives could be linked together for exchange and distribution of information.

*Abstracted by Buthsayarat Kootiem
Translated by Anucha Thirakanont*

สถาบันจดหมายเหตุ

บุศยารัตน์ คู่เทียม*

หอจดหมายเหตุแห่งชาติสิงคโปร์

จดหมายเหตุเป็นมรดกทางวัฒนธรรม เอกสารจดหมายเหตุคือหลักฐานทางวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นชาติ เป็นคลังปัญญาที่มีค่าต่อหน่วยงานบริหารของรัฐ และนักค้นคว้าวิจัยทุกสาขาวิชาการ เพราะแสดงถึงประวัติ พัฒนาการของการปกครอง บ้านเมือง สภาพบ้านเมือง สังคม และอื่นๆ สถาบันจดหมายเหตุเป็นองค์กรสำคัญในการรวบรวมหลักฐานข้อมูลของประเทศ ทำหน้าที่เก็บรักษาเอกสารที่เป็นประวัติศาสตร์ของชาติ ดังนั้น สถาบันจดหมายเหตุจึง

จำเป็นต้องมีการจัดการทั้งในด้านวิชาการ สถานที่ ห้องจัดเก็บ ระบบการสงวนรักษาที่ดีมีประสิทธิภาพ เพื่อการดำรงอยู่ของเอกสารที่ทรงคุณค่าอย่างยั่งยืนถาวรตลอดไป

สถาบันจดหมายเหตุมีอยู่หลายประเภท ผู้สนใจหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับเอกสารจดหมายเหตุ จึงจำเป็นต้องเรียนรู้รายละเอียดเรื่องราวของสถาบันจดหมายเหตุประเภทต่างๆ เพื่อให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในการปฏิบัติงานกับสถาบันประเภทนั้นๆ ได้ถูกต้อง

* นักจดหมายเหตุ ๒ ว. สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ

หอจดหมายเหตุแห่งชาติอินเดีย

ความสำคัญของสถาบันจดหมายเหตุ

เอกสารจดหมายเหตุ จัดเป็นข้อมูลสารนิเทศประเภทหนึ่งซึ่งเก็บความทรงจำประวัติการดำเนินงานของเจ้าของเอกสาร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ของชาติให้คงอยู่ตลอดไป สถาบันจดหมายเหตุเป็นองค์กรที่รับผิดชอบในการรวบรวม แสวงหา เก็บสงวนรักษา อนุรักษ์ เอกสารจดหมายเหตุ ให้มีอายุยืนยาวที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อการให้บริการแก่หน่วยงานของรัฐ และผู้ค้นคว้าว่าด้วยสาขาต่างๆ ดังนั้นสถาบันจดหมายเหตุจึงเป็นองค์กรที่สำคัญ องค์กรหนึ่งของชาติด้วยเป็นองค์กรที่กุมชะตากรรมของมรดกวัฒนธรรมชิ้นสำคัญของชาติ สถาบันจดหมายเหตุจึงจะต้องดำเนินงานภายใต้เงื่อนไขกฎระเบียบที่รัดกุม สนิทหรือเอื้ออำนวยต่อการจัดการด้านการเก็บสงวนรักษาเอกสารให้คงอยู่ตลอดไป มีโครงสร้างที่ชัดเจน ถูกต้อง ครบถ้วน ตามแผนกหรือฝ่ายองค์กรวิชาชีพ ได้ระบุไว้เป็นมาตรฐาน

สากล มีบุคลากรที่มีคุณสมบัติพื้นฐานเหมาะสม และมีความรู้ในวิชาชีพเป็นอย่างดี โดยได้รับการศึกษาอบรมจากสถาบันการศึกษาที่ให้ความรู้ด้านนี้ มีการปฏิบัติงานตามกระบวนการดำเนินงานจดหมายเหตุที่ได้มาตรฐาน และมีจรรยาบรรณในจิตวิญญาณ มีกระบวนการเก็บรักษาเอกสารจดหมายเหตุที่ได้มาตรฐานทั้งสถานที่ การเก็บ มีครุภัณฑ์ และวัสดุที่ได้มาตรฐานเหมาะสม มีการจัดเก็บเอกสารจดหมายเหตุในรูปแบบต่างๆ เพื่อป้องกันการเสื่อมสภาพและสูญสลายข้อมูลของเอกสารต้นฉบับ มีการประกันความมั่นคง (Prevention) ของเอกสารจากภัยอันตรายต่างๆ ทั้งการวางระเบียบในระหว่างการปฏิบัติงาน เก็บเอกสารโดยผู้ปฏิบัติงานและผู้ให้บริการเอกสาร มีการเฝ้าระวัง (Monitoring-Inspecting) ทั้งในแง่การรักษาความปลอดภัย การป้องกันอุบัติเหตุ และการตรวจสอบการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่ ซึ่งถ้าสถาบันจดหมายเหตุทุกแห่งมีระบบต่างๆ ที่เหมาะสม ก็เป็นอันเชื่อ

ได้ว่าประเทศนั้นๆ จะไม่สูญเสียความเป็นชาติไปอย่างแน่นอน ด้วยเรามีเอกสารจดหมายเหตุไว้ระบุนความเป็นเราและความเป็นชาติตลอดไป

ประเภทของสถาบันจดหมายเหตุสามารถแบ่งได้ดังนี้

สถาบันจดหมายเหตุระดับชาติ หรือหอจดหมายเหตุแห่งชาติ (National Archives) เป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรักษาเอกสารสำคัญของประเทศ อันได้แก่ เอกสารราชการของรัฐบาลซึ่งมาจากกระทรวง ทบวง กรม กองต่างๆ รวมทั้งเอกสารส่วนบุคคลที่สำคัญที่เจ้าของมอบให้ ซึ่งมีหลายประเทศดังนี้ คือ

Zakiah Human Nor “The National Archives of Malaysia: its growth and Development” Janus -1996-Special-Tunis-1995. หอจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซีย ในบทความนี้จะกล่าวถึงวิวัฒนาการของหอจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซีย การดำเนินการงานด้านการจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปเรียนต่อด้านการจดหมายเหตุและเอกสารในต่างประเทศ บอกลักษณะของการก่อสร้างอาคาร จำนวนพื้นที่ใช้สอยต่างๆ ภายในอาคาร และมีปัญหาเรื่องสถานที่เก็บเอกสารไม่เพียงพอ จึงต้องตั้งสาขาหอจดหมายเหตุขึ้นนอกเมืองเพื่อเป็นคลังเก็บเอกสาร นอกจากนั้นยังมีพระราชบัญญัติเกี่ยวกับการส่งมอบเอกสารให้หอจดหมายเหตุ มีการจัดทำตารางกำหนดอายุเอกสารอย่างเป็นระบบเรียกว่า URUS และดำเนินการด้านการอนุรักษ์เอกสาร โดยอบรมจากชาวต่างประเทศ หน้าที่หลักอีก

ประการหนึ่ง คือ การจัดทำเครื่องมือช่วยค้น โดยได้รับความสนับสนุนจากองค์การยูเนสโก หรือ ICA นอกจากนั้นยังกล่าวถึงหน้าที่อีกประการหนึ่ง คือ การก่อตั้งและการบริหารอนุสาวรีย์ การดำเนินการจัดทำประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า ปัจจุบันหอจดหมายเหตุแห่งชาติมาเลเซียได้พยายามนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้โดยมีการออกเป็นกฎหมายหรือนโยบายของรัฐบาล และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริการ

[http://www.museum.org.sg/NAS/abtus/abtus.shtml\(13/6/44\)](http://www.museum.org.sg/NAS/abtus/abtus.shtml(13/6/44)) หอจดหมายเหตุแห่งชาติสิงคโปร์ (NAS) บทความนี้นำเสนอเกี่ยวกับประวัติการดำเนินงานความเป็นมา โครงสร้างการบริหารของหน่วยงาน โดยแบ่งออกเป็น ๓ หน่วยงาน คือ Archives Services มีหน้าที่รวบรวม แสวงหาและให้บริการเอกสารจดหมายเหตุ Conservation Unit มีหน้าที่ซ่อมแซมและอนุรักษ์เอกสารทั้งหมด Audio-Visual Archives and Exhibitions Unit มีหน้าที่แสวงหารวบรวมอนุรักษ์ และประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับภาพเคลื่อนไหวทั้งหมด ซึ่งจะบอกจำนวนและปริมาณเอกสารในครอบครองเกี่ยวกับประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า รูปภาพ ภาพนิ่ง โสตทัศนจดหมายเหตุและเอกสารอื่นๆ [http://www.museum.org.sg/NAS/collections/collection.shtml\(13/6/44\)](http://www.museum.org.sg/NAS/collections/collection.shtml(13/6/44)) Collections ของเอกสารที่เก็บมีจำนวนมากมายหลายชนิด แยกออกเป็นเอกสารทางราชการ และเอกสารส่วนบุคคล ซึ่งประกอบด้วยแผนที่ แผนที่แบบแปลนอาคาร ประวัติศาสตร์จากคำบอกเล่า การ

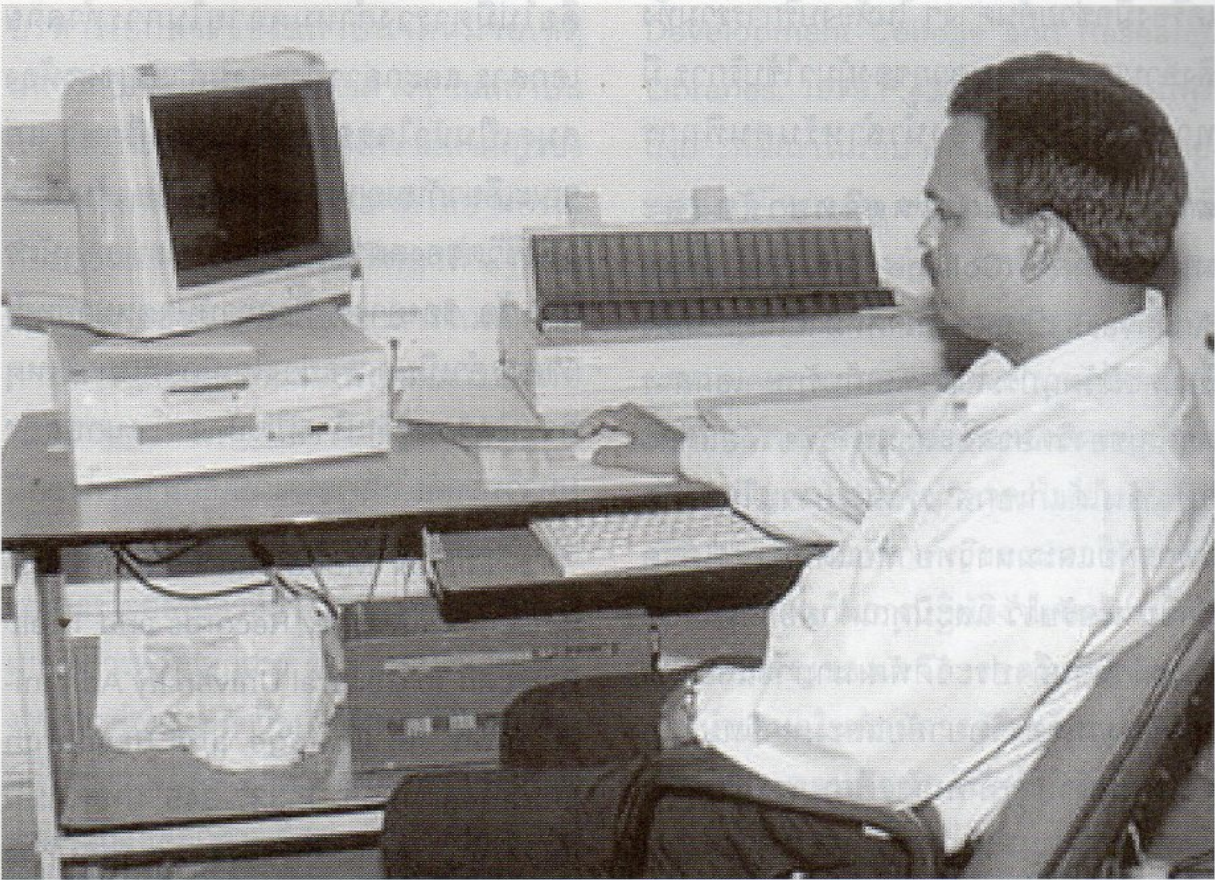
จัดการเอกสารจดหมายเหตุ งานไมโครฟิล์ม งานประชาสัมพันธ์และสถานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ รวมไปถึงการอนุรักษ์อาคารสถานที่ สถาปัตยกรรมที่น่าสนใจ โดยจะบอกจำนวน ปริมาณ และเวลาของการเก็บเอกสารเหล่านี้ <http://www.museum.org.sg/NAS/services.shtml> (13/6/44) นอกจากนี้ยังกล่าวถึงการให้บริการด้านการอนุรักษ์เอกสาร และให้บริการให้คำปรึกษาในการดำเนินงานด้านจดหมายเหตุ มีบริการไมโครฟิล์ม พร้อมให้คำปรึกษาแนะนำในการจัดทำ มีการสัมมนาและฝึกอบรมต่างๆ เพื่อให้ความรู้ด้านจดหมายเหตุ <http://www.museum.org.sg/NAS/public/public.shtml> (13/6/44) นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น หอจดหมายเหตุแห่งชาติของสิงคโปร์ยังมีโปรแกรมการศึกษาให้แก่ชุมชน และจัดกิจกรรมเพื่อการศึกษแก่นักเรียน นักศึกษา โปรแกรมการจัดอบรมในการจัดการเอกสารเบื้องต้น มีการจัดนิทรรศการหมุนเวียนในสถานศึกษาต่างๆ และมีบริการเยี่ยมชมหอจดหมายเหตุ

<http://www.nationalarchives.nic.in/vsnationalarchives/aboutnai.html> (13/9/44) หอจดหมายเหตุแห่งชาติอินเดีย (NAI) เป็นห้องสมุดรับฝากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของรัฐบาล กล่าวถึงหน้าที่ความรับผิดชอบในการให้บริการเอกสารต่างๆ ซึ่งอยู่ภายใต้การบริหารงานของกระทรวงวัฒนธรรมเยาวชนและกีฬา นอกจากนี้ยังกล่าวถึงประวัติในการก่อตั้งสถาบันพื้นที่ในการจัดเก็บเอกสาร ข้อมูลที่จัดเก็บมีหลายภาษาและหลายชนิด ซึ่งมีการจัดแบ่ง

ข้อมูลออกเป็น ๔ ชนิด เอกสารส่วนบุคคล จะเป็นไมโครฟิล์ม และเป็นข้อมูลจากหลายประเทศ การบริการค้นคว้าอ้างอิงในการสืบค้นข้อมูลสามารถทำได้หลายวิธี ซึ่งใช้ระบบการค้นคืนด้วยระบบคอมพิวเตอร์ เอกสารส่วนบุคคลส่วนใหญ่จะเป็นของมหาดมมะ คานธี และบุคคลที่มีชื่อเสียงอื่นๆ นอกจากนี้ยังมี Collection ของ Haldiya และ Inayat Jang ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อนักวิชาการที่ศึกษาทางด้านรัฐศาสตร์ สังคมศาสตร์ และ เศรษฐศาสตร์

<http://www.archief.nl/tanap/archives/srilanka.html> (15/6/44) หอจดหมายเหตุแห่งชาติศรีลังกา ให้ข้อมูลด้านประวัติ การดำเนินงาน หน้าที่ความรับผิดชอบ โครงสร้าง การแบ่งส่วนราชการ กิจกรรมที่ให้บริการและการดำเนินงานด้านต่างๆ ประเภทและชนิดของเอกสาร ที่จัดเก็บ รวมทั้งข้อกำหนดการรับมอบเอกสารตามพระราชบัญญัติการพิมพ์ มีการจัดแบ่งข้อมูลเป็นหมวดหมู่ บริการจัดการข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ให้แก่สำนักงานและสถาบันอื่นๆ

<http://www.archives.ca /04/0415/e.html> (4/8/44) หอจดหมายเหตุแห่งชาติแคนาดาบอกหน้าที่ความรับผิดชอบการให้บริการประเภทของเอกสาร จำนวน อายุ และเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชาวแคนาดา การดำเนินการจัดการเอกสารของสถาบัน ซึ่งจะให้ข้อมูลในด้านปริมาณการผลิตอายุของเอกสาร ซึ่งได้แก่เอกสารส่วนบุคคล เอกสารด้านศิลปะ ตราไปรษณียากร โสตทัศน-จดหมายเหตุ แผนที่ แผนที่ นอกจากนี้

มีการค้นคืนด้วยระบบคอมพิวเตอร์ภายในหอจดหมายเหตุแห่งชาติอินเดีย

ยังมีวิธีการอนุรักษ์เอกสาร และการเผยแพร่ความรู้ด้านจดหมายเหตุออกสู่ชุมชน ระเบียบในการเข้าใช้บริการต่างๆ

<http://www.archives.govt.nz/archivesnz/about.html> (14/6/44) หอจดหมายเหตุแห่งชาตินิวซีแลนด์ กล่าวถึงประวัติในการก่อสร้างมีหน้าที่ในการเก็บ สงวนรักษา จัดหา จัดทำคำบรรยาย และการอนุรักษ์เอกสารเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นอยู่ในประเทศนิวซีแลนด์ ประเภทของวัสดุสิ่งพิมพ์ที่จัดเก็บ ซึ่งมีหลายประเภท การให้บริการต่างๆ แก่นักค้นคว้าวิจัย หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

[http://www.sa.dk/ra/engelsk/welcome.html\(4/8/44\)](http://www.sa.dk/ra/engelsk/welcome.html(4/8/44)) หอจดหมายเหตุแห่งชาติเดนมาร์ก กล่าวถึงประวัติความเป็นมา ซึ่งขึ้นอยู่กับกระทรวงวัฒนธรรม มีหน้าที่รวบรวมรักษาเอกสารประวัติศาสตร์ที่มีคุณค่า การให้บริการสำหรับผู้ค้นคว้า ปัญหาเรื่องเอกสารมีจำนวนมากต้องเช่าคลังเก็บ เอกสารนอกเมือง มีห้องบริการที่ทันสมัย มีพระราชบัญญัติจดหมายเหตุบังคับใช้ เอกสารที่มีอายุครบ ๓๐ ปี ต้องส่งให้หอจดหมายเหตุแห่งชาติเดนมาร์ก เอกสารส่วนบุคคลเปิดให้ใช้ข้อมูลได้เมื่อมีอายุ ๘๐ ปี ในการขอใช้เอกสารสามารถขอใช้ได้หลายวิธี บอกระเบียบต่างๆ ของผู้จะเข้าค้นคว้า บอกจำนวนประเภทของเอกสารที่จัดเก็บ และข้อจำกัดในการให้บริการ บอกวิธีการใช้

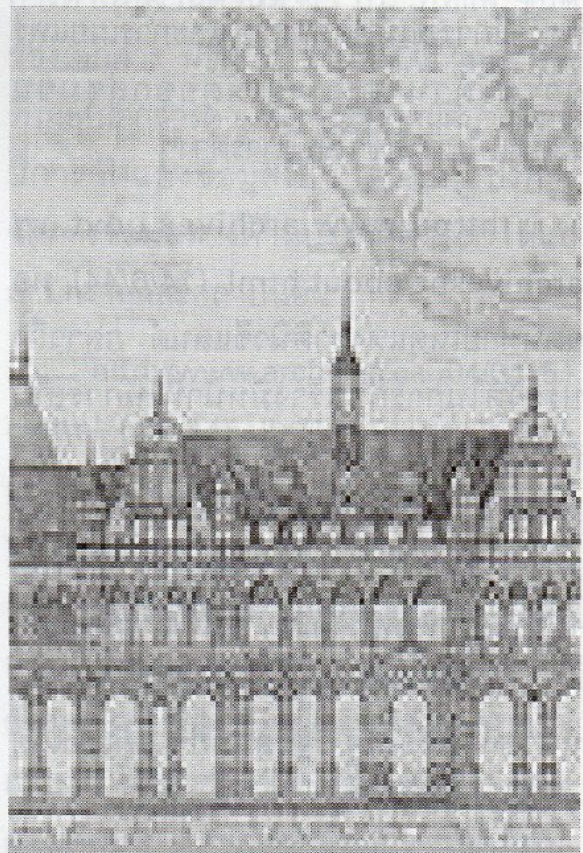
เครื่องมือช่วยค้นต่างๆ ในห้องบริการรวมทั้ง สิ่งอำนวยความสะดวกของผู้มาใช้บริการ มี ทางพิเศษและห้องน้ำสำหรับคนพิการ

สถาบันจดหมายเหตุวิทยาลัยและ มหาวิทยาลัย (College and University Archives) เป็นสถาบันจดหมายเหตุที่จัดตั้ง ขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรักษาเอกสาร สำคัญของวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยแต่ละ แห่ง อันได้แก่เอกสารที่หน่วยงานในสังกัด วิทยาลัยและมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งได้จัด ทำขึ้นหรือรับไว้ และมีคุณค่าต่อการศึกษา ค้นคว้าวิจัยถึงประวัติพัฒนาการและการ ดำเนินงานของวิทยาลัยและมหาวิทยาลัย และพัฒนาการด้านการศึกษาระดับอุดม ศึกษา

Dwight Hillis Wilson. "No Ivory Tower: The Administration of College or University Archives" in *College and Research Libraries*. 1952. P.215-222 บทความนี้กล่าวถึงประวัติพัฒนาการในการ ดำเนินงานของสถาบันจดหมายเหตุมหา วิทยาลัย ภารกิจหน้าที่ การดำเนินงานด้าน การจัดเก็บเอกสาร การสงวนรักษา การจัด หมวดหมู่ เอกสารประเภทต่างๆ ที่จัดเก็บใน หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัย บอกถึงหน้าที่ ภารกิจหลักของนักจดหมายเหตุ การวางแผน การดำเนินงานในการจัดตั้งสถาบันจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัย ตั้งแต่ตัวอาคาร สถานที่ เก็บเอกสาร การจัดหมวดหมู่ การฝึกอบรม ความรู้ทางจดหมายเหตุ การสมัครเป็น สมาชิกสมาคมนักจดหมายเหตุ การตั้งสภา จดหมายเหตุ ปัญหาในการดำเนินงานของ สถาบันจดหมายเหตุมหาวิทยาลัย สิ่งสำคัญ

คือไม่มีตารางกำหนดอายุในการทำลาย เอกสาร และกล่าวถึงความสำคัญของห้อง สมุดเป็นหัวใจของสถาบันการศึกษา แต่ ขณะเดียวกันหอจดหมายเหตุก็คือ เส้นเลือด แห่งชีวิตของสถาบัน มีการนำเสนอกฎบัตร ๑๐ ข้อ ของการจัดตั้งสถาบันจดหมายเหตุ ว่าควรดำเนินการอย่างไร นักจดหมายเหตุ ควรมีความรู้ในด้านใดบ้างนโยบายของ มหาวิทยาลัยในการจัดเก็บเอกสาร

Fulmer Mood and Vernon Carstensen. "University Records and Their Relation to General University Administration" in *College and Research Libraries*, 1950. P.337-345 บทความนี้ แสดงให้เห็นความเกี่ยวข้องของงานกับการ

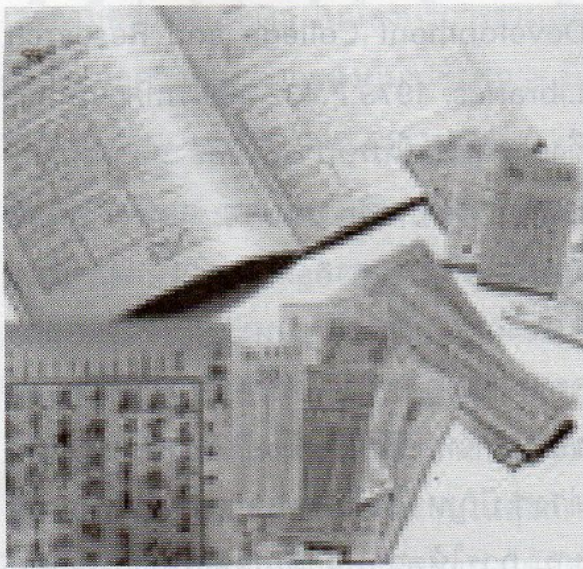

แบบแปลนอาคารและแผนที่

บริหารเอกสารของสถาบันจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัย ซึ่งมีปัญหาต่างๆ ในสถาบัน การศึกษาระดับสูง กล่าวถึงความสำคัญของ เอกสารมหาวิทยาลัยโดยยกตัวอย่างกรณี ศึกษาขึ้นมา ๓ กรณี **กรณีศึกษาที่ ๑** กล่าว ถึงปัญหาของการจัดเก็บเอกสารในสถาบัน การศึกษาที่ไม่เหมาะสม ปัญหาการจัดเก็บ เอกสารและการดำเนินงาน ซึ่งควรได้รับการ ฝึกอบรมจากผู้เชี่ยวชาญด้านเอกสาร ใน เรื่องการกำหนดอายุเอกสาร การทำลาย เอกสารโดยเสน่วิธีการให้จ้างผู้ชำนาญการ มาจัดการด้านเอกสาร และฝึกอบรมผู้ปฏิบัติ งานประจำของมหาวิทยาลัย **กรณีศึกษาที่ ๒** กล่าวถึงการผลิตเอกสารซึ่งมีจำนวนมากแต่ ไม่มีศูนย์เก็บเอกสาร จึงควรมีคลังเก็บเอกสาร และมีเจ้าหน้าที่บริหารงานด้านจดหมายเหตุ กล่าวถึงปัญหาและอุปสรรคในการอนุรักษ์ เอกสาร และข้อจำกัดในการใช้เอกสาร จดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย **กรณีศึกษา ที่ ๓** กล่าวถึงความหลากหลายของเอกสาร จดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย ซึ่งไม่ได้รับความสนใจในการจัดเก็บ จึงทำให้เกิดปัญหา ต่างๆ มากมาย และบอกข้อเสนอแนะในการ แก้ปัญหาต่างๆ การจัดตั้งคณะกรรมการ จดหมายเหตุ และอำนาจหน้าที่ รายละเอียด ในการจัดทำตารางกำหนดอายุเอกสาร ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมเฉพาะของ มหาวิทยาลัย และบอกความแตกต่างระหว่าง ศูนย์เอกสารห้องสมุด และคลังเอกสาร และ หอจดหมายเหตุควรอยู่ในหน่วยงานไหนของ มหาวิทยาลัย

Annabel Straus. "College and University Archives: Three Decades of

Development College and Research Libraries. 1979.P.432-439 บทความนี้พูดถึง การพัฒนาในรอบ ๓๐ ปีของหอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัย บทบาท ภารกิจ หน้าที่ รวมถึงวัตถุประสงค์ในการดำเนินงานด้าน จดหมายเหตุ ความหมายของเอกสาร จดหมายเหตุ การดำเนินงานด้านจดหมายเหตุ ของมหาวิทยาลัยการจัดเก็บเอกสารประเภท ต่างๆ ปัญหาในเรื่องบุคลากรในการดำเนินงาน การให้ความสำคัญของมหาวิทยาลัย ปัจจัยที่สำคัญในการปฏิบัติงานจดหมายเหตุ ความสำคัญของเอกสารจดหมายเหตุ มีการนำเสนอในด้านการจัดเตรียมเอกสาร เพื่อสนองต่อนักค้นคว้าวิจัย การใช้ เอกสารจดหมายเหตุของมหาวิทยาลัย ยังมีไม่มากพอ ซึ่งความก้าวหน้าของ หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยมีอยู่พอสมควร ในช่วง ๓๐ ปีที่ผ่านมา ซึ่งมีบทบาทและมีความสำคัญมากขึ้นในอนาคต ปัจจุบันสถาบัน การศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว ได้เปิดสอนวิชาการจดหมายเหตุในระดับ ปริญญา เช่น Archives and Records. Australia, Monash University มหาวิทยาลัยโมนาช ประเทศออสเตรเลีย เปิดสอน หลักสูตรประกาศนียบัตรทางการบริหาร และจัดการจดหมายเหตุ และระดับปริญญา โท สาขาจดหมายเหตุและเอกสาร ทั้ง ๒ สาขาวิชาจะให้ความรู้ทุกๆ ไปเกี่ยวกับการ ดูแลรักษาเอกสาร โดยเน้นทฤษฎีเกี่ยวกับการ จัดเก็บดูแลเอกสาร ความรู้ด้านการ บริหารองค์กร โครงสร้างขององค์กรต่างๆ ปัจจุบันได้นำทักษะทางด้านคอมพิวเตอร์

เอกสารส่วนบุคคล

เข้ามาใช้เพื่อศึกษาผลกระทบในการนำระบบไอทีมาใช้เก็บเอกสาร รวมทั้งจุดประสงค์ในการให้ความรู้ในวิชาต่างๆ การเรียนการสอน มีการประสานความร่วมมือและเชื่อมโยงกับสถาบันจุดหมายเหตุระดับใหญ่ๆ และมหาวิทยาลัยที่มีการสอนด้านจุดหมายเหตุและวางแผนให้มีความสัมพันธ์กับหน่วยงานภายนอกด้วย โดยบอกรายละเอียดของวิชาที่จะศึกษาทั้ง ๒ หลักสูตร

สถาบันจุดหมายเหตุวัด (Church Archives) เป็นสถาบันจุดหมายเหตุที่จัดตั้งขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรักษาเอกสารสำคัญของแต่ละวัด เพื่อการศึกษาค้นคว้าถึงประวัติ พัฒนาการของวัด และเรื่องอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศาสนา เช่น

<http://www.presbycan.ca/archives/aboutus.html> (3/8/44) หอจดหมายเหตุของโบสถ์ Presbyterian ในประเทศแคนาดามีหน้าที่และภารกิจต่างๆ ไป คือ การประเมินคุณค่า การรวบรวมการจัดหมวดหมู่ และการอนุรักษ์เอกสารซึ่งเป็นเอกสาร และ

ขณะเดียวกันก็ให้บริการข้อมูลข่าวสารซึ่งเป็นเอกสารของโบสถ์คริสตนิกาย Presbyterian ในแคนาดาในด้านต่างๆ หอจดหมายเหตุของโบสถ์นี้จะมีสถานที่เก็บข้อมูลเพียงแห่งเดียว เอกสารที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบมีหลายรูปแบบหอจดหมายเหตุ Presbyterian Church ในแคนาดาจัดตั้งขึ้นในปี ๑๙๗๓ เอกสารที่เก็บนั้นสะท้อนให้เห็นถึงกิจกรรมอันต่อเนื่องของ Presbyterian Church เอกสารที่เก่าแก่ที่สุดคือ เอกสารในปี ๑๗๙๔ โดยมีการนำลงในคอมพิวเตอร์เพื่อให้บริการ เนื้อหาของเอกสารประกอบด้วยการบริหารงานขององค์กรทางด้านศาสนาและกิจกรรมต่างๆ นอกจากนั้นยังมีเอกสารส่วนบุคคล รวมทั้งสมาคมมิชชันนารี ผู้หญิง และกฎหมายต่างๆ ด้วยลักษณะของเอกสารจะอยู่ในรูปแบบต่างๆ และผู้เข้ามาใช้บริการมาจากหลายองค์กร และหลายอาชีพ การดำเนินการด้านอนุรักษ์และการดูแลเอกสารมีการควบคุมสภาวะแวดล้อมตามหลักการของจุดหมายเหตุ การบริหารจัดการเอกสารดำเนินการตามหลักการจุดหมายเหตุเช่นเดียวกัน การนำตารางกำหนดอายุเอกสารมาใช้ และมีกฎหมายลิขสิทธิ์มาใช้ในการค้นคว้าเอกสารส่วนบุคคล ส่วนในการเข้าใช้บริการต่างๆ จะคิดอัตราค่าใช้บริการตามที่กำหนดไว้

<http://www.peanz.freeyellow.com/page 5.html> (3/8/44) จำนวนคอลเล็กชันภาพของหอจดหมายเหตุ Presbyterian ในประเทศแคนาดา ภาพที่เก่าแก่ที่สุดคือภาพในปี ๑๘๖๑ ลักษณะของภาพเป็นภาพเกี่ยว

กับกิจกรรมของมิชชันนารีในหมู่เกาะแปซิฟิก หรือกิจกรรมที่อยู่ในประเทศจีนทางตอนใต้ ทางเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นลักษณะ ภาพเกี่ยวกับกิจกรรมช่วงแรกของโบสถ์ Presbyterian หอจดหมายเหตุแห่งนี้ ดำเนิน การกิจในการอนุรักษ์ การจัดหมวดหมู่ และ แคนตาล็อกภาพ ปัจจุบันสามารถให้บริการ ภาพผ่านการสืบค้นด้วยระบบคอมพิวเตอร์ Collection ภาพเหล่านี้เป็นภาพถ่ายตั้งแต่ปี ๑๙๕๒ - ๑๙๘๕ ซึ่งปัจจุบันมีบางส่วนเท่านั้น ที่จัดหมวดหมู่ไว้

<http://www.Episcopalarchives.org/about.html> (3/8/44) หอจดหมายเหตุ Episcopal Church บทความนี้กล่าวถึงประวัติ การดำเนินงานของหอจดหมายเหตุ ซึ่งมี หน้าที่รับผิดชอบเก็บรวบรวมดำเนินการ จัดการและอนุรักษ์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรม และภารกิจของศาสนานิกาย Protestant ทั้ง ประเทศ รวมไปถึงหน่วยงานที่เรียกว่า The General Convention and the Domestic and Foreign Missionary Society โครงสร้างใน การบริหารงาน มีการจัดตั้งคณะกรรมการ เป็นผู้กำหนดนโยบายในการดำเนินงาน บอกประเภทและลักษณะของเอกสารที่จัด เก็บ สถานที่จัดเก็บเอกสารที่อยู่ในมลรัฐ เท็กซัส สำนักงานดำเนินการอยู่ที่เมือง นิวยอร์ก ซึ่งเป็นศูนย์กลางของศาสนานิกาย โปรเตสแตนต์ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงหน้าที่ การดำเนินงานด้านต่างๆ ในการจัดการกับ เอกสารที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ มีการ ให้บริการหลายรูปแบบ การจัดทำคู่มือ ปฏิบัติงานเกี่ยวกับเอกสารประเภทต่างๆ

ห้องสมุดประธานาธิบดี (Presidential Library) เป็นสถาบันจดหมายเหตุเพื่อจัด ตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเก็บรักษา เอกสารสำคัญของประธานาธิบดีคนใดคน หนึ่ง เพื่อการศึกษาค้นคว้าถึงชีวประวัติและ ผลงานเพื่อเป็นอนุสรณ์ให้คงอยู่ตลอดไป สถาบันประเภทนี้มีเฉพาะในบางประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา

<http://www.jimmycarterlibrary.org/library/libhist.phtml> (27/9/44) ห้องสมุด ประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์บทความนี้กล่าว ถึงประวัติและการดำเนินงานของห้องสมุด ประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ โดยเชิญนัก จดหมายเหตุจากหอจดหมายเหตุ แห่งชาติ ของสหรัฐอเมริกามาเป็นทีปรึกษาให้คำ แนะนำด้านต่างๆ ตั้งอยู่ที่เมืองแอตแลนต้า มีพื้นที่ทั้งหมด ๓๐ เอเคอร์ ได้รับงบประมาณ ในการก่อสร้างจากรัฐจอร์เจียและเงินบริจาค จากเพื่อนสมาชิกทั่วโลก จำนวน ๒๖ ล้าน เหรียญสหรัฐ ให้อยู่แล้วได้มอบให้เป็น หน่วยงานของทางราชการ เอกสารที่จัดเก็บ เป็นเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประธานาธิบดี จิมมี คาร์เตอร์ ซึ่งมีนักจดหมายเหตุดำเนินการ ในปี ๑๙๘๖ เปิดให้บริการค้นคว้าแก่ บุคคลทั่วไป <http://www.jimmycarterlibrary.org/library/fag.phtml> (27/9/44) การให้บริการต่างๆ ของห้องสมุด ประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ บุคคลต่างๆ ที่ เข้ามาใช้บริการในห้องสมุดประธานาธิบดี จิมมี คาร์เตอร์ ซึ่งเป็นบุคคลทุกสาขาอาชีพ ยกเว้นผู้ที่มีอายุ ๑๔ ปี ต้องมีผู้ใหญ่พามา

หัวข้อของเอกสารที่จะเข้ามาค้นคว้าเป็น เรื่องเกี่ยวกับประธานาธิบดีจิมมี คาร์เตอร์ ในระหว่างดำรงตำแหน่งประธานาธิบดี มีการบริการสอบถามข้อมูลหลายรูปแบบ บอกวิธีการสืบค้นเอกสารซึ่งมีหลายวิธี มีการสืบค้นในเว็บไซต์โดยใช้ฐานข้อมูล NAIL/ARC. เอกสารส่วนใหญ่สามารถเปิดให้บริการได้ ยกเว้นเอกสารที่เกี่ยวกับความมั่นคงและปลอดภัยของประเทศ บอกวิธีการใช้บริการเอกสารโดยสอบถามข้อมูลได้หลายวิธี และสามารถนำเครื่องมือช่วยค้น กลับไปบ้านได้ แต่ต้องคืนในระยะเวลาที่กำหนด มีการสั่งทำสำเนาทางจดหมาย โทรศัพท โดยเสียค่าบริการตามอัตราที่กำหนดไว้ Ann Pederson “User Education and Public Relations” in Keeping Archives 2nd ed. Edited. The Australian Society of Archivists Incorporated. 1993 P.306 - 349 นอกจากนี้ที่กล่าวมาแล้ว ยังมีสถาบันจดหมายเหตุอีกหลายประเภท ซึ่งจะดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ในการจัดตั้งของสถาบันนั้นๆ แต่ผู้ที่จะทำให้สถาบันจดหมายเหตุประสบความสำเร็จได้ก็คือ นักจดหมายเหตุ ซึ่งเป็นหน้าที่ของนักจดหมายเหตุที่จะทำให้บุคคลภายนอกรู้จักภารกิจของสถาบันจดหมายเหตุ โดยการประชาสัมพันธ์ให้รู้ว่าจดหมายเหตุมีอะไร และจะใช้ประโยชน์ได้อย่างไร ซึ่งนอกเหนือจากการให้บริการในจดหมายเหตุ วิธีประชาสัมพันธ์ที่ทำให้ผู้สนใจรู้จักและมาใช้ทรัพยากรในจดหมายเหตุให้กว้างขวางขึ้น ทำให้องค์กรเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนและสังคมที่พร้อมจะอำนวยความสะดวกในด้านการศึกษา

การให้ข้อมูลที่มีคุณค่าต่อปัจเจกบุคคล หน่วยงานและกลุ่มชนอย่างใกล้ชิด คือ การจัดกิจกรรมที่นำงานจดหมายเหตุออกไปสู่ปวงชน เพื่อให้สังคมภายนอกได้รู้จักและคุ้นเคยกับข้อมูลเอกสารรูปแบบต่างๆ ภายในจดหมายเหตุ การนำเสนออันนี้มีหลายวิธี เช่น การจัดนิทรรศการ การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ การจัดทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่ การสัมมนา การเรียนการสอน การประชุมเชิงปฏิบัติการ Sue Mckemish. “Introducing Archives and Archival Programs” in Keeping Archives 2nd ed. Edited. The Australian Society of Archivists Incorporated. 1993 P.1-23 ดังนั้น นักจดหมายเหตุหรือผู้ปฏิบัติงานในสถาบันจดหมายเหตุ จึงควรร่วมมือกันจัดตั้งสมาคมวิชาชีพเพื่อรวมกลุ่มกันพัฒนาวิชาชีพ แลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ระหว่างกัน และเพื่อเผยแพร่ความรู้แก่สาธารณชนเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของงานจดหมายเหตุ และเพื่อความเข้าใจอันดีระหว่างกัน โดยการก่อตั้งสมาคมวิชาชีพนักจดหมายเหตุ หรือสมาคมนักจดหมายเหตุ ความสำเร็จของงานจดหมายเหตุมิใช่เกิดจากความสามารถ ความตั้งใจจริงของนักจดหมายเหตุ หรือผู้ปฏิบัติงานเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่ายทุกคนในสังคมนั้นๆ ดังนั้นนักจดหมายเหตุไม่ควรทำงานหรืออยู่อย่างโดดเดี่ยว หรือกีดกันวิชาชีพอื่นที่จะมาร่วมทำงานจดหมายเหตุ ในฐานะที่งานจดหมายเหตุเป็นงานหนึ่งในกลุ่มงานบริการสารสนเทศ ดังนั้น การร่วมมือกับบรรณารักษ์ นักสารนิเทศ นักคอมพิวเตอร์ ผู้จัดการเอกสาร

ฯลฯ ย่อมมีความจำเป็นอย่างยิ่ง ซึ่งการ
เข้าใจถึงคุณค่าของจดหมายเหตุจะเป็น
พื้นฐานในการปฏิบัติงานและการรักษาเอกสาร
จดหมายเหตุ ซึ่งถือว่าเป็นงานที่ทำหายของ
นักจดหมายเหตุ นักจดหมายเหตุสามารถ
พัฒนางานในวิชาชีพหรือพัฒนาสถาบัน
จดหมายเหตุได้ โดยการเข้าร่วมเป็นสมาชิก
ของสมาคมนักจดหมายเหตุ การได้เข้าร่วม
การประชุม สัมมนาต่างๆ และการศึกษา
บทความทางวิชาการเกี่ยวกับจดหมายเหตุ

สามารถนำแนวความคิด และประสบการณ์
มาถ่ายทอดให้ประโยชน์แก่ผู้ใช้จดหมายเหตุ
ได้ และสามารถทำงานด้านจดหมายเหตุ
ร่วมกับผู้อื่นได้ดีขึ้น และเพื่อที่จะพบกับสิ่งที่
ทำหายในวิชาชีพจดหมายเหตุอันเกี่ยวเนื่อง
กับพัฒนาการงานจดหมายเหตุและอาชีพ
ของนักจดหมายเหตุในยุคข้อมูลข่าวสาร
อิเล็กทรอนิกส์ ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำหายงานของนัก
จดหมายเหตุในปัจจุบันมาก ซึ่งต้องพัฒนา
ให้ก้าวไกลต่อไปในอนาคต

บรรณานุกรม

Archives and Records Australia, Monash University

Zakiah Human Nor "The National Archives of Malaysia : its growth and Development" Janus-
1996-Special-Tunis-1995.

Ann Pederson. in Keeping Archives 2nd ed. Edited. The Australian Society of Archivists Incorporated
1993.

Sue Mckemmish. in Keeping Archives 2nd ed. Edited. The Australian Society of Archivists Incorporated
1993.

Dwight Hillis Wilson. College and Research Libraries. July 1952 หน้า 215-222.

Annabel Straus. College and Research Libraries. September 1979 หน้า 432-439.

Fulmer Mood and Vernon Carstensen. College and Research Libraries. October 1950 หน้า
337-345.

<http://www.archives.govt.nz/archivesnz/about.html>

<http://www.sa.dk/ra/engelsk/welcome.html>

<http://www.archief.nl/tanap/archives/srilanka.html>

<http://www.nationalarchives.nic.in/vsnationalarchives/aboutnai.html>

<http://www.archives.ca/04/0415/-e.html>

<http://www.presbycan.ca/archives/aboutus.html>

<http://www.pcanz.freeyellow.com/page5.html>

<http://www.episcopalarchives.org/about.html>

<http://www.jimmycarterlibrary.org/library/libhist.phtml>

<http://www.jimmycarterlibrary.org/library/fag.phtml>

<http://www.museum.org.sg/NAS/abtus/abtus.shtml>

<http://www.museum.org.sg/NAS/collection/collection.shtml>

<http://www.museum.org.sg/NAS/services.shtml>

<http://www.museum.org.sg/NAS/public/public.shtml>

Wat Rajathivas...Revisited

Wat Rajathivas, known as “Wat Samor Rai” in the past, is an undated ancient temple. Perhaps, it was built in Ayuddhaya period. In Rattanakosin period, this temple was the royal monastery to many royalties during their monkhoods including King Rama II, King Rama IV, and Prince Mahasenaturak of the Front Palace.

The restoration of the temple was carried out since the first reign of Bangkok. In the third reign, the Prince of the Front Palace built a state pavilion for Prince Mongkut who was then ordained as a monk. When he took over the throne, King Mongkut himself added a chedi to the monastery ground to commemorate King Rama III.

The major renovation came in the reign of King Rama V. The reconstructions and new additions include the ordination hall, the assembly hall, monks’ pavilion, paved road, and waterways. He also had a replica of Buddha Samphanee Image made for the ordination hall.

In the reign of King Rama VI, the mural paint on the ordination hall’s walls was executed. Another pavilion was added behind the hall and the new residence hall of the abbot was built.

A wooden building from Phayathai Palace was relocated to the monastery in the reign of King Rama VII. Three rows of monks’ chambers were added at Queen Rampaiphanee’s behest.

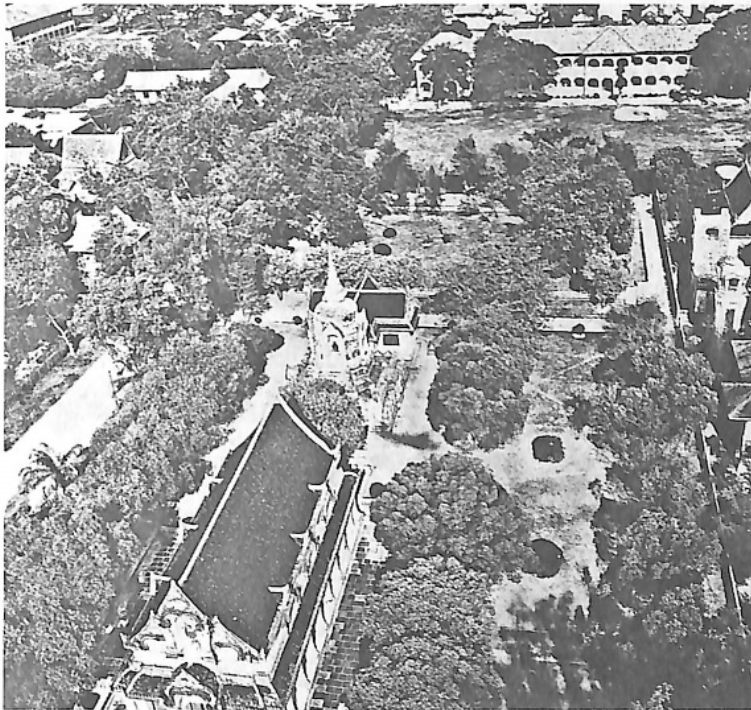
In this reign, there has been no more addition to the monastery but King Bhumipol had renovated the existing buildings such as the ordination hall, the assembly hall, and King Mongkut’s pavilion. Major renovation of the presiding Buddha image was also executed in this reign.

The name of the temple was changed from “Rajthivas” to “Rajathivas” in the reign of King Mongkut.

*Abstracted by Buthsayarat Kootiem
Translated by Anucha Thirakanont*

ย้อนอดีต.....วัดราชาธิวาส

บุศยารัตน์ คู่เทียม*

ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณวัดราชาธิวาส พุทธศักราช ๒๔๘๙

วัดราชาธิวาส มีชื่อเรียกแต่เดิมว่า “วัดสมอราย” เป็นวัดโบราณเก่าแก่ไม่ปรากฏหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด แต่สันนิษฐานว่าสร้างมาแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์วัดราชาธิวาสเป็นวัดที่เจ้านายหลายพระองค์ได้จำพรรษาในขณะทรงผนวช เช่น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย เมื่อทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ

ทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎ และกรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์ เมื่อทรงดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเสนาอนุรักษ์ และเจ้านายพระองค์อื่นๆ อีกหลายพระองค์

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ เมื่อจุลศักราช ๑๒๑๓ (พุทธศักราช ๒๓๙๔) แล้วได้พระราชทานนามวัดสมอรายใหม่ให้มีนามว่า “วัดราชาธิวาส” สืบมาถึงปัจจุบัน

*นักจดหมายเหตุ ๖ ว. สำนักจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระธรรมวโรดม (เซ่ง) เจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส
พุทธศักราช ๒๔๕๔ - ๒๔๘๕

การบูรณปฏิสังขรณ์

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นิมนต์พระอาจารย์ศรี (พระปัญญาพิศาลเถร) ผู้เชี่ยวชาญด้านวิปัสสนาธุระมาจำพรรษาและทรงปฏิสังขรณ์พระอารามให้อยู่ในสภาพดี

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว กรมพระราชวังบวรมหาศักดิพลเสพ ทรงปลูกพระตำหนักช่อฟ้าใบระกา ๕ ห้อง มีเฉลียงรอบ เคียงคู่กับพระอุโบสถข้างทิศทักษิณ ถวายแต่สมเด็จพระเจ้าฟ้ามงกุฎไว้เป็นที่ประทับ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการปฏิสังขรณ์เพิ่มเติมต่อจากรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสร้างพระศิระจุมภฏเจดีย์ไว้คู่กับพระศิราศนเจดีย์ เพื่อทรงพระราชอุทิศถวายแต่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

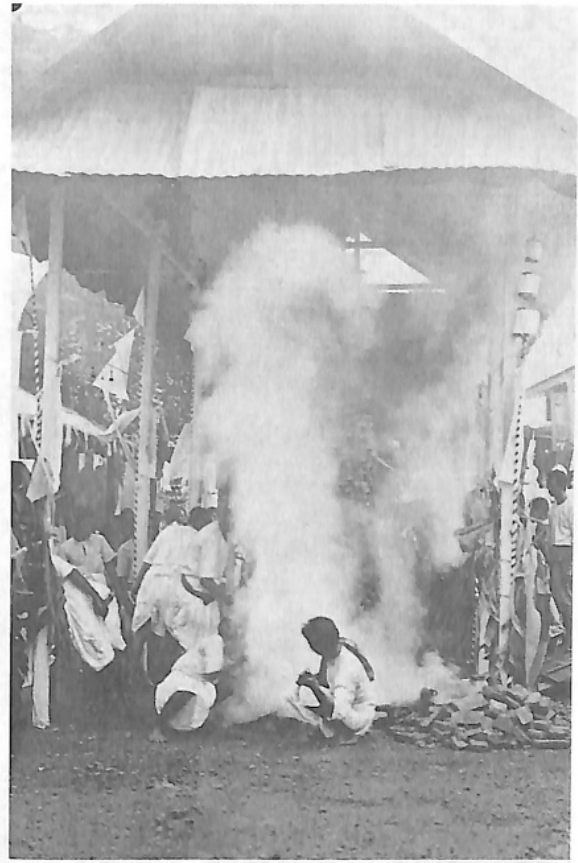
ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รื้อสร้างใหม่หมดทั้งวัด ซึ่งเป็นการซ่อมและบูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ ที่ปรากฏอยู่คือ พระอุโบสถ พระเจดีย์ ศาลาการเปรียญ กุฏิไม้ทาสีแดง หอสดมภ์ ถนนหิน ลานหินภูเขาถมอ เสาหิน เขื่อนคู ถนนผ่ากลางวัด พร้อมทั้งสะพาน นอกจากนี้ทรงหล่อพระสัมพุทธพรรณีประดิษฐานในพระอุโบสถด้วย

วัดราชาธิวาส ขณะปฏิสังขรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

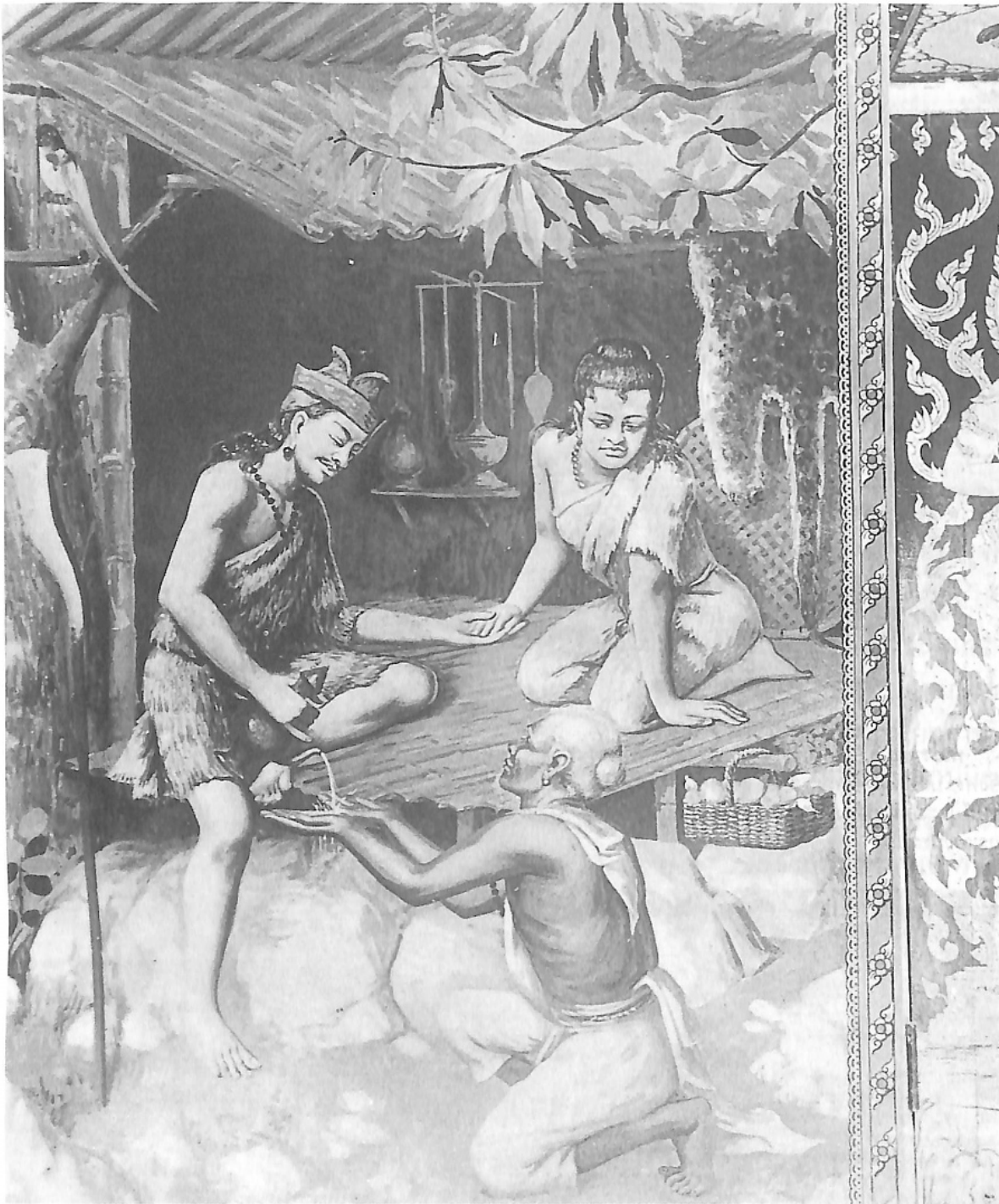
พระราชเมธี (เขมโก จาบ) ป. ๗ เจ้าอาวาสวัดราชาธิวาส
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ
ให้มีกระบวนแห่พระราชเมธีมาอยู่วัดราชาธิวาส โดย
กระบวนรถยนต์

พระราชพิธีหล่อพระสัมพุทธพรรณีจำลอง

วัดราชาธิวาส ขณะปฏิสังขรณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดราชาธิวาส เรื่อง พระเวสสันดร
ซึ่งพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้เขียน

นอกจากพระองค์แล้ว สมเด็จพระศรีสุวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงมีพระราชศรัทธาโดยเสด็จพระราชกุศล ร่วมการปฏิสังขรณ์วัดด้วย และทรงรับเป็นพระอุปถัมภ์กา

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เขียนภาพเวสสันดรชาดกที่ฝาผนังด้านในพระอุโบสถ สร้างพระวิหารสมเด็จพระอัยยิกาและกุฎีเจ้าอาวาส

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระตำหนักพญาไท มาประดิษฐานไว้ในวัด และสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินี ในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้สร้างกุฏิติกแถว ๓ หลังในคณะบน

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ บำรุงพระสัมพุทธวิมโนภาส ฐานชุกชี พระอุโบสถ ศาลาการเปรียญ พระตำหนักพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงโปรดเกล้าฯ ให้กรมศิลปากรปฏิสังขรณ์กุฏิในวัดราชาธิวาส พุทธศักราช ๒๔๖๓

บรรณานุกรม

จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชนิพนธ์เรื่องวัดสมอราย. กรุงเทพฯ :

สหธรรมิกสำนักวัดราชาธิวาส, ๒๒ เมษายน ๒๔๙๙. (กจช. น. ๒/๒๐๐)

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ ร.๕

ศ. ๕/๘๒ เรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดราชาธิวาส (๑๑ - ๑๒ พ.ค. ร.ศ. ๑๒๘)

_____ เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ ๕ กระทรวงศึกษาธิการ ร. ๕ ศ. ๖ (ร) / ๓๗ -

๔๒ เรื่อง การปฏิสังขรณ์วัดราชาธิวาส (๒๓ เม.ย. ร.ศ. ๑๒๓ - ๑๘ เม.ย. ร.ศ.

๑๒๙)

_____ เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ ๖ กระทรวงศึกษาธิการ ร. ๖ ศ. ๔ เรื่อง วัดราชาธิวาส

_____ เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ ๖ กระทรวงศึกษาธิการ ร. ๖ ศ. ๙/๑๐๖ เรื่อง ปฏิสังขรณ์วัดราชาธิวาส (๑๕ - ๓๐ ธ.ค. ๒๔๖๗)

_____ เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ ๗ กระทรวงศึกษาธิการ ร. ๗ ศ. ๙.๑ เรื่อง การก่อสร้างวัดราชาธิวาส

_____ เอกสารกรมราชเลขาธิการรัชกาลที่ ๗ กระทรวงศึกษาธิการ ร. ๗ ศ. ๑๕ เรื่อง นิตยภัตพระสงฆ์วัดราชาธิวาส (๑๓ - ๒๐ ม.ค. ๒๔๗๓)

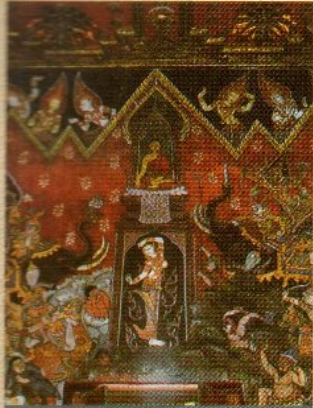

ศิลป์ากร

นิตยสารรายสองเดือน กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๔ ก.ค.- ส.ค. ๒๕๔๖
SILPAKORN JOURNAL Vol. 46 No.4 July - August 2003 ISSN 0125 - 0531

สารบัญ CONTENTS

๔. ศิลปกรรมสกุลช่างวังหน้ากรุงรัตนโกสินทร์ที่วัดสุวรรณคาราราม
- ฌัฏฐภักทร จันทวิช
Wat Suwandararam Rajavoraviharn
- Nattapat Chantavich
๑๖. เปิดคลังพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติกาญจนาภิเษก :
“เปิดหีบหอมุ่งจรงใจ ล้วนใหม่ใหม่ด้วยมีหลายพรรณ”
- ดวงฤทธิ์ แคล้วปลอดทุกข์
Our Forefathers'safe deposit
- Duangrithi Claewplodtook
๒๒. สื่อประเภทคอมพิวเตอร์ในงานพิพิธภัณฑ์
- กชพร หัสดิน
Computerized Media in the Museums
Kotchaporn Hasdin
๓๐. การขุดแต่งกำแพงเมืองธนบุรี (คลองบ้านขมิ้น)
- สุนิสา มั่นคง
Archaeological Excavation of the West City Moat of Thonburi
at Klong Ban Kamin
- Sunisa Mankong
๔๔. พบใหม่จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อีก ๒ หลัก ที่จังหวัดร้อยเอ็ด
- พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
The Discovery of King Jayavoraman VII's inscription at
Roi Ed province
- Pimpan Paibulwangcharoen
๕๖. ลายปั้นแบบนภาชนะดินเผายุคเหล็กบริเวณลุ่มน้ำเลย
- กัลยาณี กิจโชติประเสริฐ
Stucco Works on Terracotta Wares of the Iron Age from
Loey River Basin.
- Kalayanee Kitchotprasert
๖๘. เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดาร
ฉบับกาญจนาภิเษก : เล่ม ๕ จุดหมายเหตุเรื่อง
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงประชวร
- สุทธิพันธ์ ขุทรานนท์
Kanjapisek Chronicle Vol.4
- Suthibhan Kutranon
๗๘. ภาพเก่า - เล่าอดีต : เกาะสีซังและพระจุฑาธุชราชฐาน
- นัยนา แย้มสาขา
Koh Sichang at Sriraja
- Naiyana Yamsaka
๙๐. ศิลปิน...ศิลปิน : ครูจิรัส อัจฉรงค์
- พัฒนี พร่อมสมบัติ
๑๐๐. ถามมา-ตอบไป : ทำไมลายมงคลที่เนื่องในพระพุทธรบาทของไทย
จึงไม่เหมือนกับของจีน
- ฌัฏฐภักทร จันทวิช
๑๐๘. ของชิ้นเอกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ : ประติมากรรมขนาดเล็ก
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์
Small Statue
- Pises Jiajanpong
๑๑๔. บันทึกข่าว...ศิลปิน
- ปาลีดา เอ็มชบุตร

Koh Sichang at Sriraja

Koh Sichang at Sriraja, Chonburi province is one of the main islands in the Gulf of Thailand with its history dates from over one hundred year ago. Koh Sichang is a best location for uploading and downloading merchandises and consists of many natural and historical attractions.

In the reign of King Chulalongkorn, the king used the island for his sojourn on his long journey as well as his sea resort for his family. Many royalties at the time were recommended by physicians to take vacation here for the cleaner and fresher air.

At the beginning, there was no royal permanent residence. The king only had some facilities such as bridges, wells, lighthouse, garden and temple for public uses. Until 2434 B.E., the king came up with the idea to take long vacation there every summer. Prince Narissaranuwattiwong was the architect for the summer palace under the royal behest. Prince Panuphanwongworadej was the foreman for the construction. The palace was named after the king's son "Jutatuttaradirok" who was born on the island.

The main building of the palace was commenced in 2436 B.E. However, the political crisis in (ร.ศ. ๑๑๒) made Sichang island unsafe for the royalties. The construction was halted and abandoned.

In 2443 B.E., King Chulalongkorn made another visit to the east coast. Upon seeing the unfinished palace, the king ordered the main building "Manthatrattanaroj" to be taken down and resembled at Suan Dusit Palace. The building was renamed "Pra Thinang Vimarnmek."

In 2535 B.E., the Fine Art Department restored the rest of the building on the island. The project was completed in 2542 B.E.

*Abstracted by Naiyana Yamsaka
Translated by Anucha Thirakanont*

เกาะสีชังและพระจุฑาธุชราชฐาน

นัยนา แยมสาขา*

หาดทรายแหลม เกาะสีชังด้านตะวันออก เมื่อพุทธศักราช ๒๕๒๒

เกาะสีชังเป็นเกาะใหญ่เกาะหนึ่งของประเทศไทยที่มีประวัติศาสตร์สืบเนื่องยาวนานกว่าร้อยปี

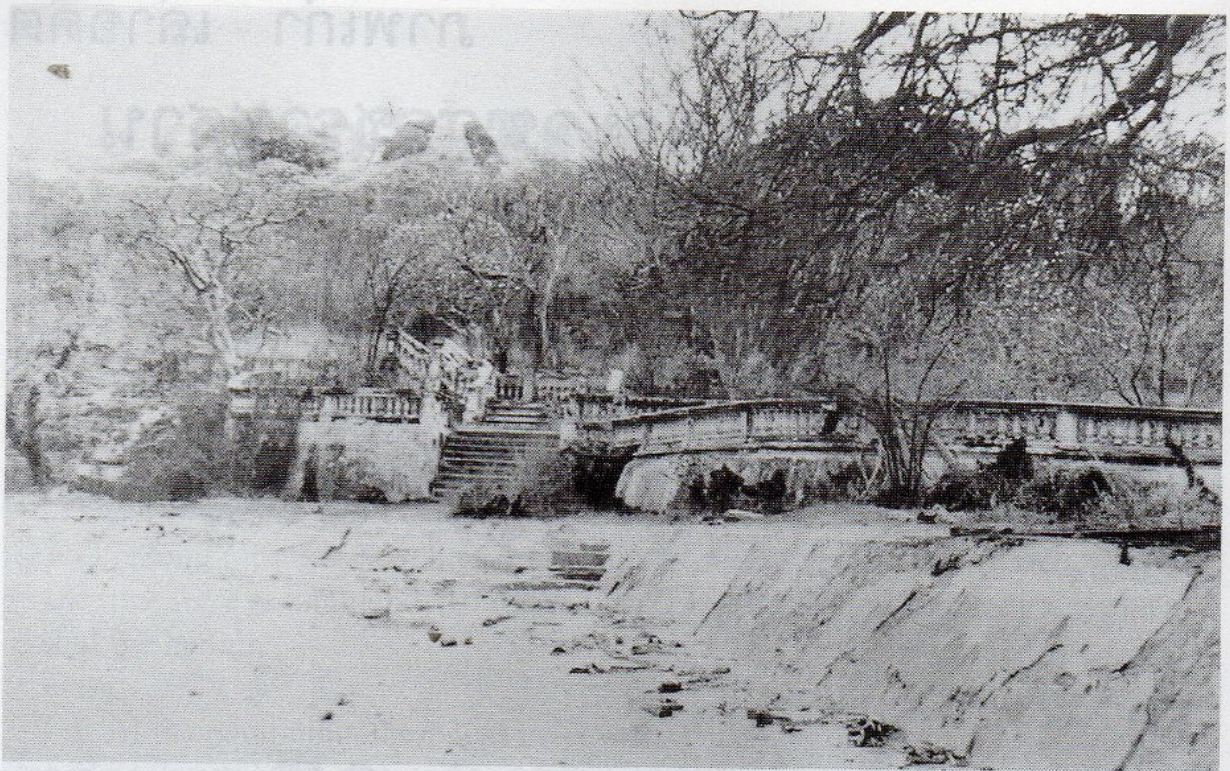
เกาะสีชังตั้งอยู่บริเวณอ่าวไทย ห่างจากอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ๙ กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ ๑๑๗ กิโลเมตร ประกอบด้วยเกาะบริวารน้อยใหญ่ ๘ เกาะ คือเกาะขามใหญ่ เกาะขามน้อย เกาะปรัง เกาะร้านดอกไม้ เกาะยายท้าว เกาะท้ายค้างคาว เกาะท้ายตาหมื่น และเกาะส้มปะย็อ มีพื้นที่ประมาณ ๑๘ ตารางกิโลเมตร พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นโขดหินมีที่ราบเพียงเล็กน้อย มีประชากรอยู่อาศัยประมาณ ๕,๐๐๐ คนเศษ^(๑) ส่วนใหญ่

นับถือศาสนาพุทธมีนับถือศาสนาอิสลามบ้างเล็กน้อย อาชีพหลักคือการประมง

เกาะสีชังมีทำเลที่ดีเหมาะสมในการเป็นท่าเรือขนถ่ายสินค้า ซึ่งมักมีเรือเดินสมุทรขนาดใหญ่รวมทั้งเรือที่ไม่มีเครื่องยนต์ของตัวเองต้องใช้เรือยนต์ลากจูงเข้ามาจอดรอการขนถ่ายสินค้าเข้ากรุงเทพฯ อยู่เสมอ แม้จะมีท่าเรือแหลมอับอยู่ในบริเวณใกล้เคียง นอกจากนี้ เกาะสีชังยังมีสถานที่ท่องเที่ยวหลายแห่งทั้งที่มีความงามตามธรรมชาติและมีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เช่นพระจุฑาธุชราชฐาน ถ้ำต่างๆ ศาลเจ้า “เจ้าพ่อเขาใหญ่” รอยพระพุทธรูปบาทจำลอง หาดหินกลมเขาดกปลาทะเล ฯลฯ

* สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

(๑) ข้อมูลเมื่อพุทธศักราช ๒๕๔๔

หาดทรายชายทะเล เกาะสี่ซัง เห็นยอดเจดีย์วัดอัมรินทร์ภูมิจิตร พุทธศักราช ๒๕๑๓

เกาะสี่ซังนี้ เมื่อครั้งรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้เสด็จประพาสเกาะนี้โดยเรือกลไฟพระที่นั่งนาม “สยามอรสมพล”^(๒) ทรงพอพระราชหฤทัยในความงามของธรรมชาติและอากาศที่บริสุทธิ์สะอาดของเกาะสี่ซังยิ่งนัก แต่ยังมีได้โปรดให้สร้างที่ประทับเป็นการถาวรบนเกาะ คงประทับแรมอยู่เพียงบนเรือเท่านั้น ซึ่งในขณะนั้นมี “เรือเขียว” เรือไม้สักผ่อนริมทะเลปลูกสร้างอยู่เพียงหนึ่งหลัง

ครั้นถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวความประทับพระราช

หฤทัยในเกาะสี่ซังยังคงอยู่ ซึ่งความประทับพระราชหฤทัยเกาะสี่ซังในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้จะเห็นได้ชัดจากบทโคลงพระราชนิพนธ์ที่ทรงชมเกาะสี่ซังไว้ว่า

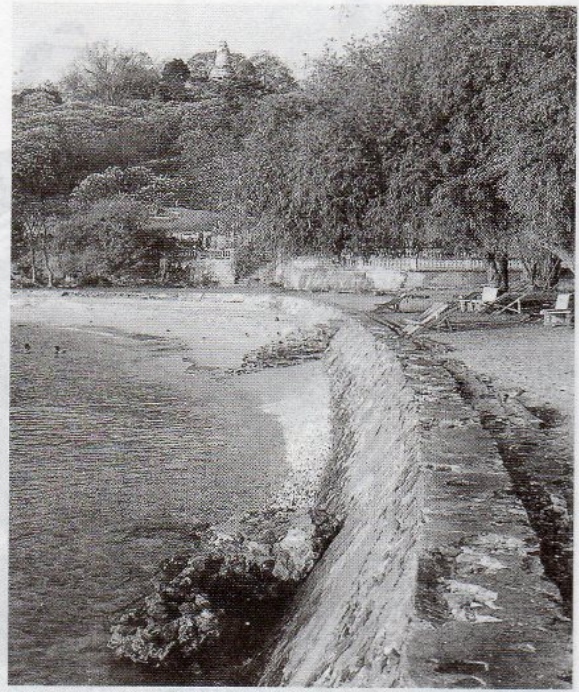
ถิ่นสุขกายสุขด้วย	ถิ่นดี
จิตโปร่งปราศราศี	ชุ่มชื่น
สองสุขแห่งชาวสี่	ซังเกาะ นี้แฮ
อายุย่อมยืนพื้น	แต่ร้อยเรือนริม

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงถือเอาเกาะสี่ซังเป็นระยะ

^(๒) ขณะนั้นเกาะสี่ซังมีประชากรอาศัยอยู่ไม่กี่ครัวเรือน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ตั้งหญิงชราผู้หนึ่งชื่อยายเสมเป็นท้าวตรีรักษาให้ปกครองลูกบ้านที่อยู่บนเกาะนี้และบุตรของท้าวตรีรักษาได้รับช่วงการปกครองกันต่อมา ในราวพุทธศักราช ๒๔๒๙ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะเกาะสี่ซังเป็นอำเภอเกาะสี่ซังขึ้นอยู่กับสมุทรปราการ ครั้นถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้ยุบอำเภอเกาะสี่ซังลงเป็นกิ่งอำเภอ และในพุทธศักราช ๒๔๙๖ กระทรวงมหาดไทยได้สั่งให้โอนกิ่งอำเภอเกาะสี่ซังจากอำเภอเมืองสมุทรปราการไปขึ้นกับอำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี เกาะสี่ซังได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นอำเภออีกครั้งเมื่อวันที่ ๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗

ที่พักผ่อนเรือพระที่นั่ง และเป็นที่พักตากอากาศ มีพระบรมวงศานุวงศ์หลายพระองค์ เช่น สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ เสด็จฯ แปรพระราชฐาน ไปประทับพักผ่อนรักษาพระองค์ ณ เกาะสีชังตามคำกราบทูลแนะนำของแพทย์ประจำพระองค์ เมื่อทรงพระประชวรอยู่เสมอๆ เพราะเกาะสีชังนี้เป็นที่ซึ่งมีอากาศปลอดโปร่ง เหมาะแก่การพักรักษาตัว

ในระยะแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมีได้โปรดให้ก่อสร้างที่ประทับเป็นการถาวรบนเกาะสีชัง เพียงแต่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เป็นสาธารณประโยชน์แก่ราษฎรที่อาศัยอยู่บนเกาะ และพระราชทานนามสิ่งก่อสร้างเหล่านั้นว่า "อัษฎางค์" ทั้งสิ้น ได้แก่ สะพานอัษฎางค์

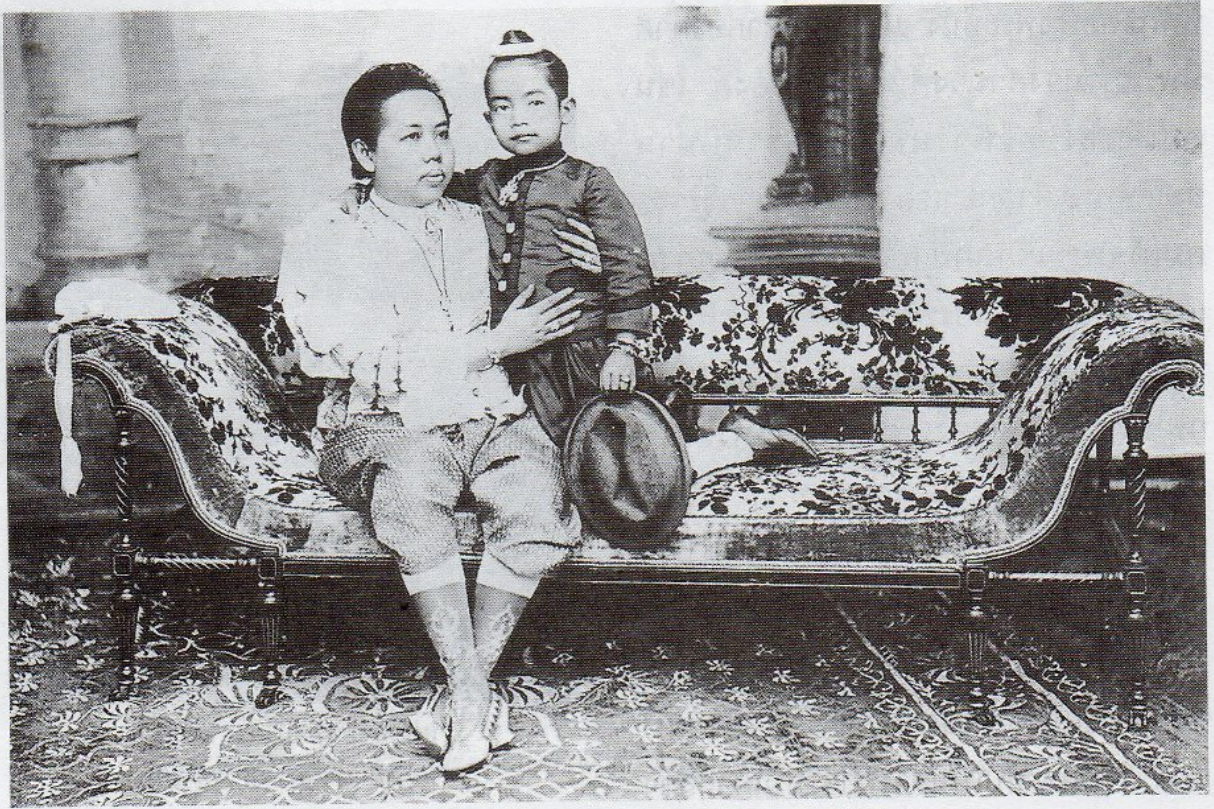

หาดทรายชายทะเล เกาะสีชัง
เห็นยอดเจดีย์วัดอัษฎางคนิมิตร

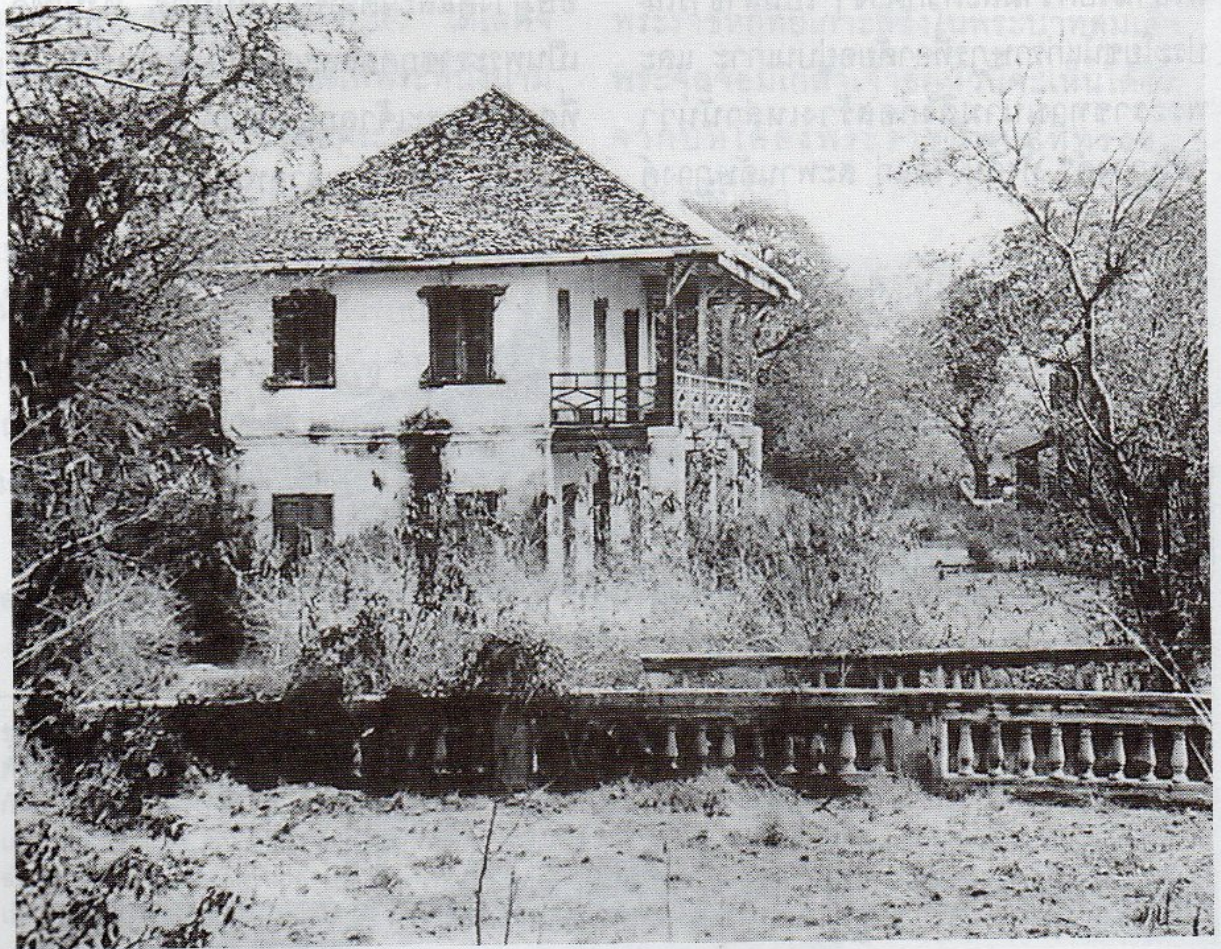
บ่อน้ำอัษฎางค์ ประภาคารอัษฎางค์ สวนอัษฎางค์และวัดอัษฎางคนิมิตร ทั้งนี้เพื่อเป็นพระราชกุศลและแสดงถึงความปลื้มปิติที่สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าอัษฎางค์เดชาวุธ ทรงคลายจากพระอาการประชวร

สะพานอัษฎางค์ พุทธศักราช ๒๕๑๓

สมเด็จพระศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าอภัยวงศ์เดชาวรุณ

ตึกวัฒนา พุทธศักราช ๒๕๒๐

วัดธัมมิกนิมิตร พุทธศักราช ๒๕๑๓

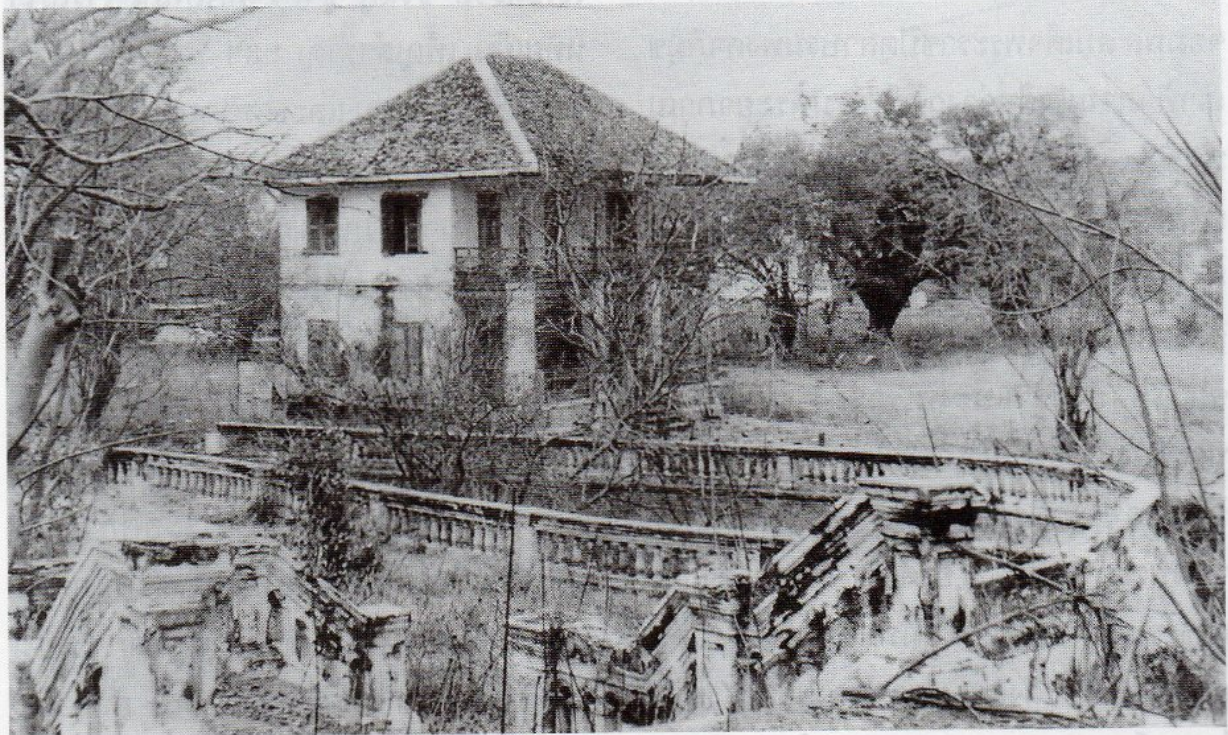
เมื่อได้เสด็จฯ ไปประทับรักษาพระองค์ ณ
เกาะแห่งนี้ นอกจากนี่ยังโปรดให้สร้างเรือน
หลวงซึ่งมีลักษณะเป็นตึกขนาดไม่ใหญ่นัก
พระราชทานนามว่า ตึกวัฒนา ตึกผ่องศรี
และตึกอภิรมย์

ครั้นถึงพุทธศักราช ๒๔๓๔ พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระ-
ราชดำริให้สร้างพระราชวังสำหรับเป็นที่
ประทับเพื่อทรงสำราญพระราชอิริยาบถ
ระหว่างเสด็จแปรพระราชฐานในฤดูร้อน

ตึกผ่องศรี

ขึ้นเป็นการถาวร ณ ตำบลเทววงษ์ โดย
โปรดให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้า-
กรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบ
และกำหนดสถานที่ตั้งของพระที่นั่ง พระ-
ตำหนัก ประตูประราชฐาน ทางในพระ-
ราชฐานบันได น้ำตก บ่อสระ ลำธาร และน้ำพุ
ซึ่งในสวนของพื้นที่ชายทะเลบริเวณแหลมวัง
ทรงกำหนดให้เป็นอุทยานโดยออกแบบให้
สอดคล้องกับลักษณะธรรมชาติที่มีอยู่เดิม
อย่างงดงามตามสไตล์ “TERACED GARDEN”

ตึกวัฒนา พุทธศักราช ๒๕๑๓

จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข
เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช

อิทธิพลทางสถาปัตยกรรมของอิตาลียุค
เรอเนสซองซ์ (ITALIAN RENAISSANCE) มี
จอมพล สมเด็จพระราชปิตุลาบรมพงศาภิมุข
เจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมพระยาภาณุ
พันธุวงศ์วรเดช ทรงเป็นแม่กองควบคุมการ
ก่อสร้างซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-
เจ้าอยู่หัวพระราชทานนามอาคารและ
สิ่งก่อสร้างต่างๆ ภายในพระราชวังไว้ล่วงหน้า
อย่างคล่องจงและไพเราะยิ่ง เช่น นาม
พระที่นั่ง ๔ องค์ คือ โกสีย์วสุภักดิ์ มั่นธาตุ
รัตนโรจน์ โชติรสประภาต์ และเมฆลามณี
นามพระตำหนัก ๑๔ องค์ คือ วาสุกรีก่องแก้ว
เพชรระยับ ทับทิมสด มรกตสุทนต์ บุศราคัม
กำโกมิน นิลแสงสุก มุกดาพราย เพทหายไธ
ไพฑูรย์กลอก ดอกตะแบกกลอช ไอปอลส์จรรณ

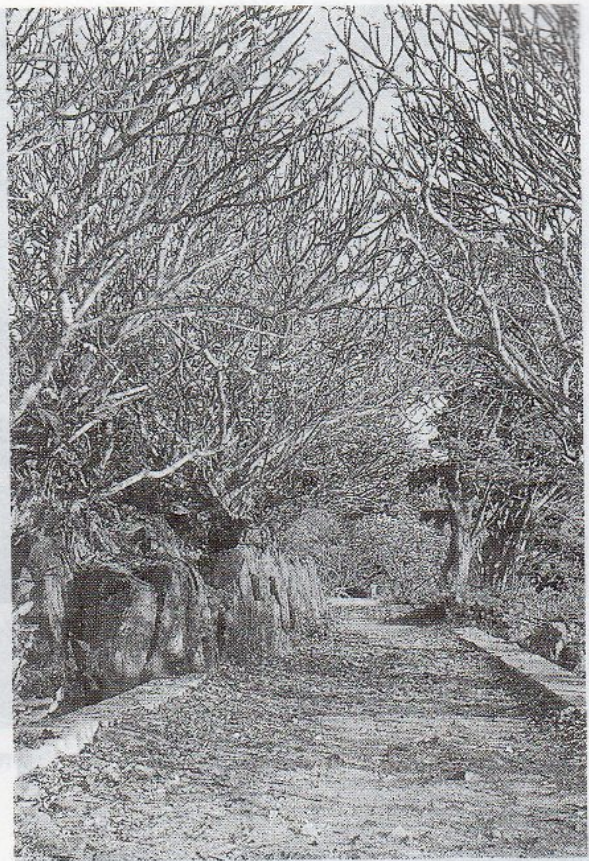

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงออกแบบและ
กำหนดสถานที่ตั้งในพระจุฑาธุชราชฐาน

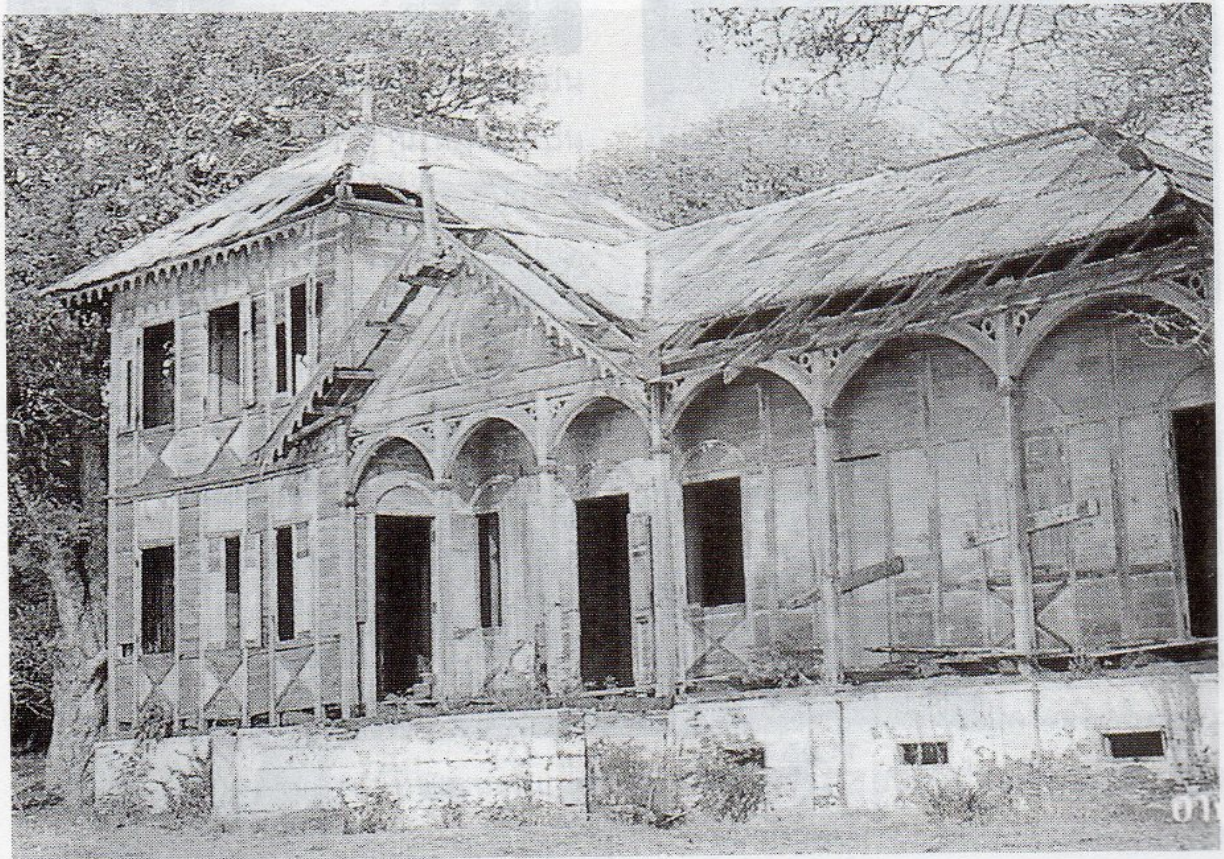
มูลการเวก และเอกฟองมุกด์ นามบ่อน้ำ คือ
เชิญสุวรรณ ชวนดู ชูจิตร พิศเพลิน เจริญใจ
หทัยเย็น เพ็ญสำราญ ฯลฯ นามลำธาร คือ
ธารเครื่องหอมปน และธารสุคนธ์ปรุง เป็นต้น
ส่วนนามพระราชฐานพระราชทานนาม
ตามพระนามสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก กรมขุนเพ็ชรบูรณ์
อินทราชัย พระราชโอรสซึ่งสมเด็จพระศรี
พัชรินทราบรมราชินีนาถ ครั้นทรงดำรงพระ-
อิสริยยศเป็นพระนางเจ้าเสาวภาผ่องศรี
พระวรราชเทวี ทรงมีพระประสูติกาล ณ
พระตำหนักมรกตสุทนต์ เมื่อวันที่ ๕ กรกฎาคม
พุทธศักราช ๒๔๓๖ ดังปรากฏหลักฐานใน
ราชกิจจานุเบกษา ฉบับลงวันที่ ๔ กันยายน
รัตนโกสินทรศก ๑๑๑ ว่า

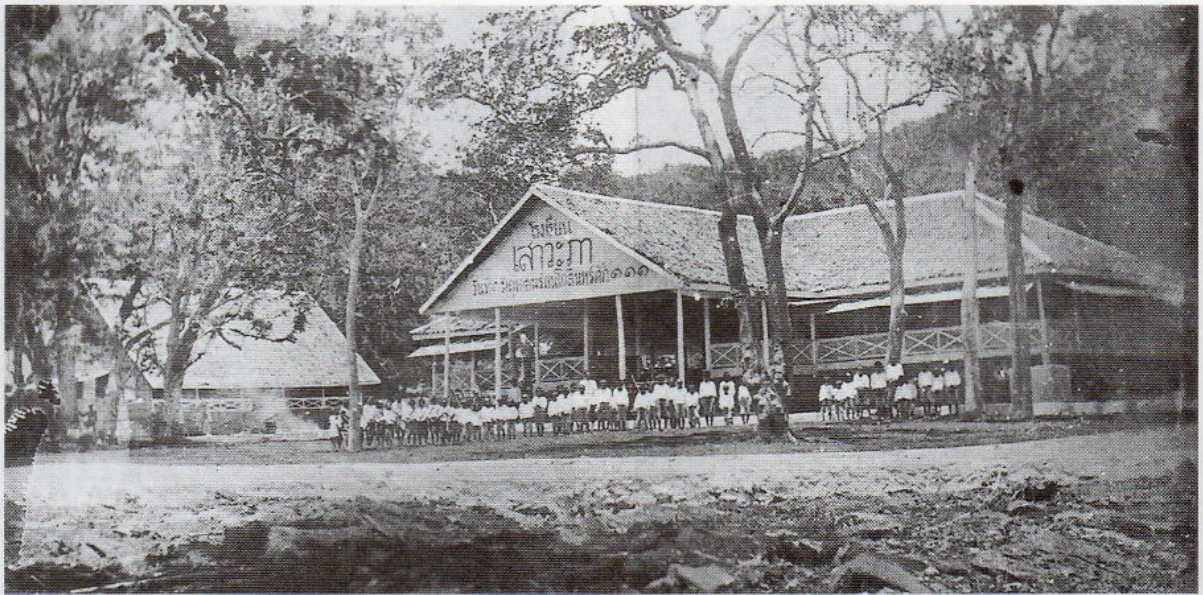
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก

แนวต้นลำทมในพระจุฑาธุชราชฐาน

“เรือนเขียว” เรือนไม้ริมทะเลด้านทิศตะวันออก

โรงเรียน "ไถวระภา" เกาะสีซัง สร้างเมื่อพุทธศักราช ๒๔๓๖

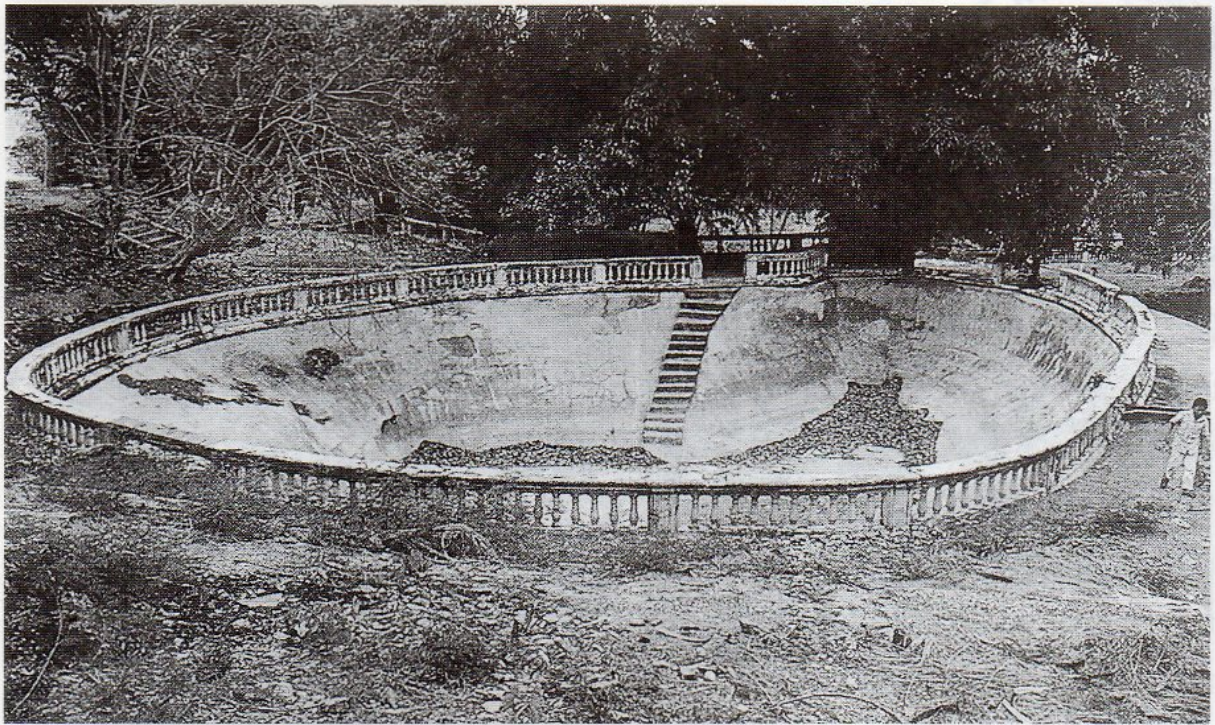
ตลาดย่านชุมชนท่าภาณุรังษี กิ่งอำเภอเกาะสีซัง
เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๑

ตลาดย่านชุมชนท่าเววงษ์ กิ่งอำเภอเกาะสีซัง
เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๑

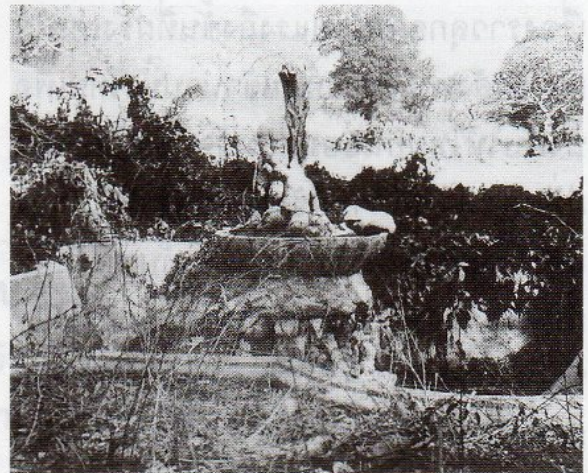

โพธารักษ์โลก คอกต. "เรือนเขียว" เรือนไม้ริมทะเลด้านทิศตะวันออก พุทธศักราช ๒๕๑๓

สระน้ำในพระจุฑาธุชราชฐาน

“...ในเวลาที่เราเสด็จพระราชดำเนินออกมาประทับอยู่ครั้งนี้ เป็นสมัยที่พระนางเจ้าพระวรราชเทวี ทรงพระครรภ์ใกล้จะถึงกำหนดประสูติ จึงทรงพระราชดำริว่าที่เกาะสีชังนี้ เป็นที่อากาศดีมีภูมิสถานเป็นที่สบาย ควรจะตั้งพระราชฐานให้มั่นคงเป็นที่ประทับในฤดูร้อน แลต่อไปภายนาการค้าขายเจริญยิ่งขึ้น ที่เกาะนี้จะต้องเป็นที่สำคัญแห่งหนึ่งของกรุงสยาม เพราะเป็นท่าเรือใหญ่ได้อาไศรยออกมารับสินค้า พระราชฐานที่เกาะที่ย่อมเป็นพระราชฐานสำคัญแห่งหนึ่ง เหมือนดังว่าเป็นพระนครที่สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินเสด็จพระราชดำเนินมาประทับ เจริญพระราชอิริยาบถในฤดูร้อนไม่ควรเป็นที่ควรรังเกียจอันใด ในการที่จะประสูติในเกาะนี้เลย ก็จะได้พระราชทานนามพระราชฐานนี้ให้ต้องกับพระนามแห่งสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ นั้นให้ปรากฏไว้สืบไปภายหน้าด้วย..”

น้ำพุในพระจุฑาธุชราชฐาน

พระจุฑาธุชราชฐานเริ่มก่อพระฤกษ์พระที่นั่งองค์ใหญ่คือพระที่นั่งมณฑาตุรัตนโรจน์อันเป็นหลักแห่งพระราชฐานเมื่อเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๓๖ ซึ่งเป็นเดือนที่มีการสมโภชเดือนพระราชกุมารพระองค์นั้นด้วย แต่ในระหว่างดำเนินการก่อสร้างพระจุฑาธุชราชฐานประเทศไทยมีกรณีพิพาทกับประเทศฝรั่งเศสเรื่องเขตแดนริมฝั่งแม่น้ำโขงที่เรียกว่า “วิกฤตการณ์รัตนโกสินทรศก ๑๑๒”

ที่ว่าการกิ่งอำเภอเกาะสีชัง เมื่อพุทธศักราช ๒๕๑๑

เรื่องราวลูกกลมร้ายแรงถึงขั้นที่ฝรั่งเศสใช้กองกำลังทางเรือรบบุกเข้าน่านน้ำไทยเพื่อบังคับให้ไทยยินยอมตามข้อเรียกร้องของฝรั่งเศสทำให้เกาะสีชังไม่ปลอดภัยในการเสด็จฯ แปรพระราชฐานมาประทับ ประกอบกับทรงกังวลพระราชหฤทัยในการแก้ไขปัญหามันเมือง จึงมิได้เสด็จพระราชดำเนินแปรพระราชฐานมาประทับที่เกาะสีชังอีกเป็นเวลานาน พระจุฑาธุชราชฐานจึงสร้างไม่แล้วเสร็จสมบูรณ์ตามที่ทรงตั้งพระราชหฤทัยไว้

พระจุฑาธุชราชฐาน เกาะสีชัง ได้ถูกละทิ้งให้รกร้างอยู่ระยะหนึ่งจนในพุทธศักราช ๒๔๔๓ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จฯ ประพาสหัวเมืองชายทะเลตะวันออกอีกครั้งหนึ่ง และทอดพระเนตรพระจุฑาธุชราชฐานอยู่ในสภาพ

รกร้าง ทรงมีพระราชดำริว่า เกาะสีชังในเวลานั้นไม่ได้เป็นที่ประพาสเนื่องๆ เหมือนแต่ก่อนควรจะรื้อไปปลูกสร้างที่สวนดุสิตจะได้เป็นที่ประทับแรมได้สะดวกทุกเมื่อ จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้พระยาราชสงคราม (กร หงสกุล)^(๑) เป็นแม่กองรื้อพระที่นั่งมันธาตุรัตนโรจน์ที่ยังสร้างไม่แล้วเสร็จบริบูรณ์จากเกาะสีชังมาสร้าง ณ สวนดุสิต พระราชทานนามใหม่ว่า “พระที่นั่งวิมานเมฆ”

ในพุทธศักราช ๒๕๓๕ กรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณปฏิสังขรณ์พระจุฑาธุชราชฐานในส่วนพระอาคารที่ยังคงเหลืออยู่ซึ่งได้แก่ ตึกวัฒนา ตึกผ่องศรี และตึกอภิรมย์ตามร่องรอยและหลักฐานทางประวัติศาสตร์การบูรณะแล้วเสร็จสมบูรณ์ในพุทธศักราช ๒๕๔๒

^(๑) ขณะนั้นดำรงตำแหน่งพระราชโยธาเทพ

ปัจจุบันนอกจากพระจุฑาธุชราชฐาน และสถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นแล้ว เกาะสีซังยังเป็นที่ตั้งของสถานีวิจัยวิทยาศาสตร์ทางทะเลและศูนย์ฝึกนิสิต เกาะสีซังของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใช้เป็นสถานที่ดำเนินการวิจัยและบริการทางวิชาการต่างๆ ทั้งการเรียนการสอน การฝึกงานในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องของทรัพยากรทางน้ำ แก่นิสิตนักศึกษาสถาบันต่างๆ เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยบูรพา มหาวิทยาลัยแม่โจ้ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ฯลฯ

พระจุฑาธุชราชฐานเกาะสีซังพระราชวังฤดูร้อนในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จประทับแปรพระราชฐานในระหว่างเสด็จหัวเมืองชายทะเลภาคตะวันออกอยู่เสมอๆ ที่แม่เป็ปัจจุบันจะเหลือเพียงร่องรอยแห่งความยิ่งใหญ่และงดงาม ประกอบหลักฐานที่ปรากฏในประวัติศาสตร์ แต่ก็ยังคงเป็นอนุสรณ์สถานหนึ่งที่ยังความภาคภูมิใจแก่พสกนิกรชาวไทยโดยเฉพาะชาวเกาะสีซังผู้ได้อยู่อาศัยบนพื้นดินที่เคยเป็นสถานที่ที่ประทับพระราชหฤทัยของพระมหากษัตริย์ไทยสมัยรัตนโกสินทร์หลายพระองค์ตลอดไป

บรรณานุกรม

คณิดา เลขะกุล. **ร่มรื่นในรั้ววัง**. กรุงเทพฯ: บริษัท ภัคธรรมศ จำกัด, ๒๕๔๓.

ศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. **‘พระจุฑาธุชราชฐาน’, สถาปัตยกรรมในสถาบันพระมหากษัตริย์**.

กรุงเทพฯ : บริษัท ด้านสุทธาการพิมพ์ , ๒๕๓๙. หน้า ๑๗๑ - ๑๗๖.

สุขาภิบาลเกาะสีซัง. **สีซังจังหวัดชลบุรี**. กรุงเทพฯ : บริษัททวณก จำกัด, มปป.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ภ ๐๐๒ กจช (อ) ๕/๔, ๖/๖** ภาพกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ภาพเกาะสีซัง.

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. **ภ หจช (อ) ๒๐๘** ภาพหอจดหมายเหตุแห่งชาติจากแหล่งอื่นๆ ภาพเกาะสีซัง.

เว็บไซต์

<http://203.154.104.10/service/mod/heritage/nation/tour/sichang.htm>

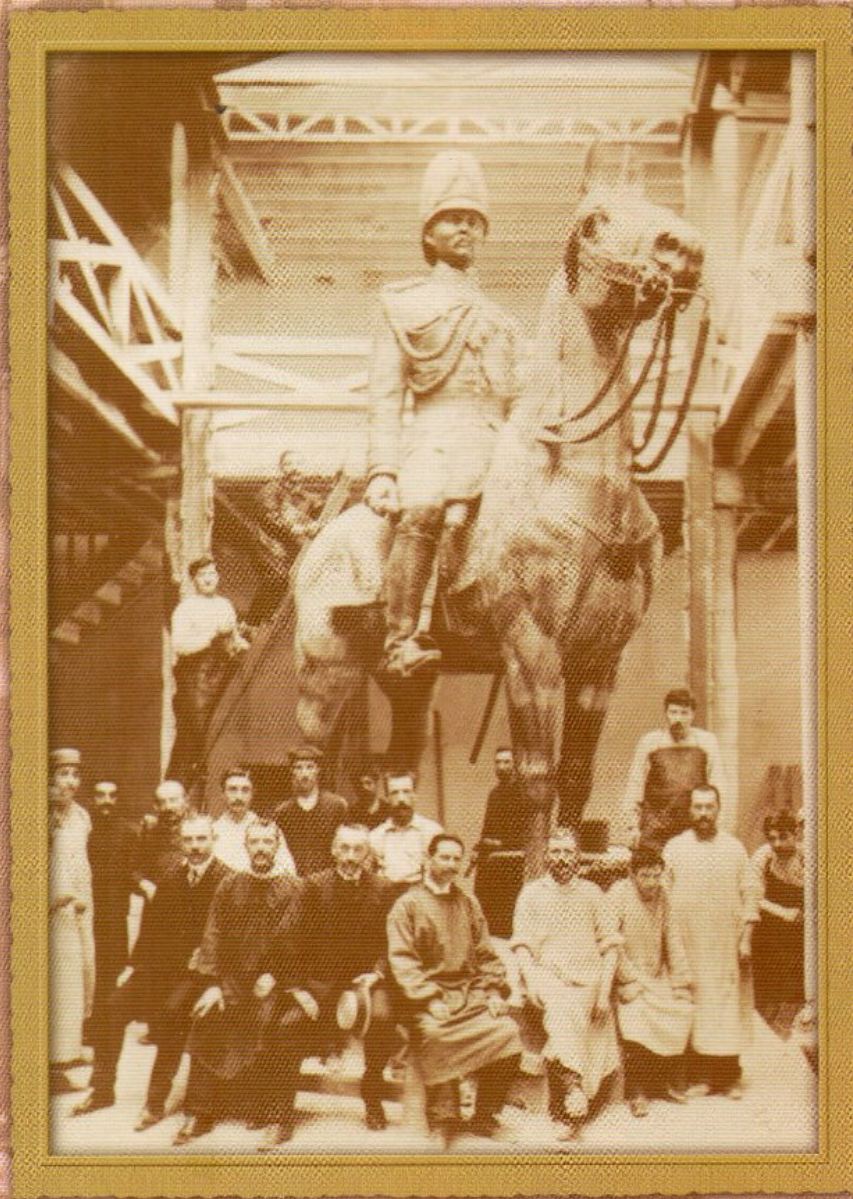
http://www.geocities.com/Athens/Troy/1991/Viman_200.htm

http://www.chula.ac.th/about/department/sichang_th.html

ศิลปากร

นิตยสารรายสองเดือน กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๕ ก.ย. - ต.ค. ๒๕๔๖
SILPAKORN JOURNAL Vol. 46 No.5 September - October 2003 ISSN 0125 - 0531

สารบัญ CONTENTS

๔. พระที่นั่งโถงองค์แรกของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
- เด็นดาว ศิลปานนท์
The First Throne of King Chulalongkorn
- Dendao Silpanon
๑๒. พระบรมรูปทรงม้า : พระบรมราชานุสาวรีย์ที่ยิ่งใหญ่
- บุศยารัตน์ คู่เทียม
King Rama V Equestrian Statue : The Great Royal Monument
- Buthsayarat Kootiem
๒๖. พระบรมราชาธิบายในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่อง “ฮก ลก ซิว”
- พิมพ์พรรณ ไพบูลย์หวังเจริญ
King Chulalongkorn’s description about Hok Lok Sew
- Pimpan Paibulwangcharoen
๓๒. ภาพประกอบโคลงพระราชพงศาวดาร
- จารุณี อินเ็ดฉาย
Pictures illustrated to the Royal Poetic Chronicles
- Jarunee Inchoedchai
๔๖. หนังสือพระราชนิพนธ์โคลงสุภาษิต ๓ เรื่อง
- อวิงาม มาเจริญ
Three Poetical Works of King Chulalongkorn
- Chaweengam Macharoen
๕๒. พระพุทธเจ้าหลวงกับแนวพระราชดำริ เรื่อง สวนพฤกษศาสตร์
- วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์
King Chulalongkorn’s expectation about the Botanical Garden
- Varaporn Jewchaisak
๖๐. เม็ยะรีอบ และมิมบัวร์ : ศิลปะไทยมุสลิมที่มัสยิดต้นสน
- ณัฏฐภัทร จันทวิช
Miarob and Mimbur : Thai-Muslim Arts at Tonson Mosque
- Natthapatra Chandavij
๗๒. เมืองศรีมหาเสถ : ระบบการเก็บกักน้ำ
- อำพัน กิจงาม
Sri Mahosot : The Water Supply System
- Amphan Kijngam
๘๒. เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก : เล่ม ๔ สังเขปเนื้อหา บุรพภาคพระธรรมเทศนาเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- วัฒนา อุันทรัพย์
Kanchanaphisek Chronicle Vol.4
- Wattana Ounsub
๘๘. ภาพเก่า - เล่าอดีต : การแต่งแฟนซีในสมัยรัชกาลที่ ๕
- จุฑาทิพย์ อังศุสิงห์
Fancy Dress in the Reign of King Chulalongkorn
- Juthatip Angsusing
๑๐๐. ศิลปิน... ศิลปากร : ชะเอม แก้วคล้าย
- นุหลง ศรีกนก
- Nulong Srikanok
๑๐๖. ถ้ามมา-ตอบไป : การใช้ผ้าสีต่างๆ ทำขวัญนั้นมีความหมายอย่างไร
- ก่องแก้ว วีระประจักษ์
- Kongkaew Weeraprajak
๑๐๘. ของชิ้นเอกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ : เรื่องฆ้องรางมอญ
- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์
Gong Rang Mon
- Pises Jiajanpong
๑๑๓. บันทึกข่าว... ศิลปากร
- ปาลีดา เอ็มชบุตร
- Palida Emchabutra

Fancy Dress in the Reign of King Chulalongkorn

In order to adjust Thai nation to have modern technology in the reign of King Chulalongkorn caused lots of changes in politic, administration, economic, social life and tradition. The King transferred western technology and tradition to develop Thailand to have the same civilization and to be recognized among civilized countries.

Dress was a change in Thai tradition at that period of time. The ladies of the royal court started to design new style of dress from the combination of western style and original Thai style to be fashionable but still maintain Thai identity. Fancy dress was another new fashion that was interested and fascinated Thai people. The fancy dress became to take part in celebration parties such as New Year Day, the King's birthday or other important occasions. This was a creative combination of a new tradition of clothing which made those who participated in the parties happy and was a part of their pleasure memory everlastingly passing through people of later generations.

Translated by Salinya Mephokee

ภาพเก่า - เล่าอดีต การแต่งแฟนซีในสมัยรัชกาลที่ ๕

จุฑาทิพย์ อังศุสิงห์*

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงแต่งแฟนซีชุดชาวสก็อต

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงระยะเวลาที่ประเทศไทยรับความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการสมัยใหม่ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านการเมืองการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำวิทยาการที่ทันสมัยและวัฒนธรรมจากประเทศตะวันตก มาปรับปรุงพัฒนาให้

ประเทศไทยเจริญก้าวหน้าทัดเทียมและเป็นที่ยอมรับของนานาชาติ

ในเรื่องของการรับขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมจากชาติตะวันตก พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงกล่าวไว้เมื่อครั้งพระราชทานพรและให้โอวาทในงานวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช ๒๔๓๔ ซึ่งจัดขึ้นที่พระราชวังบางปะอินว่า

* นักจดหมายเหตุ ๖ ว. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ.

“...แต่ธรรมเนียมฝรั่งที่เขาประพฤติกันนั้น สิ่งที่ชอบควรดีก็มีมาก เราควรจะเลือกจำเอาแต่ธรรมเนียมที่ดีมีประโยชน์ ส่วนประเพณีของเราแต่โบราณที่เป็นคุณประโยชน์ เราก็ควรจะประพฤติให้มั่นคงต่อไป...”^๑

การแต่งกายเป็นส่วนหนึ่งของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นในสมัยนั้น เจ้านายฝ่ายในได้นำแบบอย่างการแต่งกายของชาวตะวันตกมาผสมผสานกับการแต่งกายตามขนบธรรมเนียมเดิมของไทย เพื่อให้เกิดความทันสมัยแต่ยังคงไว้ซึ่งความเป็นเอกลักษณ์ของชาติ รวมทั้งการแต่งแฟชั่นซึ่งเป็นความแปลกใหม่ทางวัฒนธรรม การแต่งกายอย่างหนึ่งด้วย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในตอนหนึ่งของหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนว่าด้วยการเลี้ยงโต๊ะปีใหม่ พระราชพิธีเดือน ๕ ว่า

“...เมื่อใช้ธรรมเนียมฝรั่งชุกชุมขึ้น มีการเลี้ยงโต๊ะในวังเนื่องๆ จนถึงปัจจุ ๑๒๓๖ เมื่อย้ายมาอยู่พระที่นั่งนี้ จึงได้เกิดการเลี้ยงปีใหม่ขึ้นเป็นคราวแรก แต่เลี้ยงเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์ ประมาณหกสิบพระองค์ตลอดมา เว้นไว้แต่ปีใดซึ่งมีเหตุการณ์ขัดข้องก็เลื่อนไปเป็นสงกรานต์บ้าง ยกเสียทีเดียวบ้าง บางปีก็มิแต่งพระองค์ต่างๆ ตามซึ่งเรียกอย่างฝรั่งว่าแฟชั่นเดรสส์ บางปีก็แต่งพระองค์ตามธรรมเนียม...”

พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในตอนหนึ่งของหนังสือพระราชพิธีสิบสองเดือนว่าด้วยการเลี้ยงโต๊ะปีใหม่ พระราชพิธีเดือน ๕ ว่า

จากซ้าย	๑. กรมหลวงพิชิตปรีชากร	๖. กรมพระเทเวศร์วัชรินทร์
	๒. กรมพระนเรศรวรฤทธิ์	๗. กรมพระยาบำราบปรปักษ์
	๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช	๘. กรมขุนภูวนัยนฤเบนทรธิบาล
	๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระจักรพรรดิพงษ์	๙. กรมหลวงบดินทร์ไพศาลโสภณ
	๕. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว	

^๑ ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ.๑๑๐ เล่ม ๘ หน้า ๓-๕

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงแต่งแฟนซีเป็นแจ็กลากรรท

นอกจากพระราชนิพนธ์ในหนังสือ
พระราชพิธีสิบสองเดือนแล้ว สมเด็จฯ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ยังได้ทรง
พระนิพนธ์เกี่ยวกับการแต่งแฟนซีไว้ใน
คำอธิบายโคลงเลี้ยงโต๊ะปีใหม่ เมื่อปีจอ
พุทธศักราช ๒๔๑๗ ว่า

“...สมัยหนึ่งในรัชกาลที่ ๕ ดูเหมือน
จะตั้งแต่ปีจอ พ.ศ. ๒๔๑๗ เป็นต้นมา
เมื่อถึงวันปีใหม่ เดือน ๕ ขึ้นค่ำ ๑ พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระ-
กรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์
เข้าไปเสวยเวลาเย็นที่ในพระบรมมหาราชวัง
บางปีก็นัดแต่งพระองค์ต่างๆ บางปีก็
แต่งเปนปรกติ เวลาเสวยแล้วมีเล่นกีฬาหรือ
ทอดพระเนตรเล่นกลบ้าง เล่นละคอนพูดบ้าง
ติดต่อกันมาหลายปี

การแต่งแฟนซี

ในวันขึ้นปีใหม่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งพระองค์เป็นกลาสีเรือ ที่ ๖ จากซ้ายแถวยืน

ในการเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ปีใหม่นั้นมักมีชกเปี้ยะห่อของพระราชทานแจกด้วย แต่ในห่อชกเปี้ยะนั้นมีโคลงแต่งความขันๆ ใส่ไว้ด้วย...”

ชกเปี้ยะบางห่อก็แต่งโคลงเกี่ยวกับการแต่งแฟนซีไว้ด้วย ในบทที่ ๒ สันนิษฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ

“แต่งกายหลายเพศเพี้ยน ภาษา
งามปลาดหลากหลายตา ไปต้อง
นั่งโต๊ะเสวยโภชนา แล้วเล่น
ตราบรู้งสุริยาย่ำอ้อม ขนาดได้ไม่ปลายๆ”

ซ้าย เจ้าจอมเอื้อน/ขวา เจ้าจอมเอิบ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงพิชิตปรีชากร ได้ทรงบันทึกเหตุการณ์งานเลี้ยงโต๊ะปีใหม่ไว้ในหนังสือ Court เวรประจำวันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้นค่ำหนึ่ง ปีชวด ยังเป็นสัปตศก จุลศักราช ๑๒๓๗ ไว้ตอนหนึ่งว่า “เวลาย่ำค่ำโปรดฯ ให้เชิญพระบรมวงศานุวงศ์เสด็จมาประชุม แต่งพระองค์แปลกๆต่างๆ ทั้งสิ้น งามๆ เปนน่าดูนัก...”

จากซ้าย ๑. เจ้าจอมเอี่ยม
๒. เจ้าจอมมารดาวาด
๓. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ฉายพระบรมรูปร่วมกับพระบรมวงศานุวงศ์ ซึ่งแต่งแฟนซีชุดต่างๆ เนื่องในงานเลี้ยงโต๊ะปีใหม่ที่พระที่นั่งบรมราชสถิตยมโหฬาร วันพุธที่ ๒๙ มีนาคม พุทธศักราช ๒๔๑๙ โดยขุนสุนทรสาทศิลาภรณ์ (จิตร จิตราคนี)

เจ้าจอมเอื้อนในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
แต่งกายแบบฝรั่ง เลื้อยแขนยาว กางเกงขายาว
มือซ้ายถือซิการ์ มือขวาถือไม้เท้า นั่งบนขอบกำแพงจำลอง

ซ้าย สมเด็จพระปิตุจฉาเจ้าสุทิมมาลมารศรี
ขวา พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระบรมวงศานุวงศ์ในชุดแฟนซี

ชาย พระองค์เจ้าอรประพันธ์รำไพ
 ขวา พระองค์เจ้าศรีนาคสวาท

จากซ้าย ๑. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย
 ๒. สมเด็จพระเจ้าฟ้า พระราชวิภคศักดิ์เดชนันท์
 ๓. สมเด็จพระเจ้าฟ้า อัมรินทร์เดชาวรุณ

แฟนซีในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้จัดเนื่องในการทรงสถาปนา
 สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าเยาวมาลย์นฤมล สรรพสกนธ์กัลยาณี

แฟนซีในราชสำนัก

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแต่งเป็นเจ๊กลากรด (ประทับบนพื้นตรงกลางภาพ)

ในงานวันเลี้ยงโต๊ะขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช ๒๔๒๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงบันทึกเหตุการณ์ในวันนั้นว่า “...วันพุธ ขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๕ ปีชวด ยังเป็นนพศก ๑๒๓๙...ค้ำเจ้านายแต่งแฟนซีมา दिनเนื้อ ๒ ทุ่ม เลิกโต๊ะไปรับของฉลาก แล้วลงไปเล่นกลและละคร เล่นเรื่องตบอดและสัตว์ป่า เรื่องตารุ่ง จนเข้าโมงหนึ่งแจกไปรษ พระองค์ทองที่ ๑ ประเสริฐศักดิ์ที่ ๒ จิตรเจริญที่ ๓ แล้วเสด็จขึ้นเข้าที่...”^๒

วันที่ ๑ เมษายน รัตนโกสินทรศก ๑๑๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินไปพระราชวังบางปะอิน ประจวบกับเป็นวันเถลิงศกขึ้นปีใหม่ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการรื่นเริงขึ้นอย่างเช่นทุกปี ในปีนั้นทรงกำหนดให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายหน้า แต่งกายแบบแฟนซีมีการบรรยายไว้ว่า

“...การแต่งตัวต่างๆ กันนี้ แต่ก่อน

พระบรมวงศานุวงศ์ได้เคยทรงแต่งมาหลายปี ตั้งแต่ปีจอ ฉศก ๑๒๓๖ เป็นต้นมาจนปีชานสัมฤทธิศก ๑๒๔๐ แล้วหยุดมาเสียช้านาน เพราะเป็นเวลาราชการช้ำช้อนมาก ในครั้งนี้เสด็จประทับแรมอยู่ที่พระราชวังบางปะอิน บรรจบสมัยปีใหม่ด้วย จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ตลอดลงไปถึงขุนนางที่ตามเสด็จพระราชดำเนินทั้งพลเรือน แลทหารประมาณคน ๒๐๐ แต่งตัวแปลกๆ กันเป็นอย่างดี คือเจ้าแต่ก่อนขุนนาง แต่ก่อนราชทูตบุราณแลอย่างกระบวนแห่ เช่นทเวดาคุ้มแห่เสนาภูฎาแต่งอย่างพนักงานต่างๆ เช่นคนเชิญพระกันภิรมย์ คนหามพระราชยาน นายประตู เป็นต้น ฤๅแต่งอย่างต่างภาษา เช่นพม่ามอญลาวกะเหรี่ยงแขกหลายประเภท จีนผู้ดีจีนสามัญต่างๆ ที่สุดจนอย่างละครเช่นฤๅษี นางกระจง เป็นต้น ล้วนต่างกันมิให้ซ้ำเลย...”^๓

^๒ จดหมายเหตุพระราชกิจรายวัน ภาค ๗ หน้า ๑

^๓ ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ.๑๑๐ เล่ม ๔ หน้า ๓-๕.

การจัดงานรื่นเริงวันขึ้นปีใหม่ พุทธศักราช ๒๔๓๔ ที่กล่าวถึงนี้ สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิศ ได้ทรงบันทึกลงในจดหมายเหตุรายวันเมื่อวันที่ ๑ เมษายน พุทธศักราช ๒๔๓๔ ว่า

“...ตื่นนอนสี่โมงเช้า คิดจะไปจัดร้านแต่ร้านจัดไปไม่ได้ ให้แต่ป่าไผ่ไป เย็นหุดหม่อมประทมตื่น เราไปเฝ้า ได้ตามเสด็จมาดูที่ร้าน ร้านที่จัดแล้วก็มี ที่ยังกำลังจัดอยู่ก็มี คำเสด็จกลับมาพระที่นั่งแก่ง ทรงเครื่องแฟนซี ทรงแต่งอย่างทูลหม่อมมยุ เราแต่งอย่างลูกเธอตามเสด็จไปเที่ยว เจ้านายขุนนางแต่งตัวต่างๆ อย่างไทยโบราณบ้าง อย่างกระบวนแห่บ้าง แต่งแขก แต่งพม่า จีน ลาว ไม่เหมือนกันจนคนเดียว สนุกมาก แล้วเข้ามาเฝ้าพร้อมกันที่พระที่นั่งเวหาศจำรูญ...”และทรงกล่าวถึงการแต่งแฟนซีในจดหมายรายวัน วันจันทร์ที่ ๑ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๓๖ ว่า

“...วันเกิดโตเรามีป่าตีเลี้ยงข้าวกลางวันให้ เจ้านายที่มาแต่งตัวแฟนซีด้วยอยู่ข้างสนุก มีรางวัลแต่งตัว ผู้ตัดสิน ๕ คน คือ อากรมดำรง อากรมขุนนริศ อาสมมต อาไชยันต พระยาเทเวศร น้องหญิง ได้ที่ ๑ แต่งตัวเป็นลาว กินข้าวอร่อย ไม่ได้เข้าไปเฝ้า...”

วันศุกร์ที่ ๔ มกราคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๓ ได้มีกวางจัดงานรื่นเริงเต้นรำขึ้นที่สุลภสถาน^๕ ดังรายละเอียดคือ “...ผู้ที่ไปเต้นรำนั้นก็แต่งกายต่างๆกันดูครึกครื้นมาก

ด้วยแต่งแฟนซีนั่นจึงได้มีศิลปะเสื้อต่างๆปนกัน ดูงดงามครึกครื้นอย่างที่สุด แต่ซึ่งแต่งแปลกมากนั้นคือแต่งเป็นพระสงฆ์ผู้หนึ่ง กับแต่งเป็นนักโทษผู้หนึ่ง แต่ซึ่งแต่งเป็นนักโทษนั้นก็ไม่มีผู้ใดสัก แต่ปลาดอยู่อย่างหนึ่งด้วยไม่มีผู้ใดจะสามารถแต่งได้ ด้วยเป็นการอย่างโบราณเขาถือกันว่า เป็นกลางหาความอุปมุงคลใส่ตัวแท้ๆ แต่ที่แต่งกายเป็นพระสงฆ์นั้นก็ขึ้นมาก ด้วยตนเป็นชาวอเมริกัน ยังไม่เคยโกนศีรษะเปลือยกายเห็นเนื้อเปล่าๆ ครึ่งตัวแล้วยังแต่อีกชั้นหนึ่งด้วยร้องทำยถูงทำวก็ไม่ได้สอดสวมสวมแต่รองทำวหนีบกับมีसानุศิศตะพาย ย่อมเดินตามหลังอยู่เสมอๆ เป็นการขันมากด้วย ผู้ใดไม่ทันสังเกตก็คงหมายว่าพระสงฆ์จริงๆ ...”^๖

วันที่ ๑๙ สิงหาคม รัตนโกสินทรศก ๑๑๘ มีการจัดงานสงครามบุปผชาติเพื่อเฉลิมพระเกียรติยศแลรื่นเริงรับแลส่งเสด็จสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานารถ ซึ่งทรงศึกษาอยู่ที่ประเทศรัสเซียและเสด็จกลับมาเยี่ยมเมืองไทย บริเวณท้องสนามหลวง ในงานนั้นได้จัดให้มีการประกวดแข่งขันจักรยานตลอดจนมีการตกแต่งรถและผู้นั่งบนรถเป็นแบบต่างๆ มีผู้เข้าร่วมแต่งแฟนซีประกวดประมาณ ๒๐๐ คน และมีผู้ชมเป็นจำนวนมาก ผู้ชนะการประกวดแต่งแฟนซีจะได้รับพระราชทานรางวัลเป็นรูป

^๕ ปัจจุบันคือกรมศิลปากร

^๖ สยามไมตรี ศิริออบเซอร์เวอร์สปีตะมะวาร เล่ม ๑

จักรยานทำด้วยทองประดับเพชรและเงิน จากสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอฯ เจ้าฟ้ากรมขุนพิษณุโลกประชานารถ งานสงครามบุปผชาตินี้ ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. ๑๑๘ บรรยายไว้ว่า “...ในการตกแต่งตัวแลรถในงานนั้น นับว่าเป็นความรื่นเริงสนุกสนานของผู้เหล่านั้นแลมหาชนทั่วกันไป...”

ในวันประสูติสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนนครราชสีมา เมื่อวันที่ ๑๒ พฤษภาคม ร.ศ. ๑๒๒ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดการรื่นเริงขึ้นที่สวนดุสิต พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการผู้ที่ได้รับบัตรเชิญต่างแต่งกายแบบแฟนซี มีการบรรยายไว้ว่า

“...เวลาทุ่มเศษ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการที่รับเชิญไปพร้อมกันอยู่ที่หน้าพระที่นั่งวิมานเมฆด้านตวันออก แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกรับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการเหล่านั้นแล้ว ทรงนำไปที่สะพานน้ำหน้าพระที่นั่งวิมานเมฆองค์แปดเหลี่ยม ทรงจับฉลากแล้วโปรดเกล้าฯ พระราชทานฉลากเสื้อผ้าแก่พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการจับฉลากแล้ว ไปแต่งตัวตามรูปเขียนที่จับฉลากได้นั้น แล้วมาจับฉลากที่นั่งโต๊ะรับพระราชทานเลี้ยงอีกส่วนหนึ่งเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงนำขึ้นไปประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการได้นั่งที่ตามฉลากที่จับได้นั้น ครั้นรับ

สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงแต่งแฟนซีเป็นครุฑอินเดียวในงานสงครามบุปผชาติ วันเสาร์ที่ ๑๙ สิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๔๒

พระราชทานของคาวแล้ว จับฉลากที่นั่งโต๊ะอีกครั้งหนึ่งแล้วได้เสด็จลงมาประทับที่สะพานน้ำ ทรงจับฉลากแลพระราชทานฉลากเครื่องนุ่งห่มให้พระบรมวงศานุวงศ์ ผู้ที่ได้เคยโดยเสด็จพระราชดำเนนประพาศประเทศชวา ๒ คราวนั้น จับอีกครั้งหนึ่งแล้วไปแต่งเหมือนครั้งก่อน แล้วขึ้นไปนั่งโต๊ะรับพระราชทานของหวานพร้อมกัน...”^๖

หม่อมเจ้าพูนพิศมัย ดิศกุล ได้ทรงกล่าวถึงการแต่งแฟนซีในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ไว้ในพระนิพนธ์เรื่อง ความสนุกในพระบรมมหาราชวัง ว่า

^๖ ราชกิจจานุเบกษา ร.ศ. ๑๒๒ เล่ม ๒๐ หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ และพระธิดาในชุดแฟนซี

“...พระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงโปรดทรงคิดทำอะไรให้แปลกๆ และสนุก อยู่เสมอ เช่นงานปีใหม่ งานขึ้นพระที่นั่งขึ้นพระตำหนัก แม้ต้นพะยอมที่ทรงปลูกออกดอก ก็มีการออกร้านของกินฉลองกัน อยู่ใต้ต้นพะยอมนั้น ข้าพเจ้าจำได้ชัดเจน คือการแต่งแฟนซีปีใหม่ มีเจ้านายทรงแต่งเป็นพระยาวอกองค์หนึ่ง ถึงวันพระยาระกาจะมาถึง ก็มีการเสด็จออกรับรองกันสนุกทั้ง ๒ ฝ่าย มีบริวารตกแต่งเป็นไทยโบราณด้วยกันทั้ง ๒ ข้าง เดินกระบวนแห่มาพบกันที่บนพระที่นั่งอัมพรสถาน มีการทักทายปราศรัยถามทุกข์สุขและให้พรกันแล้ว พระยาวอกก็ลากลับ...”

การแต่งกายแบบแฟนซีแม้จะเป็นวัฒนธรรมตะวันตก แต่ก็เป็นการแปลกใหม่ที่ น่าสนใจและให้ความสนุกสนานรื่นเริงมีชีวิตชีวา การนำเอาวัฒนธรรมการแต่งกายแบบแฟนซีมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการจัดงานรื่นเริงเฉลิมฉลอง จึงเป็นการผสมผสานสร้างสรรค์วัฒนธรรมการแต่งกายแบบใหม่แบบหนึ่งที่น่าความรื่นเริงบันเทิงใจมาสู่ผู้ร่วมงาน ทั้งในขณะร่วมงานและเมื่อกลายเป็นส่วนหนึ่งในความทรงจำอีกทั้งยังได้เพื่อแผ่ความรื่นรมย์ สุขสำราญ มาสู่อุชนรุ่นหลังที่ได้รับรู้รับทราบ ไม่ว่าจะวันเวลาจะล่วงเลยผ่านไปนานเพียงใดก็ตาม

จากซ้าย ๑. กรมพระสมมติอมรพันธุ์ ๔. สมเด็จพระเจ้าฟ้า กรมหลวงนครราชสีมา
 ๒. กรมหลวงสรรพสาตรศุภกิจ ๕. กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
 ๓. พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ๖. สมเด็จพระ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ

หนังสืออ้างอิง

- มหาวิชรุณหิต, สมเด็จพระเจ้าฟ้า. จดหมายเหตุรายวันของสมเด็จพระบรมราชปิตุลาธิบตี
 เจ้าฟ้ามหาวชิรุณหิต. พิมพ์ครั้งที่ ๓ กรุงเทพฯ : กรมศิลปากรอนุญาตให้สำนักพิมพ์
 มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราชจัดพิมพ์, ๒๕๔๓.
 รัชณี ททรัพย์วิจิตร. บรรณานุกรมเรื่อง การแต่งกายของไทย. ศูนย์นราธิปเพื่อการวิจัยทาง
 สังคมศาสตร์ ส่วนบริการหอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๔๑. หน้า ๗๙-๙๒.
 เอนก นาวิกมูล. ตำนานในภาพเก่า. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๑. หน้า ๔๐-๔๔.
 เอนก นาวิกมูล. ภาพเก่าเล่าตำนาน. กรุงเทพฯ : มติชน, ๒๕๔๐. หน้า ๑๒๗-๑๒๙.
 เอนก นาวิกมูล. ราชสำนักสยาม. กรุงเทพฯ : ต้นอ้อแกรมมี จำกัด, ๒๕๓๙. หน้า ๑๐๗-๑๒๑.

ศิลป์ากร

นิตยสารรายสองเดือน กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๖ พ.ย.- ธ.ค. ๒๕๔๖
SILPAKORN JOURNAL Vol. 46 No.6 November - December 2003 ISSN 0125 - 0531

เป็นนกป่า

เหมือนตัวนี้

ประจําทวีป

รูปที่

สารบัญ CONTENTS

๔. พัดรองที่ระลึกในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

- ณัฐสุภัทร จันทวิษ

H.M. King Bhumiphol Adulyadej's Commemorative Buddhist Fans

- Natthapatra Chundavij

๒๖. พระเศวตอดุลยเดชพาหนะ ศุภลักษณ์ดุจจอมจักรวาล

- ภาสพล กนิษฐสุต

The Elephant of Beautiful Tusks named Phra Savet Adulyadetchpahon

- Passaphol Kanithasut

๓๘. เศรษฐกิจและสภาพแวดล้อมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่แหล่งโบราณคดีบ้านส่วย

- อำพัน กิจงาม

Economic and Environment in The Pre-Historic Period at Ban Suay Achaeological Site

- Amphan Kijngam

๕๒. นิทรรศการในพิพิธภัณฑ์สถานและบทบาทที่เปลี่ยนแปลง : กรณีศึกษาจากประเทศสหรัฐอเมริกา

- กชพร หัสดิน

Exhibitions in Museums and The Change of Their Roles : The study from The USA.

- Kotchaporn Hasdin

๖๖. ตำรานกเขาชวา

- เกษียร มะปะโม

Textbook of Java Turtle-Doves

- Kasian Mapamo

๗๘. เกร็ดความรู้จากการตรวจสอบชำระประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนาภิเษก : เล่ม ๔ สังเขปเนื้อหาจดหมายเหตุเมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวสวรรคตและคำให้การเฝ้าสา เรื่อง หนักราชสีห์

- วัฒนนา อุันทรพย

Kanjanapisek Chronicle Vol.4

- Wattana Ounsub

๘๔. ภาพเก่า - เล่าอดีต : สายสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย

- กรพินธุ์ ทวีตา

- ชวนพิศ ทองแคล้ว

Long Lasting Russian-Thai Relationship

- Korapin Taweta

- Chuanpit Thongklaw

๙๒. ศิลปิน...ศิลปินกร : ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี

- สิริกุล วิริยารมภ์

๑๐๔. ถามมา-ตอบไป : ศิลปินกรพูนรามคำแหง

- ก่องแก้ว วีระประจักษ์

๑๐๘. ของขึ้นเอกในพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ : ระนาดแก้ว

- พิเศษ เจียจันทร์พงษ์

Metal Xylophone

- Pises Jiajanpong

๑๑๔. บันทึกรุ่น...ศิลปินกร

- ปาลิดา เอ็มชบุตร

Long Lasting Russian - Thai Relationship

On 16th August 2003, the archives exhibition “**Long Lasting Russian - Thai Relationship**” organized by the National Archives of the Fine Arts Department Ministry of Culture, was held in St. Petersburg City, on “**Aurora**” war vesse which had been used to carry the friendship of the Roman of Dynasty to Chakri Dynasty in the reign of the King Rama VI. At present, “**Aurora**” has become the naval museum and being one of the attractive places where has welcomed the visitors from every part of the world.

The relationship between Thailand and Russia started warmly when the King Rama V paid a state visit to St. Petersburg, the capital city of Russia at that time, on July 3rd, 1897. During his visit he received the generous and warm hospitality from Emperor Nicolas II and the people of Russia. After his visit to Russia, the King Rama V had sent his son, H.R.H.Prince Chakrabongse Bhuvanath to study military there, making the relationship between Thailand and Russia closer and forming the foundation for diplomatic relations later times. In 1898 Mr. Alexandre Olarovsky was appointed as the First Charge d’ Affairs in Siam And Phraya Mahibal Borirak (Sawat Phumirat) was appointed the First Siamese Ambassador in St. Petersburg in 1899. From the past up to the present time the royal family and the leaders of the two countries have exchanged their visits, leading to cooperation in many areas such as trading, science space technology, medicine, public health, arts and culture, etc.

Abstracted by Korapin Taweta

ภาพเก่า - เล่าอดีต

สายสัมพันธ์ไทย-รัสเซีย: มิตรภาพที่ยั่งยืน

กรพินธุ์ ทวีตา*

ชวนพิศ ทองแคล้ว**

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศรัสเซีย
ระหว่างวันที่ ๓ - ๑๑ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๔๐ ทรงประทับ ณ พระราชวังปีเตอร์ฮอฟ ในกรุงเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก
และพระราชวังเคลมลิน ในกรุงมอสโก ทรงฉายคู่กับสมเด็จพระจักรพรรดินิโคลัสที่ ๒

เมื่อวันที่ ๒๖ สิงหาคม พุทธศักราช
๒๕๔๖ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ
ได้นำนิทรรศการเรื่อง “สายสัมพันธ์ไทย -
รัสเซีย : มิตรภาพที่ยั่งยืน” ไปจัดแสดงที่
เรือรบออโรราน นครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก ประเทศ
สหพันธรัฐรัสเซีย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของ

กิจกรรมที่ประเทศไทยนำไปร่วมงานฉลอง
๓๐๐ ปี นครเซนต์ปีเตอร์สเบิร์ก

ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับ
ประเทศรัสเซีย เริ่มขึ้นอย่างเป็นทางการเมื่อ
วันที่ ๓ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๔๔๐ ซึ่ง
เป็นวันที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า-

* นักจดหมายเหตุ ๗ ว. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

**นักจดหมายเหตุ ๗ ว. สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉายพระรูปหมู่เมื่อคราวเสด็จประพาสรัสเซีย
แถวหน้าจากซ้าย

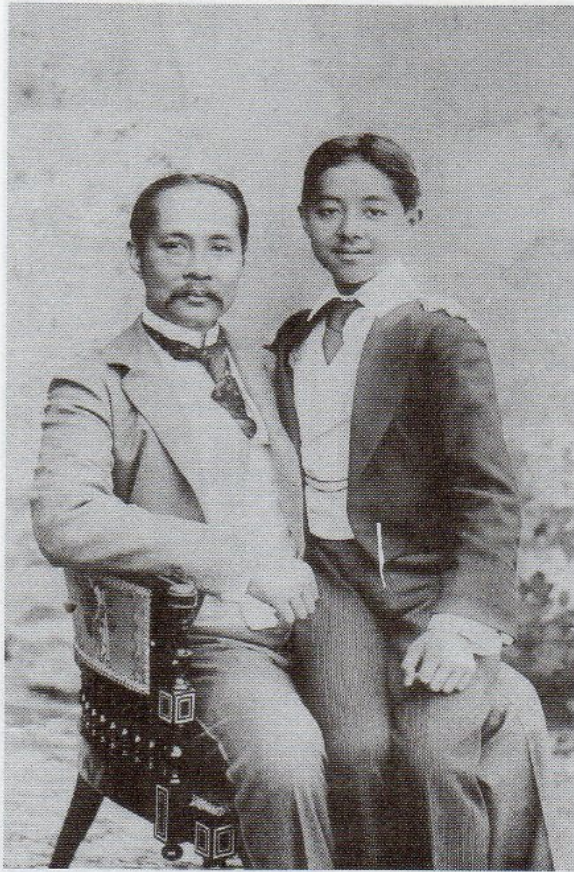
พระราชธิดา สมเด็จพระจักรพรรดินีโคลัสที่ ๒
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ซารินาอเล็กซานดราฟิโอดอโรฟนา
สมเด็จพระจักรพรรดินีโคลัสที่ ๒
สมเด็จพระบรมโอรสาธิราช เจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ

แถวหลังจากซ้าย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสวัสดิวัฒนวิศิษฐ์
เคาน์มูราเวียฟ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย
พระเจ้าบรมวงศ์ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช

เจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินเยือนเมืองเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก เพื่อเจริญพระราชไมตรีกับสมเด็จพระจักรพรรดินีโคลัสที่ ๒ แห่งราชสำนักรัสเซีย พระมหากษัตริย์ของไทย ทรงได้รับการต้อนรับอย่างสมพระเกียรติ และอบอุ่นจากสมเด็จพระจักรพรรดิพระบรมวงศานุวงศ์แห่งราชวงศ์โรมานอฟ และจากประชาชนชาวรัสเซีย ความสัมพันธ์ระหว่างพระมหากษัตริย์สองพระองค์นี้เป็นไปอย่างอบอุ่นดุจญาติพี่น้อง และเป็นรากฐานนำมาซึ่งการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตในเวลาต่อมา หลังจากการเสด็จเยือนประเทศรัสเซีย ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอม-

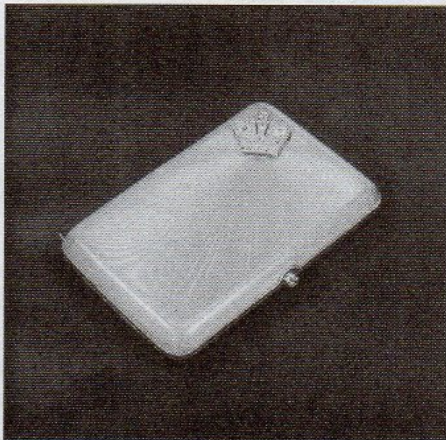
เกล้าเจ้าอยู่หัวในครั้งนั้น ในปีต่อมาพระองค์ทรงส่งสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ เสด็จไปศึกษาวิชาทหาร ณ ประเทศรัสเซียพร้อมนักเรียนไทยอีกคนหนึ่งชื่อนายพุ่ม สาคกร สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์นี้ทรงเป็นที่รักใคร่ในสมเด็จพระจักรพรรดินีโคลัส ที่ ๒ และสมเด็จพระจักรพรรดินีเป็นอย่างยิ่ง พระองค์ทรงทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศรัสเซียสนิทสนมแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตอย่างเป็นทางการเริ่มต้นเมื่อ สมเด็จพระจักรพรรดินีโคลัสที่ ๒ ทรงแต่งตั้งนาย

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงฉายคู่กับ
สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ

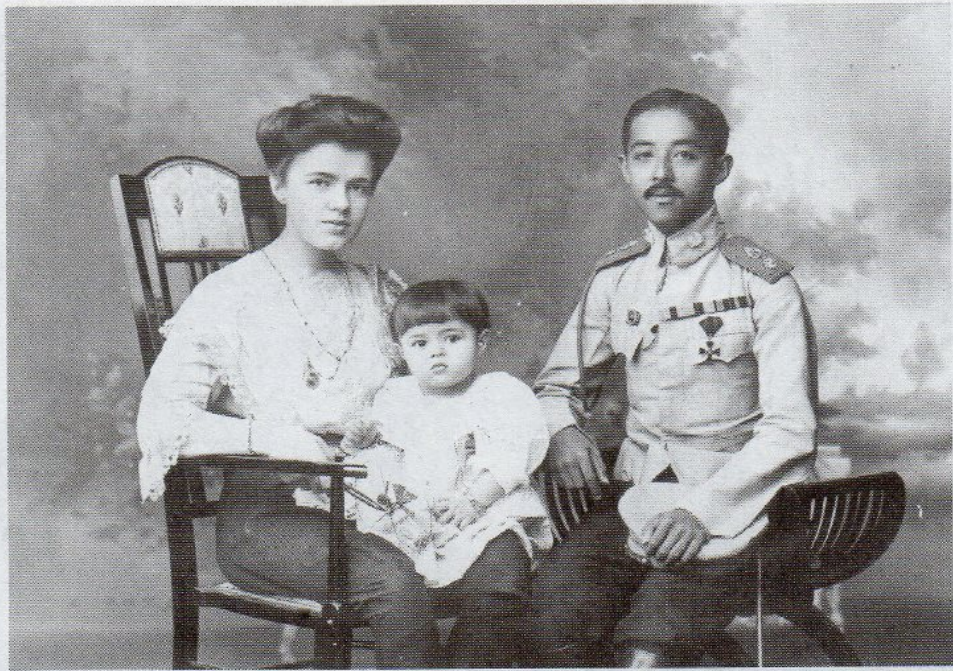

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ
ทรงชุดเครื่องแบบนักเรียนนายร้อย ขณะทรงศึกษา
วิชาทหาร ที่ประเทศรัสเซีย

หีบพระโอสถมวน ฝีมือช่างจากร้านฟาแบร์เซ
ทำด้วยทองคำสลักลายลงยา สีเหลือง มีตรามงกุฎรัสเซีย
ประดับเพชรอยู่ตรงมุม ฝีมือของ August Wilhelm
Hölmström จาก St. Petersburg เป็นของที่ระลึกซึ่ง
สมเด็จพระจักรพรรดินิโคลัสที่ ๒ แห่งรัสเซีย ทูลเกล้าฯ
ถวาย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อ
ครั้งเสด็จพระราชดำเนินเยือนประเทศรัสเซีย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๐
ภายในมีข้อความจารึกว่า From Your Friend Nicolas ๑๘๙๗,
Peterhof

Alexandre Olarovsky เป็นอุปลุตคนแรก
ประจำกรุงสยาม ในพุทธศักราช ๒๔๔๑
และทางสยามก็ได้แต่งตั้งพระยาสุริยานุวัตร
ราชทูตไทย ณ กรุงปารีส มีอำนาจรับผิดชอบ
ครอบคลุมถึงรัสเซียและต่อมาได้แต่งตั้ง
พระยามหิบาลบริรักษ์ (สวัสด์ ภูมิตร์น) เป็น
อัครราชทูตคนแรก ณ กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก
เมื่อพุทธศักราช ๒๔๔๒ ทั้งสองประเทศ
ได้มีการแลกเปลี่ยนการเยือนในระดับ
ราชวงศ์และผู้นำของทั้งสองประเทศอยู่เสมอ
ซึ่งนำไปสู่ความร่วมมือระหว่างกันในด้าน
ต่างๆ จนถึงปัจจุบัน อาทิ ความร่วมมือทาง
ด้านการค้า ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
ทางอวกาศ ด้านการแพทย์สาธารณสุขและ
ด้านศิลปวัฒนธรรม เป็นต้น

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถ ทรงฉายพระรูปกับครอบครัว หม่อมแคทริน เดสนิทสกี สุภาพสตรีชาวรัสเซีย ธิดาประธานศาลฎีกา แคว้นลูตซ์ พระชายาและ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ พระโอรส

สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ เสด็จพระราชดำเนินเยือนกรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก ระหว่างวันที่ ๑๐ - ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๔๔

แกรนด์ดุ๊กบอริส วลาดิเมียร์ไฮวิตช์ พระราชภาคินัย กรุงรัสเซีย เสด็จเยือนกรุงเทพฯในเดือนพฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๔๕ และเป็นผู้แทนพระองค์สมเด็จพระจักรพรรดินีโคลัสที่ ๒ มาร่วมพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ระหว่างวันที่ ๓๐ พฤศจิกายน - ๑๐ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๔๕๔

พระยามหิบาลบริรักษ์ (สวัสดิ์ ภูมิตน์) ได้รับแต่งตั้งเป็น
อัครราชทูต ณ กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์กคนแรก เมื่อเดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๔๔๒

แกรนด์ดุ๊กบอริส วลาดิเมียร์วิช ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระจักรพรรดินิโคลัสที่ ๒ ประทับกลาง

หลังจากจบการศึกษา สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอเจ้าฟ้าจักรพงษ์ภูวนารถได้รับพระราชทานสัญญาบัตรเป็นนายทหารประจำกรมทหารม้าสุสซาร์ ที่นับว่าหรรษาและมีเกียรติยิ่งในเวลานั้น ในภาพทรงเครื่องแบบนายร้อยตรีทหารม้าสุสซาร์ ทรงฉายที่กรุงเซนต์ปีเตอส์เบิร์ก เมื่อ พุทธศักราช ๒๔๔๕ แถวยืนคนที่ ๓ จากซ้ายคือนายพุ่ม สาคร นักเรียนไทย ซึ่งไปศึกษา ณ ประเทศรัสเซีย

